

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**CEZAYİR'DE ULUSAL SEÇİMLER VE SEÇİLMİŞ
MECLİSLERİN OLUŞUMU:
ULUSAL HALK MECLİSİ ÖRNEĞİ**

KAMAL BOULARES

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ERHAN ÖRSELLİ**

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kamal BOULARES		
	Numarası	16810401003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Cezayir'de Ulusal Seçimler ve Seçilmiş Meclislerin Oluşumu: Ulusal Halk Meclisi Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Kamal BOULARES

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kamal BOULARES		
	Numarası	16810401003		
		Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Erhan ÖRSELLİ		
Tezin Adı	Cezayir’de Ulusal Seçimler ve Seçilmiş Meclislerin Oluşumu: Ulusal Halk Meclisi Örneği			

Seçim sistemi, demokratik, anayasal ve yasal temellere dayalı bir devlet inşası için temeldir. Cezayir, diğer ülkeler gibi tarihsel aşamalar boyunca çeşitli seçim sistemlerine dayanarak politikasını benimsemiştir. Bu seçim sistemleri, 1962’deki bağımsızlığından hemen sonra tek parti sistemiyle başlamış ve 1989’dan bugüne kadar olan siyasi geçiş deneyimine kadar devam etmiştir. Cezayir’de kullanılan seçim sistemleri, çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistem olmuştur. Bu, Cezayir toplumunun bileşimini dikkate alan bir formül bulma ve seçim süreçlerini dürüstlük ve şeffaflık ortamında gerçekleştirme çabasıdır. Cezayir, geçmişte uygulanan anayasalara uygun olarak bir dizi seçim yasası çıkarmıştır. Bu yasalar, Cezayir toplumunun geçirdiği değişikliklere ayak uydurmak amaçlı olup en son düzenleme 2021 yılında yapılmıştır. Bu yasaların uygulanması, yerel veya yasama seçimleri yoluyla ortaya çıkar. Bu seçimler, uygulanan seçim sistemini ne kadar etkili olduğunu sunmaktadır. Bu nedenle, seçilen meclislerin oluşumunu ve çalışmasını değerlendirmek ve toplumun tüm kesimlerini temsil etme başarısını anlamak bakımından bir değerlendirme yapmak önemlidir. Bu çalışma, Cezayir’de seçilmiş meclisler örnek olarak Cezayir Ulusal Halk Meclisi’nin nasıl oluşturulduğu ve gerçek bir demokratik sistem oluşturmak için nasıl çalıştığı konusuna odaklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cezayir, Seçim, Seçim Sistemleri, Seçilmiş Meclisler.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Kamal BOULARES		
	Student Number	16810401003		
		Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Erhan ÖRSELLİ		
Title of the Thesis/Dissertation	National Elections and the Formation of Elected Assemblies in Algeria: The Case of the National People's Assembly			

The electoral system is foundational for constructing a state based on democratic, constitutional, and legal principles. Algeria, like other countries, has adopted its politics based on various electoral systems throughout historical stages. These electoral systems began with a single-party system immediately after independence in 1962 and have continued through the political transition experience to the present day, since 1989. The electoral systems used in Algeria have included majority system, proportional representation system, and mixed system. This is an effort to find a formula that takes into account the composition of Algerian society and to conduct election processes in an environment of honesty and transparency. Algeria has enacted a series of electoral laws in accordance with past constitutions. These laws aim to adapt to the changes undergone by Algerian society, with the latest amendment made in 2021. The implementation of these laws manifests through local or legislative elections. These elections demonstrate how effective the electoral system in place is. Therefore, it is important to evaluate the formation and functioning of elected assemblies and understand their success in representing all segments of society. This study focuses on how elected assemblies in Algeria, exemplified by the National People's Assembly of Algeria, are formed and how they work to establish a truly democratic system.

Keywords: Algeria, Election, Electoral Systems, Elected Assemblies.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TABLOLAR LİSTESİ	VI
ÖNSÖZ	Vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE CEZAYİR SEÇİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. SEÇİM KAVRAMININ TANIMI	5
1.2. SEÇİM OLGUSUNUN GELİŞİMİ.....	6
1.3. SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRLERİ	10
1.4. CEZAYİR DEMOKRATİK HALK CUMHURİYETİ TARİHSEL GELİŞİMİ, EKONOMİK, SİYASİ VE İDARİ YAPISI	11
1.5. CEZAYİR ANAYASAL SİSTEMİ.....	14
1.5.1. Yasama Organı	14
1.5.2. Yürütme Organı.....	15
1.5.3. Yargı Organı	16
1.5.4. Cezayir Anayasa Mahkemesi	17
1.6. CEZAYİR'DEKİ SEÇİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	18
1.6.1. 1962-1989 Yılları Arası Cezayir'de Uygulanan Seçim Sistemleri	19
1.6.1.1. 24/67 Sayılı Belediye Kanunu Kapsamında Seçim Sistemi	21
1.6.1.2. 38/69 Sayılı İl Kanun Kapsamındaki Seçim Sistemi	22
1.6.1.3. 80/08 Sayılı Kanundaki Seçim Sistemi	23
1.6.2. 1989 Yılı Sonrası Cezayir Seçim Sisteminin Özellikleri	24
1.6.2.1. 89/13 Sayılı Seçim Kanunu	26
1.6.2.2. 90/06 Sayılı Seçim Kanunu	28

1.6.2.3. 97/07 Sayılı Seçim Kanunu	31
1.6.2.4. 04/01 Sayılı Seçim Kanunu	32
1.6.2.5. 12/01 Sayılı Seçim Kanunu	33
1.6.2.6. 16/10 Sayılı Seçim Kanunu	34
1.6.2.7. 21/01 Sayılı Seçim Kanunu	35
1.7. CEZAYİR’DE SEÇİLMİŞ MECLİSLERİN YAPISI.....	38
1.7.1. İki Meclisli Parlamento	38
1.7.1.1. Ulusal Halk Meclisinin Üyelerin Seçimi	38
1.7.1.2. Millet Meclisi Üyelerinin Seçimi	40
1.7.1.3. Meclis Başkan Seçimi	43
1.7.1.4. Konsey Makamının Seçilmesi	44
1.7.1.5. Daimi Komitelerin Seçimi	45
1.7.1.6. Başkanlar Komitesi	48
1.7.1.7. Koordinasyon Komitesi	48
1.7.1.8. Parlamento Grupları	49
1.7.2. Yerel Halk Meclisleri.....	50
1.7.2.1. İl Halk Meclisi	50
1.7.2.2. Belediye Halk Meclisi (BHM)	52

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAYİR’DE SİYASİ KATILIM VE SEÇİMLERİN DENETİM VE GÖZETİMİ

2.1. SEÇİM ÇEVRELERİNİN BÖLÜNMESİ VE SEÇİM LİSTELERİNİN HAZIRLANMASININ SEÇİM SONUÇLARINA YANSIMASI	54
2.1.1. Seçim Listelerini Hazırlamanın Seçim Sonuçlarına Etkisi.....	55
2.1.1.1. Seçim Listelerine Kayıt Olmanın Şartları	55
2.1.1.2. Hatalı Kayıtların Seçime Etkisi	57
2.1.1.3. Seçmen Listelerinin Hazırlanması	57
2.1.1.4. Seçim Listelerinin Adli Denetimi	60
2.1.2. Seçim Bölgelerinin Bölünmesinin Seçim Sonuçlarına Yansımaları	62

2.1.2.1. Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi	63
2.1.2.2. Cezayir'de Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi	63
2.1.2.3. Seçim Bölgelerinin Bölünmesinin Denetimi	65
2.2. SEÇİMLERİN YÖNETİMİ VE DENETİMİ	67
2.2.1. Seçim Suçları ve Denetimi	71
2.2.2. Anayasa Konseyi'nin Seçim Sürecindeki Rolü	72
2.2.3. Anayasa Konseyi'nin Seçimlerde Denetim ve Gözetim Rolü	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMİNİN CEZAYİR ULUSAL HALK MECLİSİ'NİN OLUŞUMUNA ETKİSİ

3.1. CEZAYİR'DE SEÇMENİN NİTELİKLERİ.....	76
3.2. CEZAYİR'DE PARLAMENTO ÜYELİĞİNE ADAY OLMA ŞARTLARI.....	76
3.3. ULUSAL HALK MECLİSİ ÜYELERİNİN SEÇİMİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER.....	78
3.3.1. Liste Yoluyla Adaylık	79
3.4. SEÇİM SİSTEMLERİN ULUSAL HALK MECLİSİ SEÇİMLERİNE ETKİSİ	82
3.4.1. 1991 Yılı Seçimleri	82
3.4.2. 1997 Yılı Seçimleri	83
3.4.3. 2002 Yılı Seçimleri	85
3.4.4. 2007 Yılı Seçimleri	86
3.4.5. 2012 Yılı Seçimleri	87
3.4.6. 2017 Yılı Seçimleri	88
3.4.7. 2021 Yılı Seçimleri	90
3.5. ULUSAL HALK MECLİSİ'NİN GÖREVLERİ	91
3.5.1. Ulusal Halk Meclisinin Yasama Faaliyetleri ile İlgili Görevleri	91
3.5.2. Ulusal Halk Meclisinin Gözetim ve Denetim Faaliyetleri	92
3.5.2.1. Sözlü ve Yazılı Soru	93
3.5.2.2. İnceleme Komisyonları.....	94
3.5.2.3. Hükümet Programının Görüşülmesi	96
3.5.2.4. Yönerge Önerisi	98

3.5.2.5. Denetim Talebi	99
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR

DZD: Cezayir Dinarı

UHM: Ulusal Halk Meclisi

MM: Millet Meclisi

İHM: İl Halk Meclisi

BHM: Belediye Halk Meclisi

AK: Anayasa Konseyi

İKÇ: İslami Kurtuluş Cephesi

UKÇ: Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi

UDT: Ulusal Demokratik Toplum

BTH: Barış Toplumu Hareketi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 26 Aralık 1991 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	83
Tablo 2: 5 Haziran 1997 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	84
Tablo 3: 30 Mayıs 2002 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	85
Tablo 4: 17 Mayıs 2007 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	86
Tablo 5: 10 Mayıs 2012 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	87
Tablo 6: 4 Mayıs 2017 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	89
Tablo 7: 12 Haziran 2021 Cezayir UHM Seçim Sonuçları	90

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, bana doktora tezimi bitirmemde yardım eden büyük lütuf sahibi Allah'a şükrediyorum. Allah'a şükrettikten sonra aileme; babama, anneme ve sevgili kardeşlerime de teşekkürlerimi iletiyorum. Onların duaları ve gönül rızaları sayesinde bu aşamaya gelip doktora tezimi tamamladım. Doktora tez sürecim boyunca Konya'daki değerli Cezayirli arkadaşlarıma, iş arkadaşlarıma ve bütün sevdiklerime özellikle Zamolino'ma teşekkürlerimi iletiyorum. Bilimsel tecrübelerini paylaşarak, tezimi özgün, akademik ve bilimsel bir çerçevede hazırlarken ve bana çok yardımcı olan ve destek veren ve arkamda duran Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi danışman hocam Prof. Dr. Erhan Örselli'ye çokça teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde görev yapan tüm değerli hocalarıma her birine gerek bilimsel çalışmalarında gerek doktora tezimin hazırlanmasında sundukları katkılardan ötürü ayrı ayrı şükranlarımı sunarım.

Tezimin bilimsel araştırmanın temellerine ve etiğine uygun bir şekilde hazırlanmasında, Tez İzleme Komitesi üyeleri; Sayın Doç. Dr. Erdal Bayrakçı, Doç. Dr. Nuri Salur ve Doç. Dr. Gökhan Bozbaş'a, değerli birikimlerinden yararlanma imkânı sundukları için kendilerine teşekkür ederim. Ayrıca tez savunma jürisinde yer alan Prof. Dr. Mustafa Fişne ve Prof. Dr. Ethem Kadri Pektaş'a şükranlarımı sunarım.

Giriş

Seçimlerin demokrasinin temellerinden biri olduğu göz önüne alındığında, vatandaşların siyasi katılımının önemli bir yoludur. Seçimler, siyasi karar alma süreçlerine halkın katılımını somutlaştırmak, halkın kendisini yönetmesi ve genel ilişkileri yönetmek için var olan bir mekanizmadır. Oy kullanma hakkı, bir vatandaşın seçmen veya aday olma hakkını sağlamaktadır. Bu da anayasalarda güvence altına alınan bir haktır.

Seçim süreci, halkın yöneticilerini seçmesine imkân tanıyan bir dizi prosedür yasal ve maddi eylem olarak tanımlanır. Seçim sistemi ise kazanan adayları belirlemek için oyların sayılma yöntemidir. Seçim sürecinin; seçmenlerin dağıtımı, seçim listelerine kaydedilmeleri, adaylık koşullarının belirlenmesi, seçim bölgelerinin bölünmesine veya seçim sürecinin yönetilmesine yol açabilecek seçim mekanizmalarının hesaplanmasına yönelik seçim faktörlerinden etkilendiğine şüphe yoktur.

Seçim sistemi, siyasi ve sosyal koşullara uygun olmalıdır. Bu nedenle seçim sisteminin devletin siyasi sisteminin bir yansıması olması sebebiyle, seçim yasaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Demokrasinin tam anlamıyla gerçekleşmesi için halkın seçtiği kişi temsilci olmalıdır. Seçimlerin siyasi sistemler üzerindeki etkisi hususunda şüphe yoktur. Bu da vatandaşın meclisteki milletvekillerini belirlemeleri ile gerçekleşmektedir. Bunun sonucu olarak alınan siyasi karar, halkın her kesiminin katıldığı demokratik bir karardır.

Seçim sistemi, aynı zamanda halkın iradesini yansıttığı ve siyasi sistemin doğasını tanımladığı için parlamentoyu harekete geçirmenin bir yolu olarak kabul edilir. Seçilen meclisler, seçim sisteminin bir sonucudur. Seçim sistemi, siyasi partilerin temsili ve meşru siyasi kurumlar aracılığı ile halkın iradesini yönlendiren bir mekanizmadır.

Cezayir seçim sistemi zaman içerisinde bazı değişikliklere uğramıştır. Bu, siyasetin doğasından kaynaklanmaktadır. 1963 ve 1976 Anayasasında, seçim sistemi sosyalist ideolojiden etkilenecek tek partili sistemi benimsemiştir. 1989 Anayasası ile

birlikte çok partili siyasal yaşama geçilmiştir. Siyasi koşullar, olağanüstü hal ve seçilen meclislerin feshedilmesi, seçim sisteminin etkin bir rol oynamasına izin vermese de seçme ve aday olma hakları güvence altına alınmıştır.

Cezayir'de seçim sistemi olarak basit çoğunluk veya mutlak çoğunluk sistemi olmak üzere iki seçim yöntemi uygulanmıştır. Seçim sisteminin yaşadığı gelişmeler ışığında Cezayir'de ilk olarak 08 Eylül 1963 tarihli 63/269 sayılı Cezayir Anayasasındaki seçim ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı belirtilebilir. Bu bağlamda; 25 Ekim 1980 tarihli 80/08 sayılı Kanun; sosyalist ve tek partili sistemde ve 1976 Anayasası doğrultusunda çıkarılan ilk Cezayir seçim kanunudur. Sonrasında ise çok partili dönemde 07 Ağustos 1989 tarihli 89/13 sayılı seçim yasasını içeren kanun gelmektedir. Ardından 06 Mart 1997 tarihli 97-07 numaralı kanun, 1996 Anayasası çerçevesinde çıkarılan ve 04/01 sayılı kanunla değiştirilen seçim sistemiyle ilgili üyelik kanunu belirtilebilir. Son olarak, 2012 Anayasa değişikliği kapsamında çıkarılan ve 16-01 ve 21-01 sayılı yasalarla değiştirilen 12/01 sayılı üyelik kanunu da seçimlerle ilgilidir.

Cezayir'deki seçimlerin hukuki çerçevesi; Cezayir siyasi ve anayasal sisteminin yaşadığı tarihsel, politik ve ideolojik gelişimle ilgili farklılıklar bağlamında karakterizedir. Bu nedenle seçim kanunlarının ve bunların özellikle siyasi kriz ışığında, yasa koyucunun bir seçim sistemine karar vermede başarılı olamadığı söylenebilir. Cezayir'de seçim kanunlarında yapılan değişiklikler her zaman seçim listeleri, adaylıklar, seçim sürecinin yürütülmesi, seçim kampanyaları, seçimlerin yönetimi, seçimlerin dürüstlüğü ve şeffaflığını etkileyen yoklama modellerinin yargı denetimi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Özellikle de anayasanın tek bir seçim düzeni üzerine istikrarlı olamaması sorunların başında yer almaktadır. Başlangıçta bireysel seçim sistemi, daha sonra ise çoğunluk ve nispi seçim sistemi benimsenmiştir. Seçim sisteminin avantajları ve dezavantajları, Cezayir'in yaşadığı siyasi koşullarla ilgili olduğu kadar meclislerin işlevleri ve gerekli yetkileri ile ilgili değildir.

Şüphesiz, seçim sistemi konusunu ve bunun seçilmiş meclisin oluşumu üzerindeki etkisini incelemek, Cezayir Anayasasının belirli bir seçim sistemi üzerindeki istikrarsızlığı karşısında bir zorunluluk haline gelmiştir. Her seçim döneminin kendisine has bir düzeninin olması, seçilmiş meclisin görevini yerine getirmesinde bir zayıflık oluşturmuştur. Seçim sistemi ve seçilen meclisler üzerindeki etkisi ile ilgili araştırmalar, otoriteler arasında bir denge sağlanması ve otoritelerin ayrılması ilkesini ve kurumların istikrarını, seçilen meclislerin etkinliğinin kapsamını ve oluşum ve çalışmalarındaki müdahaleyi sınırlama ile yakından bağlantılıdır.

Ülkedeki demokratik sistemi somutlaştırmanın ve kurumların performansını iyileştirmenin yanı sıra, bu demokratik deneyimlerle doğrulanır ve buna göre, seçim sistemi ile ilişkili en önemli boşlukları ve eksiklikleri belirlemek ve etkisinin büyüklüğünü, parti çoğulculuğu döneminde Cezayir'deki seçim deneyiminin evriminin analizi yoluyla belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın cevap aradığı ana soru Cezayir'de uygulanan seçim sistemi Cezayir Ulusal Halk Meclisinin oluşumunu nasıl etkiliyor? şeklindedir. Çalışmanın cevap aradığı diğer sorular ise:

- Cezayir'de kullanılan seçim sistemleri nelerdir ve nasıl gelişmişlerdir?
- Cezayir seçim sistemini içeren en önemli değişiklikler ve reformlar nelerdir?
- Cezayir seçim sistemi demokrasiyi nasıl pekiştirmeye yardımcı olmuştur?
- Ulusal Halk Meclisi'nin rolü ve önemi nedir ve seçim sistemiyle nasıl ilişkisi nasıl olmuştur?

Çalışmanın cevap aradığı sorular bağlamında Cezayir'deki seçim olgusunu anlamaya ve onunla ilişkili en önemli değişkenleri belirlemeye yönelik bir analiz yapılmakta; seçim sisteminin Cezayir toplumunun özellikleri ve gerçeği ile uyumlu olup olmadığını belirlemek için tarihsel gelişim evreleri incelenmektedir. Bununla birlikte Cezayir'in benimsediği seçim sisteminin, Cezayir siyasi yaşamındaki tüm farklılıkları yansıtan genel bir siyasi katılımı ne ölçüde gerçekleştirdiğinin belirlenmesi de incelenmektedir. Cezayir'de benimsenen seçim sisteminin, seçilmiş halk meclislerinin, özellikle de çalışmanın odaklandığı Cezayir Ulusal Halk

Meclisi'nin oluşumunu nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Ayrıca seçim sisteminin, Ulusal Halk Meclisinin oluşumundaki önemi ve seçmenleri temsil etme yeteneği ile parlamentonun yasama yetkisi ve denetleme yetkisi olarak işleyişine olan etkisinin belirlenmesi çalışmada ele alınmaktadır.

Seçim konusu, her ülkenin siyasi alanında son derece önemlidir, çünkü seçimler, halkın sesini duyurmak için katıldığı araçların temeli olarak kabul edilir. Cezayir, yerel siyasi ortamın ve çevredeki uluslararası değişikliklerin gerekliliklerine uygun olarak seçim sistemlerini geliştirmeye çalışan ülkeler arasında yer almaktadır. Cezayir'deki seçim sistemi, siyasi alanda çok önemli bir konu olarak kabul edildiğinden, son yıllarda büyük tartışmalara neden olmuştur. Ayrıca halk, yerel ve ulusal meclislerin oluşumunda büyük bir rol oynamış ve Cezayir parlamentosuna kanun koyma ve yasama yetkisini vermiştir. Bundandır ki seçimler parlamentonun oluşumunda kilit nokta olma özelliğine sahiptir.

Çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda literatürdeki kaynaklar taranmış ve konuyla ilgili olan dökümanlar elde edildikten sonra tasnif edilerek incelenmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde Cezayir seçim sisteminin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu bölüm tek parti sistemi çerçevesinde seçimlerin başlangıcından çok partili siyasi çoğulculuk dönemine geçişe kadar olan süreci içermektedir. Ardından, Cezayir seçim sistemi üzerinde gerçekleşen önemli değişiklikler ile Cezayir'deki meclislerin yapılarına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Cezayir'de siyasi katılımın kapsamı, seçim bölgelerinin nasıl bölüldüğü ve seçmen listelerinin nasıl hazırlandığı ve güncellendiği incelenmiştir. Ayrıca, seçim sürecinin yürütülmesi üzerinde denetim ve gözetim organının rolü tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Ulusal Halk Meclisi'nin yasal çerçevesi ve yönetici yapıları ele alınmıştır. Ayrıca, çok partili siyasi çoğulculuğa geçiş sonrasında Cezayir Parlamentosu üzerindeki siyasi temsiliyeti sorunu ile son olarak Ulusal Halk Meclisi'nin yasama ve denetim görevleri irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE CEZAYİR SEÇİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern demokratik toplumlarda uygulanan seçim sistemlerinin, vatandaşların iradesini parlamantoya yansıtması açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yüzden demokratik devletlerde, vatandaşların eşit derecede temsil edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla seçmenlerin kullanmış oldukları her bir oyun seçim sonuçlarına azami derecede etki edeceği seçim sistemlerinin demokratik olduğu belirtilebilir (Örselli ve Doğan, 2021: 1-2).

1.1. Seçim Kavramının Tanımı

Literatürde seçim kavramının birbirinden farklı tanımları bulunmaktadır. Seçim kavramının etimolojik kökeni ve çeşitli tanımlama biçimleri çalışmanın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte seçim kavramı, “seçme işi”, “kanunlar yönetmelikler uyarınca bir veya daha çok aday arasından belli birini veya birkaçını seçme, intihap” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, www.sozluk.gov.tr).

Arapça “nahb” kelimesinden türeyen ve “bir şeyin seçilmesi” anlamına gelen “inteḥābe” fiili, “benzerleri arasında hoşça gidene seçip almak veya yararlanmak için ayırmak” anlamına gelmektedir. Aynı kökten türeyen “nuḥbe” kelimesi ise Türkçede “seçilmiş, seçkin (şey veya kimse), münteḥap” anlamındadır. Yine bu kökten türeyen “intiḥāb” kelimesi de Arapçada “seçmeler, seçilmeler” veya seçme işini belirtmek için kullanılmaktadır (Manzoor, 2003: 222). Siyasi sözlükte ise seçim, “bir kişinin bir dizi aday arasından ait olduğu grubun temsilcisi olmak üzere seçmesi” anlamındadır (Atiyah, 1968: 129).

Brois'e (1998) göre seçim, devlet otoritesini meşrulaştırmayı amaçlayan karmaşık bir süreç içerisinde yer almaktadır. Bu süreç halkın yönetimi, hükümetin otoritesinin temelidir ve bu yönetim, genel oy hakkı tanınmış, periyodik olarak yapılan adil seçimlerle ortaya konmalıdır (Akt. Brough, 1998: 305).

Siyaset Bilimci Hauriou (1968) ise “seçim, genel olarak, vatandaşların kendilerini temsil eden ve elbette tercih ettikleri politikayı uygulayarak hükümeti oluşturulabilecek bireyleri seçme biçiminden oluşur” (Andre ve Gicquel, 1968: 214) demektedir. Fransız hukukçu Jacque (1963) seçimi, “yöneticilerin atanması için yapılan demokratik bir yöntem” (Jaque, 1963: 24) olarak tanımlarken hukukçu Prélôt (1959), bunu yasal olarak nitelikli iradeye sahip bir yarışma olarak değerlendirmektedir (Marcel, 1959: 498).

Verilen tanımlar incelendiğinde bir yanda entelektüel, kültürel ve ideolojik faktörlerinin etkisi, diğer yanda siyasi, sosyal ve kültürel ortamın etkisi nedeniyle tanımlar farklılık göstermektedir. Ancak, demokratik bir sistemde siyasi iktidarı belirlemenin tek yolunun seçim olduğu konusunda literatürde uzlaşa sözkonusudur.

1.2. Seçim Olgusunun Gelişimi

Seçim olgusu yüzyıllar önce Antik Yunan'da doğmuş zamanla evrimleşerek günümüze kadar gelmiştir. Sadece sınırlı sayıda seçmenin oy hakkının olduğu Antik Yunan'dan sonra seçim kavramını devlet yönetiminin halkın onayıyla olmasını savunan Thomas Hobbes ortaya atmıştır (Özdemir ve Nişancı, 2019: 73-75).

Çalışmanın bu bölümünde seçim olgusunun gelişimi ele alınıp incelenecektir.

Antik Yunan demokrasisinde seçimler önemli bir rol oynamıştır. Çünkü medeni ve siyasi haklar nüfusun az bir kısmına tanınırken, geri kalanı hiçbir hakkı olmayan kölelerden oluşuyordu (El-Ghali, 1981: 19). Antik Yunan'da demokrasi doğrudan ve basit bir nitelik taşıyordu. Şöyle ki site sakinlerinin çoğu, toplantılarını yapmak ve önemli kararlar almak için “agora” denilen alanda toplanır, ardından

oylama doğrudan temsilcilerin arabuluculuğu olmadan gerçekleşirdi. Daha çok açık bir parlamento gibidir (Uygun, 2011: 21).

Üst düzey yetkilileri ve mahkeme yargıçlarını atamak için ise kura yöntemi izleniyordu (Maker, 1984: 222). Hâkim inanişâ göre kurada, istedikleri kişiyi seçmeyi tanrıların iradesine bırakıyorlardı. Bunun, vatandaşlar arasındaki eşitlik duygusunu yansıttığı düşünülüyordu. Günümüzde kura yöntemi modern demokrasilerde de kullanılmaktadır. Örneğin ABD'deki bölgesel yargıçlar kura ile seçilmektedir. Fransa'da ticaret mahkemeleri ve ticaret konseylerinin üyeleri, İngiltere'de jüriler kura ile belirlenmektedir (Martin, 1997: 11).

Avrupa toplumu orta çağda dört sınıftan oluşuyordu: soylular, rahipler, çiftçiler ve köylüler. Soylular ve rahipler bu sınıflar içinde büyük bir ayrıcalığa sahipti. Toprakların çoğu soyluların ve dini liderlerin elindeydi, çiftçiler ise bu topraklarda çalışıyorlardı (Armaoğlu, 2006: 72).

13. yüzyılda kilise, o dönemin siyasi tarihine etkisi olan önemli fikirlerle öne çıkmıştır. Kilise, diğer güçlerle bu otoriteyi paylaşmaktan kaçınmıştır. Thomas Aquinas gibi dönemin dini liderlerine göre, demokrasi genel faydayı sağlama konusunda uygun bir sistem değildir. Onlar, akıllı insanların yönetimi üstlenmesi gerektiğini savunmuş ve kilisedeki yöneticilerin kesinlikle eğitilmiş olmaları gerektiğine inanmışlardır (Gökberk, 2008: 151-153).

Antik Yunan'dan sonra, "seçim" kavramı ilk kez Thomas Hobbes tarafından ortaya atıldı. Hobbes'a göre, devlet kurumlarının vatandaşların onayıyla şekillendirilmesi gerekiyordu. Bu noktada, "onay" kavramı günümüzde kullanılan seçim kavramını anımsatmaktadır. Vatandaşların iradesinin yönetimde etkili olması ve yöneticilerin halk tarafından seçilmesi, demokratik bir toplumun temel taşlarından biridir (Tauscher, 2020: 24).

"Consilia" adı verilen kurullar, feodal beyler ve krallar tarafından oluşturulmuşlardır. Bu toplulukların temel amacı, vergi konularında kontrol sağlamak olup, vergi ödemeyen bireylerin temsil edilmemesi gerektiği düşünülmüştür. Bu fikri destekleyenler arasında John Locke yer almaktadır. Locke'a göre, vergi ödemeyen

bireylerin oy hakkı olmaması doğaldır çünkü vergi ödemenin, bireyin topluma katkıda bulunduğunu ve sorumluluklarını yerine getirdiğini gösterdiğine inanmaktadır (Heywood, 2012: 108-109).

Montesquieu, iktidarın ayrıştırılması fikrini geliştirmiş ve düzenlemiştir. Ona göre, tek bir elde gücün yoğunlaşması tamamen demokrasiyle çelişmektedir. Ayrıca, toplumun bütününün yasama faaliyetlerine katılımının imkânsızlığı, "temsil" meselesini zorunlu kılmıştır (Uygun, 2011: 29). Montesquieu'nun daha çok temsili demokrasi fikrine yakın olduğu, doğrudan demokrasi yerine tercih ettiği sonucuna varılabilir.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, Avrupa'da kamu otoritesi fikrinin küçülmesine ve feodal ve sınıf sisteminin yayılmasına yol açmış, bu nedenle bireysel yaşam, bireyin örgütlendiği ve korunduğu grupların ayrılmaz bir parçası olmuş ve birey grup dışında haklarından yararlanamaz hale gelmiştir. Bu çerçevede grupların rolü temsiliyet idi. Krallar yönetilenlerin desteğine ihtiyaç duyduklarında bu grupların temsilcilerini konseylerine davet edeceklerdi. Temsiliyetin temel amacı yönetime katılım değildi. Temsilcilerin rolü, getirilecek yeni vergileri onaylamak, kraliyet görevlilerinin yaptığı ihlalleri göstermek, grubun ayrıcalıklarını korumakla sınırlıydı. Buna bağlı olarak halk kamu otoritesinin kullanımına katılmadı. Temsilciler genellikle seçimle gelseler de kralın iktidar üzerindeki kontrolü, temsilcilerin iktidarın uygulanmasına fiilen katılmalarını engel teşkil ediyordu (İbn Mandour, 1984: 126).

Demokrasi ve seçim yoluyla temsil, 18. yüzyılda halk egemenliği teorilerinin ortaya çıkmasıyla yakından ilgilidir (Abdullah, 2011: 58). Bir yandan nüfusu yoğun ülkelerde tüm yurttaşların bir genel kurulda toplanamaması nedeniyle doğrudan demokrasi uygulamasının imkânsızlığı, vatandaşların talep ve beklentilerinin farklılaşarak artması neticesinde demokrasi anlayışında da birtakım değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Avrupa'da yeni bir demokrasi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu demokrasi doğası gereği güç ve iktidarı halktan alan aynı zamanda temsilcileri halktan seçilen temsili demokrasidir. Çünkü halk, yönetim ve egemenliği doğrudan uygulayamaz. Bu nedenle halkın güvendiği kişileri adaylar arasından belirlemesinin tek yolu, seçim yöntemi olmuştur (Rabat, 1971: 419). Temsili

demokrasi, halkın kendisini temsil etmek üzere seçtiği temsilciler aracılığıyla kendisini yönetmesi ve onlar adına işleri idare etmesidir.

Temsil teorisi, sadece bir seçimden ibaret olmasına rağmen vekil tayin etme olarak görüldüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir. Nitekim Rousseau, iradenin kişiden ayrılamayacağını, birinden diğerine geçemeyeceğini belirtmektedir (Al-Tamawi, 1988: 157).

Rousseau, seçimlerin ve parlamenter sistemin destekçisi olmamıştır. Ona göre halk egemenliği, bölünmeyi veya tavizi kabul etmez. Zira temsili hükümet sistemini tamamen dışlar. Ama bu onun seçilmiş meclislerin oluşmasına karşı olduğu anlamına gelmez, aksine bu meclislerin milleti temsil ettiği fikrine karşıdır. Çünkü egemenlikten vazgeçilemez. Esas olarak egemenlik halkın iradesini ifade eder ve bu devredilemez (Al-Ghali, 1981: 301).

Rousseau'nun teorisine argüman olarak insanın kendisi için istediğini, özellikle gelecek söz konusu olduğunda başkaları için istemediğini ileri sürmüştür. Bunu "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde şu şekilde ifade eder: "Hükümdar gerçekten de 'Böyle bir adamın istediğini şimdi istiyorum' diyebilir ama 'bu adamın yarın istediğini ben yine isteyeceğim' diyemez, çünkü iradenin kendini geleceğe zincirlemesi saçmadır. Bu nedenle, insanlar sadece itaat etmeye söz verirlerse, bu eylemle feshedilirler. Efendi olduğu, hükümdar olmadığı an halk statüsünü kaybeder" (Kamel Layla, 1969: 793). Bunlardan Rousseau'ya göre, meclislerin rolü yasaları hazırlamak ve bunları halkın oylarına sunmakla sınırlı olmalıdır (Al-Ghali, 1981: 303).

19. yüzyıl, demokrasi mücadelesine ve genel oy hakkı elde etmek için seçimlerin genişletilmesi çağrısına tanık olmuştur. Dolayısıyla demokrasi ile oy kullanma hakkı, düşünce, basın ve hareket özgürlüğü gibi diğer bireysel haklar arasında bir ilişki kurulmuş, bu çerçevede seçimler, yöneticilerin seçimini ve meşruiyetini sürdürmek için birincil araç haline gelmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Haziran 1948'de hazırladığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, herkese ülkesinin yönetimine katılma hakkı tanındı. Bu husus söz konusu Beyanname'nin 21. maddesinde "halk iradesi, hükümet

otoritesinin temelini oluşturmaktadır, bu irade genel ve eşit oy hakkı ile gizli ve serbest oylama yoluyla, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerle belirtilir" şeklinde ifade edilmiştir. Bu madde, temsili demokrasiye olan ilginin artmaya başladığının bir göstergesidir. Zira bu artık uluslararası toplum nezdinde hükümetlerin meşruiyetinde kilit bir unsurdur (Gill, 2000: 19). Bu bağlamda birçok devlet ve sivil toplum kuruluşu Birleşmiş Milletler ve Parlamentolararası Birlik'e katılmıştır. Bu birliklere katılım ile seçimlerin izlenmesi, fiili yardım ve teknik uzmanlık sağlanarak seçimin rolünü etkinleştirmek, seçimlerin özgürlük ve bütünlüğünün değerlendirilebileceği kriterler belirlemek, seçim sürecine ulusal ve uluslararası güveni artırmak ve seçim sonuçlarına itirazları azaltmak amaçlanmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2015: 70/168 sayılı Karar).

Birleşmiş Milletler'in seçimleri denetlemesini veya gözlemlemesini kabul eden ülkelerin yanında Çin, Küba, Kolombiya gibi bunu kabul etmeyen ülkeler de bulunmaktadır. Söz konusu ülkeler, Birleşmiş Milletler'in bu şekilde egemen devletlerin içi işlerine müdahale ettiğini ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. fıkrasını ihlal ettiğini düşünmektedirler (Milletler Antlaşması 2. maddesinin 7. fıkrası).

1.3. Seçim Sistemleri ve Türleri

Seçim sistemi, siyasal sistemin nasıl gerçekleşeceğine dair kurallar, bir başka deyişle "seçimlerde kullanılan oyların seçilecek olan kişileri ne şekilde belirleyeceğini ifade eden kurallar bütünü" (Candan, Solak ve Bilgin, 2020: 1) olarak ifade edilmektedir.

Doğrudan demokrasinin geçerli olmadığı toplumlarda seçmenler veya vatandaşlar dolaylı bir biçimde siyasal iktidara sahip olabilmektedirler. Toplum adına karar alma ve faaliyetler temsilciler aracılığı ile yapılmaktadır (Buran, 2005: 54). Temsilcilerin nasıl belirleneceği oldukça önemlidir. Özellikle demokrasinin varlığı için seçimlerin düzenli aralıklarla yapılması gerekliliğinin yanında seçim sisteminin de ne olduğu ve nasıl uygulandığı da demokrasi anlayışını doğrudan etkilemektedir (Örselli ve Doğan, 2021: 2-3).

Günümüzde dünya üzerinde birbirinden farklı birçok seçim sistemi uygulanmaktadır. Bir ülkenin herhangi bir seçim sistemini kabul etmesinin nedenleri arasında o ülkenin siyasi ve kültürel yapısı başta olmak üzere bazı faktörler bulunmaktadır (Yavaşgel, 2014: 77). Bu bağlamda seçim sistemleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İdeal bir seçim sistemi var mıdır ya da hangisidir? şeklinde bir soru yöneltilebilir. Bu sorunun net bir cevabı bulunmamaktadır. Uygulanan seçim sistemleri siyasi bir tercihin sonucudur. Bu nedenle ideal bir seçim sisteminin bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir (Teziç, 2013: 332-335).

Dünyada uygulanan seçim sistemleri genel olarak incelendiğinde çoğunluk ve nispi temsil sistemi olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Ayrıca bu iki ana sistem haricinde hem çoğunluk hem nispi temsil sisteminin bazı özelliklerinin birleşiminden oluşan karma sistemden bahsedilebilir (Candan, Solak ve Bilgin, 2020: 3).

Çalışmanın kapsamı gereği seçim sistemlerinin özelliklerine ve avantajlarına – dezavantajlarına yer verilmeyecektir.

1.4. Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişimi, Ekonomik, Siyasi ve İdari Yapısı

Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti coğrafi olarak Kuzey Afrika'da, Arap Maghreb bölgesinde bulunmaktadır. Akdeniz'de en büyük, Afrika'da ise en geniş alanı kaplayan ülkedir. Kuzeydoğuda Tunus, doğuda Libya, güneyde Mali ve Nijer, güneybatıda Moritanya ve Batı Sahra, batıda ise Fas ile komşudur (Cezayir Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.dz/ar/discover-algeria/about-algeria>).

1962'deki bağımsızlığından bu yana Cezayir, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, Arap Birliği ve 1969 yılından itibaren Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü üyesidir. Cezayir, Şubat 1989'da Arap Maghreb Birliği'nin kurulmasına katkıda bulunmuştur (Cezayir Turizm Bakanlığı, <https://www.mta.gov.dz/connaitre-lalgerie/?lang=fr>).

Cezayir Anayasası, Cezayir halkının kimliğini ve vatanını İslam, Arap ve Amazigh unsurlarının temel öğeleri olarak tanımlamaktadır. Ülke, İslam dünyasının, Arap Maghreb'in, Akdeniz'in ve Afrika'nın bir parçası olarak kabul edilir (Cezayir Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.dz/ar/discover-algeria/about-algeria>).

Cezayir'in yüzölçümü 2.381.741 km²'dir. Nüfusu Ocak 2020 itibarıyla 43,9 milyondur. Cezayir'in başkenti Cezayir'dir. Ülkenin resmi dili Arapça ve Amazigh'dir. Ülkenin büyük bir çoğunluğu sünni Müslüman olup, para birimi olarak Cezayir Dinarı kullanılmaktadır.

Cezayir, cumhuriyet ile yönetilmekte ve devlet başkanı 12 Aralık 2019'da seçilen Abdülmajid Tebboune'dir (Cezayir Turizm Bakanlığı, <https://www.mta.gov.dz/connaitre-lalgerie/?lang=fr>).

Amazighler, Cezayir bölgesine yerleşen ilk topluluklardan biridir. Son 12.000 yıl boyunca Cezayir'e birçok farklı halk yerleşmiştir. Fenikeliler (MÖ 1000), Yunanlar ve ardından Romalılar (MÖ 200) ülkeye gelen önemli göçmenler arasındadır (Şeyh Mustafa, 2010: 106). Araplar 8. yüzyılda Cezayir'e gelerek İslam'ı ülkeye tanıttılar. Ülke, bağımsız İslam devletlerinden olan Ağlabiler, Rostomiler, Edrisiler ve daha sonra Fatımiler dönemini yaşadı. Fatımilerin teşvikiyle birçok Arap kabilesi (Hilal, Selim, Beni Meqil vb.) ülkeye göç etti (<https://www.algerianembassy.it/it/storia>). 11. yüzyıldan itibaren Cezayir'de Ziriler Devleti, Hammadiler Devleti, Ziyaniler Devleti ve Hafsiler gibi birkaç devlet kuruldu (Şeyh Mustafa, 2010: 107).

1516 yılında, Oruç ve Hızır reislerin Cezayir'i ele geçirmesiyle birlikte ülke, 1830'daki Fransız işgaline kadar Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olarak kalmıştır. Ülkenin Osmanlı dönemindeki durumunu 4 ayrı dönemde incelemek mümkündür. 1546-1587 yılları arasındaki dönemde ülke Beylerbeyi idaresi altında yönetilmiştir. Bu dönemde bölgedeki çeşitli Müslüman halklardan oluşan, ülkeyi yabancı güçlere karşı savunan görece özerk reisler bulunmaktaydı. Öte yandan reislerin yanında, İstanbul'dan gönderilmiş askerlerde bulunmaktaydı. 1587-1656 yılları arasındaki dönemde ise ülke, Osmanlıların vali olarak atadıkları Paşalar tarafından yönetilmekteydi. Bu dönemde merkezîyetçi bir yönetim ağırlık kazanmıştır. 1671

yılından 1830 Fransız işgaline kadar ülke; paşalar, dayılar ve ağaların egemen olduğu bir sistemle yönetilmiştir. Ağalar döneminde, Osmanlı'nın siyasi gücü zayıfladıkça merkezden atanan yeniçerilerin kendi aralarında seçtikleri yeniçeri ağaları ülkeye egemen olmuşlardır (Çapar, 2020: 31-32).

Cezayir ve Osmanlı Devleti arasında ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemde bozulmaya başlamıştır. Devletin bölgedeki denetimi azaldıkça, ülkeye egemen olan Dayı ve Ağaların halk üzerindeki baskıları huzursuzluğa yol açmıştı. Bu dönemde halka ağır vergiler yüklenmiştir. Bu dönemde rüşvet ve yolsuzluklar yüzünden Dayı'ya ve Osmanlı'ya karşı ayaklanmalar baş göstermiştir. Ülke 1830 yılında Fransa tarafından işgal edilmiştir (Çapar, 2020: 32).

1827 yılında (Cezayir'in valisi) Fransız konsolosunu borcunu ödememesi nedeniyle aşağıladı. Fransa, bu olayı kullanarak filolarını gönderdi ve Cezayir'i 3 yıl boyunca kuşattı. 5 Temmuz 1830'da Fransa, Cezayir'in başkenti Cezayir'in batısındaki Sidi Ferruc limanını işgal etmeyi başardı (Chouetam, 2022: 106).

Fransızlar, bölgeyi Fransız sömürgesi haline getirdi. Akdeniz'in kuzey kıyısından (Fransızlar, İtalyanlar, İspanyollar vb.) 2 milyondan fazla göçmen Cezayir'in sahil bölgelerine yerleşti ve Cezayir'in önemli şehirlerinin büyük bir kısmını ele geçirdi. Fransa, tüm Avrupa kökenli vatandaşları Fransız vatandaşı olarak kabul etti ve onlara parlamentoda temsil hakkı verdi, ancak yerli Arap ve Amazigh halkını ayrımcı bir sisteme tabi tuttu (Bennoun, 1988: 1030).

1954 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN), Cezayir Devrimi'ni ilan etti. Ülkenin doğası ve koloni gücünün gücü nedeniyle cephe liderleri işgal gücüne karşı gerilla savaşı taktiği benimsedi. Şehirlerde ve kırsal bölgelerde 7 yıldan fazla süren çatışmalar ve savaşlar sonucunda, 1.5 milyondan fazla şehit verilerek gerillalar Fransızları ülkeden çıkarmayı başardı ve Cezayir 05 Temmuz 1962'de bağımsızlığını ilan etti (Saad Allah, 1982: 159).

Cezayir, yarı başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyettir. 1962'deki bağımsızlığının ardından ülke, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi'nin tek parti çerçevesi altında bir siyasi sistemle yönetilmiştir. Cezayir, 1989'da yapılan referandumla

onaylanan yeni anayasaya dayalı olarak çok partili sisteme geçmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 2). Ülkede, idari olarak 58 il bulunmaktadır. Bu iller sırasıyla 553 ilçe ve 1.541 belediyeye bölünmüştür (Cezayir İçişleri Bakanlığı, <https://interieur.gov.dz/>).

Büyük doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip olan Cezayir, Güney Afrika, Nijerya ve Mısır'dan sonra Afrika kıtasının dördüncü büyük ekonomisidir. Aynı zamanda Cezayir, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'dan sonra Arap ülkeleri içinde dördüncü büyük ekonomi konumunda bulunmaktadır. Ancak, geniş doğal gaz ve petrol kaynaklarına rağmen, kişi başına düşen gelir açısından asgari gelirli bir ülke olarak kabul edilmektedir. Ülke ekonomisi büyük ölçüde enerji sektörüne bağlı olup, hidrokarbon ürünleri ülkenin ihracat gelirlerinin %97'sini, gayri safi yurt içi hasılasının %45'ini ve bütçe gelirlerinin 2/3'ünü sağlamaktadır. Bu bağımlılık, petrol fiyatlarındaki küresel değişimlerden oldukça etkilenen bir ekonomik yapıya yol açmaktadır (Koto, <https://koto.org.tr>).

1.5. Cezayir Anayasal Sistemi

Çalışmanın bu bölümünde Cezayir'in anayasal sistemi kapsamında Cezayir yasama organı, yürütme organı ve yargı organı ele alınıp incelenmektedir. 2020 tarihli Cezayir Anayasası üçüncü başlığında yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri düzenlenmiştir.

1.5.1. Yasama Organı

2020 tarihli Cezayir Anayasası'nın üçüncü başlığının üçüncü bölümü yasama organını düzenlemektedir. 2020 Anayasası ile birlikte yasama organı güçlendirilmiş ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Cezayir Anayasasının 119. maddesine göre yasama yetkisinin kullanılması Ulusal Halk Meclisi ve Millet Meclisinden oluşan bir parlamento tarafından kullanılmaktadır.

Cezayir üniter bir devlet olmasına rağmen çift meclisi bir parlamantoya sahiptir (Ustabulut, 2022: 354).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Cezayir Parlamentonun yapısı, oluşumu ve Seçim Sistemi ile ilgili detaylı inceleme yapılacağından bu bölümde parlamento hakkında detaylı bilgi verilmeyecektir.

1.5.2. Yürütme Organı

Cezayir devleti yarı başkanlık sistemini kabul etmiştir. Bu doğrultuda Cezayir’de yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulu olarak iki başlıdır (Malah, 2022: 381).

Cezayir Anayasasının üçüncü başlığının birinci bölümü Cumhurbaşkanı başlığını taşımaktadır. Cumhurbaşkanı devletin başıdır Ayrıca Cumhurbaşkanı ulusun birliğini temsil etmesine ek olarak ulusal bütünlüğü de garanti eder. Devletin yurt içi ve yurt dışında temsil edilmesi görevi de cumhurbaşkanıdır. Cezayir’de Cumhurbaşkanının yetkileri sembolik olmayıp geniş yetkilere sahip olduğu belirtilebilir (Ustabulut, 2022: 360).

Cumhurbaşkanı gizli oyla doğrudan halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için oy kullanan seçmenlerin mutlak çoğunluğun oyunu almak gerekmektedir (Ustabulut, 2022: 360).

Eğer adaylardan hiçbiri mutlak çoğunluğu alamazsa, ikinci bir tur düzenlenir. İlk turda en fazla oy alan iki adayın katılımıyla gerçekleşen bu turda en fazla oy alan aday Cumhurbaşkanı seçilir (Cezayir Anayasası, 2020: 85. maddesi).

Cumhurbaşkanı, asli yürütme yetkisinin sahibi olarak bir dizi yetkiye sahiptir. Bu yetkiler, yasaları çıkarma yetkisi ve ülkede birçok yüksek konseyin başkanlığını yapma yetkisi gibi olduğu belirtilebilir. Ayrıca, yasama ve atama görevlerinin yanında, Ulusal Halk Meclisi’ni feshetme gibi yetkileride bulunmaktadır (Sebsi ve Zerkaoui, 2021: 38).

Hükümet yürütme yetkisinin temel bir parçasıdır ve devletin genel politikalarının belirlenmesinde kritik bir rol oynar. Hükümete Başbakan başkanlık eder (Naji, 2006: 71). Cezayir bakanlar kurulunda 37 bakanlık ile 1 başbakan yardımcısı bulunmaktadır.

Cezayir’de bakanlar kurulu üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu üyelerini Cezayir parlamentosunda en çok temsil edilen partiler arasından seçer. Bu, hükümetteki parti temsili ülkedeki siyasi dengeyi yansıtmaktadır (Bourayo, 2012: 75).

Başbakan (Hükümet Başkanı) cumhurbaşkanı tarafından atanır ve hükümetin oluşturulması Cumhurbaşkanının yetkileri dâhilinde gerçekleşir. Hükümete güvenoyu çekme yetkisi Cezayir Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır. Bu, Cezayir'in siyasi sistemine özgü yetki dağılımını yansıtmaktadır (Bourayo, 2012: 76).

Ayrıca, Cezayir'deki Başbakanlık pozisyonunun çoğunlukla idari bir pozisyon olduğu ve politikaları ve programları, başkanlık yönergeleri doğrultusunda ve başkan ve diğer hükümet üyeleri ile danışarak yönettiği belirtilmelidir (Naji, 2006: 74).

Cezayir siyasi sisteminde Başbakan, anayasal olarak belirlenmiş bir dizi yetkiye sahiptir ve bu yetkiler, Cumhurbaşkanı'nın iradesi ve Ulusal Halk Meclisi'nin denetimi altında sınırlıdır. En önemli yetkileri arasında hükümet toplantılarını yönetme, bakanlar arasında yetkileri dağıtma, kamu yönetiminin düzgün işleyişini denetleme, icra kararlarını imzalama, yasaları ve düzenlemeleri uygulama yer alır (Sebsi ve Zerkaoui, 2021: 40).

1.5.3. Yargı Organı

Cezayir Anayasasının üçüncü başlığının dördüncü bölümü yargı organını düzenlemektedir. 2020 Anayasasının 169. maddesine göre “yargı kuvveti bağımsızdır ve Cumhurbaşkanı yargının bağımsızlığını garanti etmektedir”. 170. maddede yargının toplumu, özgürlükleri ve temel hakları koruyacağı belirtilmiş, 171. maddede ise yargının yasallık ve eşitlik ilkeleri üzerine kurulduğu hüküm altına alınmıştır. 173.

maddede, cezai yaptırımların yasallık ve kişisellik ilkelerine uygun olarak uygulanacağı belirtilmiştir.

Anayasanın 185. maddesinde yüksek yargı organları düzenlenmiştir. Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi yüksek yargı organları arasında sayılmıştır. Yine Anayasanın 187. maddesinde Yüksek Hakimler Konseyi düzenlenmiştir. 193. maddesinde ise Anayasa Mahkemesi düzenlenmiş ve anayasaya uyulmasını sağlamakla görevli bağımsız bir mahkeme olarak belirtmiştir.

1.5.4. Cezayir Anayasa Mahkemesi

Cezayir Anayasa Mahkemesi, bağımsız bir anayasa organı olup, anayasa, anlaşma ve iç kanunlar ile ilgili uygunluğu sağlamakla görevlidir. 2020 anayasa değişikliği ile Anayasa Konseyi'nin yerini almıştır (Cezayir Anayasası, 2020: 185. maddesi).

Anayasa Mahkemesi, 12 üyeden oluşur: Cumhurbaşkanı tarafından atanan 4 üye, Yüksek Mahkeme üyeleri arasından seçilen 1 üye, Danıştay üyeleri arasından seçilen 1 üye ve anayasa hukuku profesörleri tarafından oy kullanılarak seçilen 6 üye. Bu üyelerin seçim şartları ve yöntemleri Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. Anayasa Mahkemesi üyeleri, görevlerine başlamadan önce Yüksek Mahkeme Başkanı önünde yemin ederler (Cezayir Anayasası, 2020: 186. maddesi).

Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi Başkanını bir dönem için 6 yıl süreyle atar. Anayasa Mahkemesi üyeleri, 6 yıl süreyle bir kez görev yaparlar ve Mahkeme üyelerinin yarısı 3 yıl arayla yenilenir. Anayasa Mahkemesi iç düzenlemesi kısmi yenileme şart ve yöntemlerini belirler (Cezayir Anayasası, 2020: 188. maddesi).

Anayasa Mahkemesi, anayasa değişikliklerinin yanı sıra, onaylanmadan önce anlaşma, kanun ve düzenlemelerin anayasaya uygunluğu hakkında bilgi alabilir. Cumhurbaşkanı, Parlamento tarafından onaylandıktan sonra, anayasa değişiklikleriyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne zorunlu olarak bilgi verir. Mahkeme, anayasa ile

uygunluğa dair bir karar alır ve aynı zamanda parlamentonun iç düzenlemelerinin anayasaya uygunluğunu belirler (Cezayir Anayasası, 2020: 190. maddesi).

Mahkeme, geçici sonuçlarla ilgili itirazları, cumhurbaşkanlığı, yasama seçimleri ve referandum sonuçlarını inceleyerek, tüm bu süreçlerin nihai sonuçlarını açıklar (Cezayir Anayasası, 2020: 191. maddesi).

Cumhurbaşkanı, Senato Başkanı, Ulusal Halk Meclisi Başkanı, Başbakan veya Hükümet Başkanı tarafından Anayasa Mahkemesi'ne bildirimde bulunulabilir. Ayrıca, Senato üyeleri arasından 40 veya Ulusal Halk Meclisi üyeleri arasından 25 üye tarafından da bildirilebilir (Cezayir Anayasası, 2020: 193. maddesi).

Anayasa Mahkemesi, hazır bulunan üyelerin çoğunluğu ile karar alır ve oy sayıları eşitse başkanın oyu geçerli olur. Anayasa Mahkemesi üyelerine ilişkin iç denetim kararları, üyelerin mutlak çoğunluğuyla alınır (Cezayir Anayasası, 2020: 197. maddesi).

Anayasa Mahkemesi, bir antlaşmanın veya sözleşmenin anayasaya uygun olmadığına karar verirse, onaylanmaz. Mahkeme, bir kanunun anayasaya uygun olmadığına karar verirse, bu kanun yayımlanmaz. Anayasa Mahkemesi, bir emir veya düzenlemenin anayasaya uygun olmadığına karar verirse, bu metin kararın yayımlandığı günden itibaren geçerliliğini yitirir. Anayasa Mahkemesi'nin kararları, tüm kamu otoriteleri, idari ve yargısal organlar için nihai ve bağlayıcıdır (Cezayir Anayasası, 2020: 198. maddesi).

1.6. Cezayir'deki Seçim Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Cezayirin bağımsızlığını elde etmesinden sonra genel olarak istikrarsız, demokratik olmayan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Al-Ghali, 1981: 45).

1963'te bağımsız Cezayir devletinin ilk anayasasından bu yana anayasal kurucu (Cezayir Anayasası, 1963: 23-26. maddeleri), kırılğan yapıya sahip olan ulusal birliği ortadan kaldıracabilecek bir tehlike olarak gördüğü çok partili siyasal yaşama

geçilmesine sıcak bakmamıştır. Dönemin koşulları dikkate alındığında, Batı toplumlarında hâkim olan demokrasi anlayışı Cezayir'e taşınmamıştır.

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından geçiş dönemini atlatabilmek için ulusal mutabakat ve birliği sağlayabilmek için Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi etrafında birleşmiştir. 1976 Anayasasının 98. Maddesi ile bu hüküm tekrar güvence altında alınmıştır (Cezayir Anayasası, 1976: 98. maddesi). Böylece bağımsızlığın elde edilmesinden 1989 yılına kadar Cezayir'de tek parti dönemi devam etmiştir.

Ancak 1989 Anayasası ile çok partili siyasal yaşama geçişin önü açılınca tek parti dönemi sona ermiştir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle 1962-1989 yılları arası tek parti dönemi Cezayirde uygulanan seçim sisteminin özellikleri, ardından 1989 yılından sonra çok partili siyasal çoğunluğa geçildiği dönemdeki Cezayir seçim sisteminin özellikleri ele alınıp incelenmektedir.

1.6.1. 1962-1989 Yılları Arası Cezayir'de Uygulanan Seçim Sistemleri

Cezayir seçim sistemi incelendiğinde çok partili siyasal yasama geçmeden önce, seçimin tüm aşamaları üzerinde, tek parti döneminde Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin etkili olduğu görülmektedir (Al-Zayet, 2002: 136).

Cezayir'deki siyasi sistem, bağımsızlıktan sonraki seçimler üzerine inşa edilmişti. Bunun başlıca sebepleri şunlar olabilirdi (Bouhouche, 2014: 28):

- Seçmenleri, çerçevelenmiş siyasi katılımın geliştirilmesinde temsil edilen demokratik eylem özelliklerinin varlığına ikna etmeye çalışmak,
- Tek parti bayrağı altında örgütlenen gençlik kadrolarını ve bu kadrodan doğan siyasi örgütleri tasnif etmek ve denetlemek,
- Cezayir'e demokrasiyi, özgür ve adil seçimleri şiar edinmiş ülkeler kategorisinde yer edinmeye çalışmak.

Tüm bu düşünceler, sistematik örgütsel prosedürlerle karakterize birkaç seçim ve olayla ifadesini bulmuştur*. Aslında seçim sürecinde o dönemdeki otoritenin denetimi tesadüf değil, ideolojik ve örgütsel verilere ve disiplin amacına dayalı olarak gerçekleşti. Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin toplumu çerçeveleme süreci, partinin kitle örgütleri olarak adlandırılan örgütler aracılığıyla 1980'li yıllarda doruk noktasına ulaştı (Djabi, 1998: 139).

Köylüler ve İşçiler Genel Birliği, Cezayirli Kadınlar Genel Birliği ve gençlik hareketlerine benzer birlikler oluşturuldu. Bütün bu oluşumlar partinin fikir, ilke ve programlarının toplum üyeleri arasında benimsenmesi ve yaygınlaştırılması için kullanılmıştır. Ancak bu durum çok geçmeden siyasi çoğulculuğun benimsenmesi amacıyla yapılan siyasi reformların meydana getirdiği siyasi, sosyal, ekonomik ve hatta uluslararası koşullarla çatıştı (Djabi, 2009: 406).

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra Cezayir'de Anayasal kurumları oluşturmak için bazı adımlar atılmıştır. İlk olarak Somam Tüzüğü kabul edildi, (Somam Tüzüğü,1956) ardından 1963'te ilk anayasayı hazırlamakla görevlendirilen Kurucu Meclis 20 Eylül 1962 tarihinde halk tarafından seçilmiştir. Bu bağlamda Cezayir'de hem ulusal hem de yerel düzeyde, seçilmiş konseyler oluşturmak için seçim ilkesi en başından kabul edilmiştir (Anraoui ve Ghafli, 2020: 74).

Yerel toplulukların seçimle belirleneceği ilkesi, Haziran 1962 yılında yayımlanan Trablus Antlaşmasıyla kabul edilmiştir. Bu antlaşmayı; 1964 Cezayir Anayasası, 1966 Belediye Kanunu, 1969 Eyalet Kanunu, 1976 Anayasal Kanunu ve 1963, 1976 (Cezayir Anayasası, 1976:07,08 ve 99. maddeler) ve 1989 (Cezayir Anayasası, 1989:14,15 ve 16. maddeler) anayasaları takip etti.

Bu dönem, kurumsal inşanın başladığı koşulların dayattığı çeşitli avantajlarla karakterizedir. Cezayir seçim sistemi, özel sosyal ve tarihsel mülahazaların yanı sıra her şeyden önce bir dizi ideolojik kabule dayanıyordu. Bu temeller, Kasım 1954 devriminin toplumsal, siyasal ve örgütsel etkilerinin bir sonucudur. Amacı, halkın

---

* 1962'de Cumhurbaşkanı Ahmed Bin Bella, 1976'da Houari Boumin ve 1979, 1984 ve 1989'da Chadli Bendjedid seçildi.

egemenliğini kuran âdemi merkezîyetçi bir idari örgütlenme çerçevesinde, yasalarla yönetilen demokratik bir halk cumhuriyeti kurmayı (Awabdi, 1989: 78).

Ancak bu göze çarpan özellik, doğal olarak medyanın siyasi söylemiyle çelişmektedir. Zira bağımsızlıktan 1989 Anayasasının ilan edilmesine kadar olan hükümet sistemi, totaliter ve demokratik değerlerin reddi ile karakterize olduğu belirtilebilir. Her ne kadar siyasi çevrede çok seslilikten bahsedilebilse de anayasal kurucu, siyasi çoğulculuk fikrini reddettiğini kabul etmiyordu. Çünkü çoğulculuğun anayasal dengeyi tehdit eden dengesizliklere yol açacağına inanıyordu. Böylece anayasal dengenin ancak yalnızca tek parti sistemi ile benimsenebileceğini düşünüyordu (Cezayir Anayasası, 1976: 94 ve 95. maddeleri).

Bu dönemde yerel meclisler; iki dereceli yani seçmenler tarafından seçilen adayların parti tarafından seçilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Partinin hazırladığı listelerde doldurulacak sandalye sayısının iki katına eşit sayıda aday bulunması halinde, bireysel adaylık tamamen yasak idi. Bu husus, 24/67 sayılı Belediye Kanununun 34. maddesinde ifadesini bulmuştur (Cezayir Belediye Kanunu, 1967: 34. maddesi).

Seçim sisteminin durumu, Anayasasının 66. maddesi ile karşılaştırılan 08/80 seçim yasasının (08/80 Sayılı Seçim Kanunu) çıkarılmasından sonra bile, Yerel Halk Meclisi üyelerinin belirlenmesi açısından bu şekilde devam etmiştir. Bu, her Halk Meclisi üyesinin Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi tarafından sunulan tek bir aday listesi arasından seçilmesini şart koşuyordu.

1.6.1.1. 24/67 Sayılı Belediye Kanunu Kapsamında Seçim Sistemi

18 Ocak 1967 tarih ve 24/67 sayılı Belediye Kanunu, bu kanunun yayımlanmasına kadar olan bağımsızlığı takip eden geçiş döneminden sonra belediyeleri düzenleyen ilk kanuni düzenlemedir. İkincisi, belediye halk meclisleri için seçim sistemine ayrılmış ayrı bir bölüm içeriyordu. En önemli özelliği, adaylıkların hazırlanmasında bir partinin rolüne yapılan vurgudur. Aday sayısı, koltuk sayısının iki katına eşit olduğu durumlarda, bireysel adaylık usulü tamamen askıya alınmaktadır.

Aynı yönetmelikte, belediye temsilci sayısının ikamet eden kişi sayısına göre değiştirilmesine ilişkin ilke şu şekilde düzenlenmiştir:

- Nüfusu 5.000 veya daha az olan belediyelerde 9 üye
- 5.001 ila 10.000 nüfuslu belediyelerde 11 üye
- 10.001 ila 20.000 nüfuslu belediyelerde 15 üye
- 21.001 ila 40.000 nüfuslu belediyelerde 21 üye
- 40.001 ila 100.000 nüfuslu belediyelerde 29 üye
- 100.001 ila 200.000 nüfuslu belediyelerde 39 üye

Nüfusu 200.001 ve daha fazla olan belediyelerde, her 50.000 nüfuslu belediye milletvekili sayısı ikişer artmaktadır (Cezayir Belediye Kanunu, 24/67: 1967).

Seçimlerde oy kullanabilmek için 19 yaşını doldurmuş olmak, ayrıca müflis olarak bu hakkını kullanmasına engel olan bir durumun olmaması gerekmektedir. 24/67 sayılı kanunda Belediye Halk Meclisi'nin görev süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca, iki veya daha fazla birinci dereceden akrabasının bir belediye halk meclisinde belediye temsilcisi olarak bir arada bulunmalarına da izin verilmiştir. Ancak, belediye yürütme organında iki yakın akrabasının bulunması yasaklanmıştır (Cezayir Belediye Kanunu, 24/67: 1967).

1.6.1.2. 38/69 Sayılı İl Kanun Kapsamındaki Seçim Sistemi

İl halk meclisi üyelerinin seçimlerine gelince, 38/69 sayılı kanunda Halk Meclisi üyelerinin bir partinin sunduğu aday listesinden seçilmesi şart koşulmuştur. Her seçim bölgesine ilişkin bir aday listesi düzenlenir. Hazırlanan liste sandalye sayısının iki katıdır ve tek tek aday gösterilmesi yasaktır.

Devrimci Konsey tarafından temsil edilen yürütme organı, seçim bölgelerinin seçim tarihinden en az iki ay önce çıkarılan karamamelere göre bölünmesi sürecinden sorumluydu. Seçim bölgelerini bölme görevinin Parlamento'ya verilmesi, o zamanlar yasama yetkisinin (Parlamento) olmaması ve onun yerine Devrim Konseyi'nin gelmesi nedeniyle düşünülemezdi. Nüfus sayısındaki değişime göre eyalet halk

meclislerindeki üye sayısını değiştirme ilkesi de 38/69 sayılı kanunla şu şekilde hüküm altında alınmıştır (Cezayir İl Kanunu, 38/69: 1969):

- Nüfusu 250.000'den az olan illerde 35 üye
- Nüfusu 250.001 ila 650.000 arasında değişen illerde 39 üye
- Nüfusu 650.001 ila 950.000 arasında değişen illerde 43 üye
- Nüfusu 950.001 ila 1.150.000 arasında değişen illerde 47 üye
- Nüfusu 1.150.001 ila 1.250.000 arasında değişen illerde 51 üye
- Nüfusu 1.250.000'den fazla olan illerde 55 üye

Adaylık yaşı ise aynı yasanın 7. maddesinde 23, İl Halk Meclisi üyelik süresi ise 5 yıl olarak belirlenmiştir.

İl Halk Meclisi seçimlerini diğerlerinden ayıran şey, oy sayım sürecinin tam yargı denetiminde olmasıdır. Yargı Konseyi Başkanı başkanlığında ve mahkemelerden iki yargıcın üyeliğiyle her il için bir seçim komitesi oluşturuluyordu. Bunlar Adalet Bakanı tarafından atanırlardı. Bu komite, belediye seçim komitelerinin çalışmalarını denetlemek, sonuçlarını toplamak ve tüm il için her seçim bölgesinde seçimlerin nihai sonuçlarını ilan etmekten sorumluydu (Cezayir İl Kanunu, 38/69: 1969).

1.6.1.3. 80/08 Sayılı Kanun'daki Seçim Sistemi

Seçim sistemine ilişkin 25 Ekim 1980 tarih ve 08/80 sayılı Seçim Kanun, 20 Ağustos 1964 tarih ve 63/306 sayılı kanunundan sonraki ikinci seçim kanunudur. Başkanlık, yasama, yerel seçimler veya referandumlar olsun, seçimlerin organizasyonundan sorumludur. Sırasıyla 1967 ve 1969'da çıkarılan belediye ve il kanunları, yalnızca yerel seçimler söz konusu olduğunda seçimlerin düzenlenmesi görevini üstlenmiştir.

Bu yasa metni, seçim işlevini düzenlemeye yönelik çeşitli hükümleri içermektedir. Kanun koyucu seçmen listelerinin gözden geçirilmesi sürecine ilişkin olarak, ilk kez denetim yetkisini, Seçmen Listeleri İzleme Komitesi adlı bir yönetim kuruluna devretmiştir (Seçim Kanunu, 1980: 16. maddesi).

Yasa aynı zamanda, il veya belediye halk meclislerinin temsiliyet görevlerini birleştirmiştir. Belediye halk meclisleri için dört, eyalet halk meclislerinin ise beş yıllığına seçilmesi kararlaştırılmıştır (Seçim Kanunu, 1980: 63. maddesi).

Yerel meclis üyeliklerinin seçim yasasına göre çoğunluğu işçi ve çiftçi sınıfından oluşmalıdır. Ayrıca bunlar Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin sunduğu tek aday listesinden seçilecektir (Seçim Kanunu, 1980: 64. maddesi). Kanun aynı zamanda, üye sayısını nüfus değişikliklerine bağlı olarak ayarlama prensibini içermektedir; bu durum hem belediye hem de İl Meclisleri için geçerlidir. Ayrıca, seçim bölgelerinin sınırlarını belirleme yöntemine dair de bilgiler içermektedir (Seçim Kanunu, 1980: 75. maddesi).

1.6.2. 1989 Yılı Sonrası Cezayir Seçim Sisteminin Özellikleri

Bu dönemi karakterize eden belki de en belirgin olay, Cezayir'in 23 Şubat 1989'da Anayasanın ilan edilmesiyle siyasi çoğulculuğun benimsenmesidir (Chrait, 1991: 340). Bu, hiç kuşkusuz, son derece gergin ve sarsıntılı olan ekonomik, sosyal ve politik koşulların ve devlet (tek parti) ile halk arasındaki mevcut uçurumun artmasının bir sonucuydu.

Cezayir toplumunda yaşanan hızlı siyasi olgunluk düzeyi, tek parti sistemine dayalı yeni yönetimdeki zayıflığı açığa çıkardı. Bu gelişme, tek parti sisteminden çok partili siyasal yaşama geçişin hızlanmasında önemli bir faktör oldu. Bu geçiş tesadüfi değil, aksine, ulusal ekonominin doğalgaz ve petrol gelirlerine dayalı kırılganlığını net bir şekilde gösteren bir dizi birikimin sonucuydu (Chrait, 1991: 341).

1989 yılı, dünya siyasi tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Doğu Avrupa'da Polonya ve Macaristan'dan başlayarak iktidarı paylaşan deneyimlere kadar yayılan protesto dalgası, kasım ayında Berlin Duvarı'nın yıkılması, Çekoslovakya'da Kadife Devrim ve aralık ayında Romanya'da komünist düzeninin çöküşü ile sonuçlandı. Bu olaylar, 1989 Devrimleri olarak adlandırıldı (Antohi ve Tismaneanu, 2000: 85).

Petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte, kötü yönetimin bütün tezahürleri daha da belirgin hale geldi. Yöneticiler, yetkilerini kötüye kullandı, sosyal eşitlik tamamen ortadan kalktı ve böylece mevcut düzenin bütün olumsuzlukları ortaya çıktı. Bu durum, 5 Ekim 1988'de halkı, mevcut koşullardan memnuniyetsizliklerini dile getirmek için sokaklara dökmeye sevk etti. Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin genel merkezi ve kamu kurumları yakılıp tahrip edildi. Bu tutumundan vazgeçmeyen halkın kararlılığı, yeni bir siyasi alan zorunluluğu yarattı. Halk devlet görevlilerinin yetki ve pozisyonlarını, kişisel amaçlar için kullanmayacağı bir siyasi sistem çağrısında bulunuyordu (Marhoum, 2018: 205).

Diğer taraftan Ekim 1988 olaylarının da sosyalist yönelimden vazgeçilerek reformların hızlandırılmasında büyük etkisi oldu. Bu bağlamda ilkeler, mekanizmalar ve kurumların tümü demokratik bir biçimde göre yeniden tasarlandı (Djebbar, 2003: 47).

Değişim çağrısı yapan toplumsal hareketlerin özellikle büyük şehirlerde ortaya çıkması ve radikal islami gruplarla iş birliği yapması şaşırtıcı değildi (Djabi, 2001: 74). Bu toplumsal hareketlerin barışçıl seçim talepleri, seçimlerin adil ve düzenli yapılması istediklerinin yanında zaman zaman seçimleri boykot etmesi de söz konusu oldu. Ancak 1980'li yıllardan itibaren radikal dini gruplarla iş birliği artarak devam etti (Djabi, 2001: 74).

23 Şubat 1989 Anayasası, siyasi ve demokratik kanaatlerin değil, çoğulculuk ilkesinin ivedilikle benimsenmesine yol açan özel ve farklı koşulların bir ürünüdür. Liderler, seçim sürecinin kalıcı bir yenilenme ve değişim mekanizması olduğuna inanmamakla kalmamış, aynı zamanda bunun toplum içindeki grupların ve bireylerin özgürlüğünün doğası ve statüsüyle tutarsız bir siyasi sistem olduğuna da kanaat getirmişlerdi. Nihayetinde bu; seçim sürecinin ortadan kalkmasına, Cezayir'in bir güvenlik konusu sarmalına girmesine, anayasal meşruiyetin yokluğuna ve Cezayir'in ilan edilmiş veya edilmemiş uluslararası izolasyona maruz kalmasına yol açmıştır (Djebbar, 2003: 95).

Bununla birlikte, 1989 Anayasası'nın, kendisini meydana getiren koşullara rağmen, yerel ve merkezi organlar aracılığıyla temsili demokrasi çerçevesinde siyasal çoğulculuğun temellerini attığı söylenebilir. Böylelikle siyasal programları temelinde barışçıl yollarla iktidarı devretmeyi amaçlayan siyasal partiler kurmak mümkün hale gelmiştir (Brahimi, 1995: 49). Bu durum, bireysel ve kolektif özgürlüklerin korunduğu, üç erkin birbirine saygı duyduğu, kuvvetler ayrılığına dayalı demokratik bir sistemin kurulduğu yeni bir cumhuriyetin doğuşu ile sonuçlanmıştır.

1989 Anayasasında yer alan bu siyasal reforma, ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü ile siyasal nitelikte dernek kurma hakkını vurgulayan yasal bir zeminin çıkarılması eşlik etti (Cezayir Anayasası, 1989: 40. maddesi). Cezayir hükümeti, 1989 Anayasasının ilan edildiği hassas koşullar altında demokratik geçişi güvence altına almak için 89/13 Sayılı Kanun ile yeni bir seçim yöntemi belirlenmiştir. Böylelikle 89/13 Sayılı Kanun'un 62. maddesi ile seçim sistemini, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin siyasal çoğulculuk ışığında kontrol etmesinin bir yolu haline getirdi. Ancak otoriteyi halktan ayıran uçurum, otoritenin amacına ulaşmasını engelledi (89/13 Sayılı Seçim Kanunu, 1989: 62. maddesi)

1.6.2.1. 89/13 Sayılı Seçim Kanunu

Cezayir'in siyasal çoğulculuk dönemine geçişiyle birlikte bir dizi yasanın çıkarılması gerekiyordu. Bunların başında seçim kanunu geliyordu.

07 Ağustos 1989 tarihli 89/13 sayılı Kanun'un ele aldığı en önemli nokta, Cezayir seçim sisteminin temellerini oluşturan Ulusal Halk Meclisi üyelerinin seçimine ilişkin 61. ve 62. maddeleri ile 84. madde idi. Liste üsülü tek dereceli çoğunluk sistemi ile nispi seçim sistemi kabul edildi. Bu husus, 61. maddenin birinci fıkrasında belirtildi.

Bu maddeye göre Belediye Halk Meclisi ve Devlet Halk Meclisi, tek turda çoğunluk tercihiyle liste üzerinden nispi oyla beş yıllık bir süre için seçilecekti. Bu seçim sistemine göre yasa koyucu, karma sisteme benzer belirli bir yöntemin

benimsenmesine karar vermiş oluyordu. Bundan sonra gelen 62. maddede ise yerel halk meclislerinin üyelerini seçme sürecinden sonra koltukların nasıl dağıtılacağı belirlendi. Bu maddeye göre koltuk dağılımı şu şekilde yapılacaktı (89/13 Sayılı Seçim Kanunu, 1989: 62. maddesi):

- Liste, geçerli salt çoğunluğu elde ederse, tüm sandalyeleri alır.
- Hiçbir listenin oyların salt çoğunluğunu sağlayamaması durumunda, mevcut liste üye tam sayısının salt çoğunluğunu elde edecek ve çoğunluk bu listenin tam üyeliği olarak kabul edilmiş olacaktır.
- Kalan koltuklar, oyların % 10'undan fazlasını alan tüm listelere dağıtılacak ve bu, oyların yüzdesine göre belirlenir.

Bu maddede, rejimin, konumunu koruma arzusu açıkça görülmektedir. Nitekim bu madde, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisini, seçim yarışına girmeye hazır olmayan diğer küçük partilere kıyasla mükemmel bir konuma getirmektedir (Chrait, 1991: 340).

Gerçekte hiç uygulanmasa da bu seçim sistemine karşı olan seslerin yükselmesine neden oldu. Bu durum, 12 Aralık 1989'da yapılması planlanan yerel seçimlerin ertelenmesini zorunlu kıldı. Bu doğrultuda parlamento, yasaya uygun olarak gelişmekte olan ve küçük partilerin saflarını düzenlemelerine izin vermek, siyasi nitelikteki dernekler yasasına uyum sağlamak ve ilk demokratik çoğulcu siyasi rekabete girmek üzere program hazırlamak için yerel seçimleri altı ay süreyle erteledi (Bouchair, 1990: 319).

Diğer 64 ila 70. maddelerde ise adaylıkla ilgili koşullar, başvuru şartları, son başvuru tarihi, seçim komitesi tarafından yapılan ret ve adaylığın reddi kararına karşı yapılan itirazı incelemeye yetkili adli makamla ilgili hususlar yer aldı.

Diğer taraftan 85. maddede, görevlerinin ifası sırasında ve görev alanında görevden ayrıldıktan sonra bir yıl süreyle seçime giremeyen kişilere dair hususlara yer verildi. Ancak bu maddeden, 90/06 sayılı kanun kapsamında bir değişikliğe gidildi ve bölge halk meclisleriyle ilgili olarak seçilmeye uygun olmayanlara dair hususlara yer verilmedi. Yasa koyucu bu maddede ayrıca belediye ve eyalet halk meclislerinin üye

sayısını da belirledi. Yasa koyucu, bunu belirlerken, seçim çevresi içindeki nüfus yoğunluğu kriterini esas aldı.

Buna göre aşağıdaki nitelikleri taşıyanların aday olamayacakları belirtildi (89/13 Sayılı Seçim Kanunu, 1989: 85. maddesi):

- Valiler
- Daire Başkanları
- Yargıçlar
- Silahlı kuvvetler (ordu) mensupları
- Güvenlik personeli
- Belediye personeli.

1.6.2.2. 90/06 Sayılı Seçim Kanunu

27 Mart 1990 tarih ve 90/06 sayılı Seçimi Kanunu, siyasi çoğulculuk sonrası ilk yerel seçimlerin yapılması için belirlenen tarihten üç ay önce yürürlüğe girdi (90/06 Sayılı Seçim Kanunu, 1990). Değişiklik çerçevesinde önceki 11 madde değiştirildi. Bunların en önemlisi seçim listelerindeki koltuk dağıtım süreciyle ilgili olan üç yeni madde oldu. Bu maddelerde yapılan değişikliğin, çoğunluk sistemi ile nispi temsil sistemini birleştirdiği düşünülürse, önceki sistemden ilkesel olarak farklı olmadığı göze çarpmaktadır (Chrait, 1995:3 86). Ancak yeni bir durum olarak, çoğunluğa dayanan önceki rejimden daha yumuşak bir niteliğe sahipti.

Diğer taraftan 89/13 sayılı eski kanuna göre oyların salt çoğunluğunu alan liste, oyların en yüksek tam sayıya çevrilmiş yüzdesiyle orantılı olarak bir sandalye alıyordu. 90/06 sayılı kanundaki yeni düzenlemeye göre ise kazanan liste yoluna devam etmekte ancak diğer listeler de hariç tutulmadan, kalan koltukların geri kalanına orantılı olarak bölüştürülmektedir. Böylece yapılan değişiklik ile iktidarın belirli bir parti tarafından tekelleştirilmesi olasılığına son verilmiştir (Djebar, 2003: 112).

Hiçbir listenin belirtilen oyların salt çoğunluğunu alamaması durumunda, en çok oyu alan liste; seçim bölgesinde doldurulacak sandalye sayısının tek olması

durumunda kalan koltukların yarısını alır. Seçim bölgesinde doldurulacak sandalye sayısının çift olması halinde, sandalye sayısının yarısından 1 fazla koltuk elde eder. Her iki durumda da kalan sandalyeler, oyların %7'sini veya daha fazlasını alan diğer tüm listeler arasında, doldurulacak sandalyeler dolana kadar en güçlü olana verilir ve kalan oyların yüzdesi esas alınarak orantılı olarak dağıtılır (Chrait, 1995: 388).

Bu değişiklikle, kanun koyucunun, bugüne kadar yürürlükte olan hariç tutma oranını %7 olarak belirlemiş olduğu görülmektedir (10/16 Sayılı Seçim Kanunu, 2016:66 ve 86. maddeleri). Bu oran, belediye ve il halk meclislerinin üyelerinin seçimi için geçerlidir. Aslında, bu söz konusu oran çoğu seçim mevzuatında geçerlidir. Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, partilerin dışlanması ve tüm oyların, seçim kanununda yasa koyucu tarafından belirlenen barajı aşmayan, toplam geçerli oydan çıkarılması anlamına gelir (Chrait, 1995: 388).

Koltuklar, dağıtımına kalması durumunda, en yüksek oyu alan parti, liste de dâhil olmak üzere tüm listelere orantılı olarak dağıtılacaktır. Bu bağlamda koltuklar, oy oranları ne olursa olsun, en yüksek yüzdeye sahip liste tercih edilerek, yüzdelere göre dağıtılır.

En yüksek yüzdeye sahip listeler arasında oyların eşit olmaması durumunda, kanuna göre asıl adayların yaş ortalaması daha düşük olan listeye galip gelir. Bu, söz konusu seçim sisteminin dezavantajlarından biri kabul edilmektedir. Nitekim “A” ve “B” listelerinin oyları eşit olduğunda kalan koltuklar, yaş oranı daha yüksek olan listeye dağıtılmaktadır. Bu yöntemin, temsili demokrasiye uymadığı görülmektedir. Çünkü bu sistem, azınlığın, muhalif çoğunluk üzerinde egemenliğine yol açmaktadır (Bouchair, 1990: 325).

90/06 sayılı Kanun'da ele alınan diğer bir husus ise 54. maddedeki vekâleten oy kullanma konusudur. Şöyle ki bu madde, bir seçmenin, önceki 89/13 sayılı kanunda öngörülen beş vekâlet, bunda üçe indirilmiştir. Bunun yanı sıra yasada, seçilmeye uygun olmayan kişilerle ilgili diğer hususlara, (06/90 Sayılı Seçim Kanunu, 2016: 83. maddesi) asil ve halef adayda aranan niteliklerle ilgili koşullar ele alınmıştır (06/90

Sayıli Seçim Kanunu, 1990: 06. maddesi). Tabii ki uygulamalar, vatandaşın yönetime katılması ve eşitlik ilkesine uygun olarak aday olma haklarına gölge düşürmemektedir.

Yukarıda bahsedilen bu sistem, 13 Haziran 1990 tarihinde yapılan ilk çoğulcu yerel seçimlerde uygulanmıştır. Seçim yarışı, o sırada yirmi beş siyasi oluşumdan meydana gelen bir gruptan on bir siyasi oluşumu bir araya getirdi. Ancak, 48 ilde seçimlere katılabilen parti sayısı sadece üçtür. Şöyle ki Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi, 48 il ve 1520 belediyede seçimlere katıldı. İslami Selamet Cephesi Partisi 48 il ve 1265 belediyede seçime katıldı. Tecdid Partisi ise 48 il ve 155 belediyede seçime katıldı (Souiqat, 2002: 113).

Yeni seçim sisteminin benimsenmesinden bir yıl sonra seçimler Selamat Partisinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zafer neticesinde Selamet Partisi; kırsal alanlarda, yüksek yaylalarda ve güneyde başta Ulusal Kurtuluş Cephesi olmak üzere çoğu partiyi geçerek büyük ve orta ölçekli şehirlerin çoğunda birincilik elde etti*. İslami Selamet Cephesi ise kazanımlarını yerel meclisler üzerindeki kontrolüyle devam ettirdi ve Aralık 1991 yasasındaki ezici zaferini ilk turda 188 sandalye alarak tekrarladı (Al-Sidawi, 1999: 538).

Aslında bu zafer, yasayla hayata geçirilen seçim sistemini karakterize eden birçok kusuru ve dengesizliği de ortaya çıkardı. Nitekim bu seçimlerde katılım %59'a kadar düştü (Bousoumah, 2005: 25), ayrıca İslami Kurtuluş Cephesi, parlamentodaki sandalyelerin sadece %24,29'unu almasına rağmen ilk turda meclis çoğunluğunu elde etti. Bunlar, söz konusu seçim sistemin adaletsizliğini açıkça ortaya koydu (Souiqat, 2002: 114).

Diğer taraftan Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin bu zaferinin ardından ve bu zaferin beraberinde ortaya çıkan siyasi karışıklık sonucunda ordu yönetime müdahale ederek seçim sürecinin askıya alındığını duyurdu. Böylece Cezayir'de, anayasal düzenden uzak bir dönem boşluk oldu. Ulusal Halk Meclisi feshedildi, Cumhurbaşkanı istifa etti, Yüksek Devlet Konseyi tarafından çıkarılan 49/92 sayılı Başkanlığı

---

* Ulusal Kurtuluş Cephesi oyların %54,25'ini alarak 855 Belediye Halk Meclisi ve 32 İl Halk Meclisi kazandı.

Kararnamesi uyarınca olağanüstü hal ilan edildi OHAL, 02/93 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile süresiz uzatıldı.

1.6.2.3. 97/07 Sayılı Seçim Kanunu

26 Kasım 1996'da referandum sonucu kabul edilen yeni anayasa, gerek ikili yargıyı benimseyerek yargı teşkilatı düzeyinde, gerekse ulusal anayasa gibi anayasal kurumlar düzeyinde getirdikleri açısından yeni bir başlangıç noktası oluşturdu.

Bu yeni anayasaya uygun olarak, kanun koyucunun nisbi temsil sistemini benimsediği üyelik kanunu şeklinde bir seçim kanunu çıkarılmıştır (Cezayir Anayasası, 1996: 123. maddesi). Çünkü kanun koyucunun bu tercihi keyfi değil, objektif nedenlere dayanıyordu. Bununla yoksulları yeniden bir araya getirmek, istikrar ve sosyal uyumu sağlamak için uygun bir sistemi getirmek amaçlandı.

Nispi temsile dayalı liste seçim sistemi, oyların dağılımında adaleti ve çoğunluğun azınlığın görüşüne saygı duymasını sağlamakta, böylece hiçbir seçmenin oyu boşa gitmemektedir. Nitekim her parti veya serbest liste, aldığı oy oranında sandalye kazanmaktadır. Oysa mutlak veya nispi çoğunluğu elde edemeyen seçim listelerinin hariç tutulduğu mutlak çoğunluğa dayalı seçim sisteminden oldukça farklıdır (Djabi, 1998: 79).

Diğer taraftan 90/07 Sayılı Kanun ile ele alınan en önemli hususlar arasında seçmenin kullanabileceği vekâlet sayısının azaltılması konusu yer almaktadır. Bu husus, “vekâletname, ancak seçim haklarından yararlanabilen bir vekile verilebilir” şeklinde 65. maddede hüküm altına alınmıştır. Aynı kanunun 68. maddesinde, “Bir vekil ancak bir vekâlet alabilir” denilmektedir. Bu nedenle, 90/07 sayılı kanun, 89/13 sayılı Kanun'u değiştiren ve tamamlayan 90/06 sayılı Kanun'da öngörülen vekâlet sayısı kişi başına üçten bire indirilmiştir (07/97 Sayılı Seçim Kanunu, 1997: 65 ve 68. maddeleri).

Seçim listelerinin incelenmesi, görevi, bölgesel olarak yetkili yargı kurulu başkanı tarafından atanan bir yargıcın başkanlık ettiği bir idari komiteye verilmiştir.

Ayrıca, kayıtlı seçmenlerin 10 yılı aşkın bir süre belediye seçim listelerindeki üyeliklerinin iptal edildiği dikkat çekmektedir. Nitekim değiştirilen ve üzerine ekleme yapılan 89/13 Sayılı Kanun'da seçmenlerin bu komiteye üyeliği uygun görülmüştür. Seçimlere katılan siyasi parti ve oluşumlara sandalye dağıtma yönteminde ise nispi temsil esas alınmıştır. Ancak milletvekili dağıtım sürecinde kullanılan oyların en az %7'si alamayan listelerin oylarının genel oy toplamından düşülmesi ön görülmüştür (07/97 Sayılı Seçim Kanunu, 1997: 75. maddesi).

Söz konusu yasanın 77. maddesinde ise, koltukların nasıl dağıtılacağı belirtilmiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan oy sayısının doldurulacak koltuk sayısına bölünmesi ön görülmüştür. Buna göre her liste, seçim katsayısını elde ettiği sayıya eşit sayıda sandalye alacaktır. Seçim katsayısına ulaşmayan oylar ise son koltuktan kalan en büyük listeye yazılacaktır. Diğer taraftan 97/07 Sayılı Kanun'da, iki veya daha fazla listenin eşit oy alması konusu da ele alınmış, bu durumda son koltuğun en genç milletvekilline verilmesi öngörülmüştür (07/97 Sayılı Seçim Kanunu, 1997: 78. maddesi).

1.6.2.4. 04/01 Sayılı Seçim Kanunu

Burada 07 Şubat 2004 tarihli 04/01 sayılı Seçimi Kanunu'nda ele alınan en önemli konu; seçim listelerine kayıt veya aday olmayı reddetme ile ilgili itirazlarla ilgili olsun, seçim uyuşmazlıklarını yargılama yetkisinin olağan yargıdan idari yargıya devredilmesi meselesidir. Bu bağlamda aşağıdaki konular üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Bunlar başlıca şu şekildedir (04/01 Sayılı Seçim Kanunu: 2004):

- Seçime katılan her aday ve her siyasi parti, belediye seçim listesinin bir örneğini isteme ve alma hakkına sahiptir.
- Seçime katılan siyasi partilerin temsilcileri veya bağımsız adaylara imkân sağlanarak sandıkların tarafsızlığı sağlanır.
- Ordu mensuplarının ve güvenlik güçlerinin oy kullanması için hazırlanan özel oy kullanma daireleri kapatılmıştır. Bu değişiklikle söz konusu kişiler, seçme haklarını doğrudan veya vekil aracılığıyla kullanacaklardır.

- Oy sayım tutanakları parti temsilcilerine teslim edilecektir. Adalet Bakanı tarafından atanan danışman rütbesine sahip bir yargıç tarafından yönetilen Devlet Seçim Komisyonunun oluşumunda şeffaflığı artırmak için seçim kurulundan seçmenler eklenerek kısmi değişiklik yapılmıştır.
- Sandık ve sandık kurulu üyeleri tarafından sayım tutanaklarının veya sandık kurulu üye listelerinin partilerin kanuni temsilcilerine verilmemesi veya sandık kurulu üye listelerinin verilmemesi durumunda cezai yaptırımlar uygulanacaktır.

Esasen bu yasa, seçim sürecinin bütünlüğünü ve şeffaflığını sağlamaya yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır. Özellikle önceki seçim sürecinin güvenilirliği konusunda insanları şüpheye düşüren özel seçim ofislerinin kapatılması, söz konusu bütünlük ve şeffaflığın düzeyini yükseltmiştir (04/01 Sayılı Seçim Kanunu: 2004: 13. maddesi).

Aynı şekilde seçim listelerine kayıttan doğan uyuşmazlıkların ve adaylık uyuşmazlıklarının incelenmesi konusunu idari hâkime devredilmesi, oy pusulalarını düzenleyenlerin listelerine ve yerel seçim sonuçlarına idari yargıda itiraz hakkı verilmesi de seçimi şaibelerden uzaklaştıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır (04/01 Sayılı Seçim Kanunu: 2004: 05, 07, 15, 18 ve 19. maddeleri).

1.6.2.5. 12/01 Sayılı Seçim Kanunu

12 Ocak 2012 tarihli ve 12/01 sayılı Seçim Kanununda, demokratik süreci destekleyen pek çok temel ilke ortaya konmuştur. Bütün bunlar; devletin çeşitli anayasal kurumlarında başlattığı çok yönlü siyasi reformlara ayak uydurmak amacıyla yapılmıştır.

Bu yasada, seçim süreci üzerinde yargı denetimi ilkesine ayrı bir önem verilmiştir. Bu çerçevede 168. maddede seçimleri denetlemek üzere, münhasıran Cumhurbaşkanı tarafından atanan ilgili yargıçlardan oluşacak bir Ulusal Komitenin kurulması ön görülmüştür. Bu komite, Yüksek Mahkeme, Danıştay ve diğer yargı

organlarının yargıçlarından oluşur ve atanmalarından sonra, kanunla kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere Ulusal Komite başkanını seçer (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 168. maddesi).

1.6.2.6. 16/10 Sayılı Seçim Kanunu

25 Ağustos 2016 tarihli 16/10 Sayılı Seçim Kanunu ile Parlamento seçimlerinin denetiminden bağımsız bir seçim kurulu görevlendirilmiştir. Anayasanın 194. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı, 2016 Ağustosunda seçim kurulu tarafından yapılacak görevleri, sorumlulukları ve yapıyı belirleyen bir kararname yayınlamıştır (Cezayir Anayasası, 2016: 194. maddesi). Bunun ardından, yargıçlar ve partili olmayan sivil toplum örgütü mensuplarından oluşan 410 üye eşit olarak dağıtılmış kurul üyelerini atayan başka bir yürütme kararnamesi yayınlandı. Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu, gelecek beş yıl boyunca yerel, ulusal ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile referandumlarda seçim sürecinin tüm adımlarını denetlemekle görevlidir. Cezayir'de yerli veya yabancı grupların seçimleri izlemesine olanak sağlayan resmi bir mekanizmanın bulunmasına rağmen, bağımsız kurul, üyeleri ve temsilcileri aracılığıyla seçmenler ve adaylar tarafından gelen herhangi bir şikâyeti yetkili makamlara iletme sorumluluğuna sahiptir (03/16 Sayılı seçim kurulu görevlendirme Kararnamesi).

Cezayir, il düzeyinde ve ülke genelinde meclis üyeleri seçimlerinde, koltukların dağıtımında dikkate alınması için listelerin alması gereken oy sayısında belirli bir alt sınır olan nispi temsil sistemini kullanmaktadır. Belediye ve il meclisi seçimlerinde, listelerin dikkate alınabilmesi için en az %7 oy alınması gerekmektedir; bu eşik oranı ise Ulusal Halk Meclisi seçimlerinde %5 olarak belirlenmiştir (10/16 Sayılı Seçim Kanunu, 2016: 66. maddesi).

Ulusal Halk Meclisi, 462 sandalyeden oluşur ve üyeleri 5 yıl boyunca kapalı liste nispi temsil sistemiyle seçilir. Siyasi partiler ve bağımsızlar, her seçim bölgesi için ayrılan sandalye sayısına paralel olarak aday sayısı sunabilme yeteneğine sahiptir. 16/10 sayılı Seçim Kanunu, her il bir seçim bölgesine bölünmesini öngörürken, yüksek

nüfus yoğunluğuna sahip illerin birden fazla seçim bölgesine bölünmesine izin verilmektedir. 48 seçim bölgesinin yanı sıra, yurt dışında yaşayan Cezayirli için dört seçim bölgesi bulunmaktadır ve her birine iki sandalye ayrılmıştır (10/16 Sayılı Seçim Kanunu, 2016: 86. maddesi).

Ulusal Halk Meclisinde 25 yaşından büyük, Cezayir vatandaşı olan sivil ve siyasi haklara sahip (örneğin, hüküm giymiş mahkûmlara aday olma yasağı vardır) ve askerlik hizmetini tamamlamış veya muaf olanlar aday olabilirler. Ancak devlet memurlarının bazıları, görevlerinden ayrılmalarından en az bir yıl sonra seçimlere aday olmalarına izin verilmektedir. 16/10 sayılı Seçim Kanunu'nun 91. maddesi, bunları şu şekilde belirtmiştir: Yargıçlar, silahlı kuvvetler personeli, polisler, valiler, belediyelerde üst düzey idari görevliler, büyükelçiler ve yurtdışındaki konsoloslara (10/16 Sayılı Seçim Kanunu, 2016: 91. maddesi).

Cezayir seçim sisteminde bireysel sandalyelere yer olmadığından, herhangi bir adayın seçime bir parti listesi içinde veya bağımsız bir liste oluşturularak katılması gerekmektedir. 16/10 sayılı Seçim Kanunu'nun 94. maddesi, belirli bir seçim bölgesinde adaylık listesine onay vermek için üç yöntem belirlemektedir (10/16 Sayılı Seçim Kanunu, 2016: 94. maddesi). Herhangi bir parti listesi veya seçim ittifakı, önceki yasama seçimlerinde seçim bölgesindeki oyların dörtte birinden fazlasını almış ise adaylar kabul edilir. Ayrıca, ilgili seçim bölgesinde en az on seçilmişleri olan siyasi partilerin de adaylığı kabul edilir. Yeni siyasi partiler ve bağımsız listeler ise seçim bölgesindeki her sandalye için seçmenlerden 250 imza toplamalıdır; yurt dışındaki bağımsız ve parti listeleri için gereken imza sayısı ise 200'e düşer.

1.6.2.7. 21/01 Sayılı Seçim Kanunu

10 Mart 2021 tarihli 21/01 Sayılı Seçim Kanunu ile bazı değişiklikler yapılmıştır:

Ulusal Halk Meclisi Üyelerinin Seçimi:

- Ulusal Halk Meclisi üyeleri, beş yıl süreyle açık liste nispi seçim sistemi ve tercihli oyla seçilir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 189. maddesi).
- Kadın ve erkek arasında kotasız temsiliyet ilkesi gözetilir, en az üçte bir adaylık gençlere ayrılır ve listedeki adayların üçte biri üniversite eğitime sahip olmalıdır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 189. maddesi).
- Ulusal Halk Meclisi seçimlerine aday olmak isteyenler, yerel veya bölgesel bir halk meclisinde seçilmiş olarak tam bir seçim dönemi görev yapmış olmalıdır; bu hüküm, üyelerinden hiçbirinin tam bir seçim dönemi görev yapmadığı durumda halk meclisleri ve bölgesel meclisler için geçerli değildir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 219. maddesi).

Belediye ve İl Meclis Üyelerinin Seçimi:

- Belediye halk meclisi ve il halk meclisi üyeleri, 5 yıl süreyle açık liste nispi seçim sistemi ve tercihli oyla seçilir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 167. maddesi).
- Gençlerin adaylık yaş şartının gözden geçirilmesi ve seçim listelerindeki paylarının üçte birinden %50'ye çıkarılması.

Seçimde Aranılan Koşullar:

- Listeler sürekli olarak her yılın son üç aylık döneminde gözden geçirilmeli (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 61. maddesi).
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olan her aday, kamu kasasına 250.000 Cezayir dinarı (DZD) değerinde teminat yatırmakla yükümlüdür (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 248. maddesi).
- Listelerin onaylanması, aday olduğu seçim bölgesindeki yerel seçimlerde oyların %4'ünü alan bir parti tarafından yapılmalıdır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 176. maddesi).

Seçim Kampanyasının Finansmanı:

- Herhangi bir adayın doğrudan veya dolaylı olarak yabancı bir devletten, yabancı bir vatandaş veya tüzel kişiden bağış alması yasaktır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 87. maddesi).
- Seçim kampanyasında yabancı dillerin kullanımı yasaktır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 75. maddesi).
- Finansman kaynakları, siyasi partilerin katkıları, adayın kişisel katkıları, vatandaşlar tarafından sunulan nakdi veya ayni bağışlar, genç adaylara olası devlet yardımları, devletin seçim kampanyası masraflarının bir kısmını karşılama imkânıdır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 86. maddesi).
- 1000 Cezayir dinarını aşan her bağış, çek, transfer, otomatik kesinti veya banka kartı aracılığıyla ödenmelidir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 90. maddesi).
- Her bir gerçek kişi için bağışların maksimum miktarı, asgari garantili ulusal asgari ücretin 20 katı sınırları içinde belirlenir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 87. maddesi).
- Yurtdışında yaşayan Cezayirli tarafından sunulan bağışlar yabancı finansman olarak kabul edilmez (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 89. maddesi).

Seçimlerin Denetim ve Gözetimi:

- Seçim ve referandum süreçlerinin tüm aşamalarını yönetmek ve denetlemek, Ulusal Bağımsız Seçim Kurumu'nun yetkisindedir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 6. maddesi).
- Ulusal Bağımlı Seçim Kurumu Başkanı, üyeleri tarafından oy çokluğu ile bir defaya mahsus olacak şekilde seçilir ve görev süresi 6 yıldır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 26. maddesi).
- Ulusal Bağımsız Seçim Kurumu, Seçim sürecinin başlamasından sonuçların ilanına kadar yetkilerini kullanır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 9. maddesi).
- Ulusal Bağımsız Seçim Kurumu, seçim veya referandum işlemleriyle ilgili herhangi bir dilekçe veya bildirimi, siyasi partiler, adaylar veya seçmenlerden alır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 13. maddesi).

- Ulusal Bağımsız Seçim Kurumu'nun hesapları ve mali kaynakları, Sayıştay tarafından düzenli olarak denetlenir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 17. maddesi).

1.7. Cezayir’de Seçilmiş Meclislerin Yapısı

Çalışmanın bu bölümünde Cezayir’de seçilmiş meclislerin yapısı parlamento ve yerel halk meclisleri şeklinde iki ana başlık altında incelenmektedir.

1.7.1. İki Meclisli Parlamento

Cezayir’de parlamento Ulusal Halk Meclisi ve Millet Meclisinden oluşmaktadır. Öncelikle Ulusal Halk Meclisi ardından Millet Meclisinin seçimi ve adaylık koşulları ele alınacaktır.

1.7.1.1. Ulusal Halk Meclisinin Üyelerin Seçimi

Cezayir Anayasası'nın 98. maddesinin ikinci fıkrasında yasama yetkisiyle ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: "Yasama yetkisini iki meclisten oluşan bir parlamento olan Ulusal Halk Meclisi ve Millet Meclisi icra eder ve yasa hazırlama ve oylama konusunda yetkilidir" (Cezayir Anayasası, 2016: 98. maddesi). Seçimin nasıl yapıldığına gelince, 101. maddeye göre Ulusal Halk Meclisi üyeleri genel ve gizli oylama yoluyla seçilir (Cezayir Anayasası, 2016: 101. maddesi).

Anayasanın 102. maddesi, milletvekilliği süresini belirtmektedir: Ulusal Halk Meclisi, 5 yıllığına seçilmektedir. Ulusal Halk Meclisi üyelerinin seçim yöntemleri, çeşitli düzenlemelerle belirlenmiştir (Cezayir Anayasası, 2016: 102. maddesi).

12-01 Sayılı Kanun’da yer alan seçim sistemi, Ulusal Halk Meclisi üyelerinin seçimini 84. maddeden 103. maddeye kadar düzenlemektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta, Ulusal Halk Meclisi üyelerinin acil durumlar için seçim yöntemindeki

değişikliğin 97/07 sayılı kanunda yer aldığı ve değişikliğin sadece maddelerde gerçekleştiğidir. Sonraki değişiklikler, aynı kanunda 101. maddesinden 121. maddesine kadar geçerlidir.

97/07 Sayılı Kanunun 101. maddesinde, Ulusal Halk Meclisi üyelerinin 5 yıl süreyle orantılı temsil sistemiyle seçildiği belirtilmektedir. Adaylar, her seçim bölgesinde aday listesi üzerinde sıralanır. Bu listeler, doldurulması gereken koltuk sayısı kadar aday içeren listeleri içerir ve 3 ek aday eklenir (97/07 Sayılı Seçim Kanunu, 1997: 101. maddesi).

Mevcut milletvekilliği dönemi bitmeden önceki 3 ay içinde seçimler yapılır. Ulusal Halk Meclisi üyelerinin seçimi, il sınırlarına göre belirlenen temel seçim bölgesinde gerçekleştirilir. İl, iki veya daha fazla seçim bölgesine bölünebilir, bu bölünme nüfus yoğunluğu ve coğrafi kriterlere göre yapılır. Seçim bölgesi sayısı, nüfusu 350.000 kişiden az olan illerde 4 koltuktan az olamaz. Yurtdışındaki vatandaş temsilcilerinin seçimleri için, seçim yasası konsolosluk ve diplomatik seçim bölgelerini ve her bir bölgedeki koltuk sayısını belirler.

Üyeler, her liste tarafından alınan oyların oranına göre ve güçlü çoğunluğun kuralı uygulanarak seçilir. Dağıtım sırasında, en az 5 oranında oy almayan listeler dikkate alınmaz. Her seçim bölgesi için, dağıtılacak koltukların hesaplanmasında dikkate alınacak seçim katsayısı, ilgili oy sayısının, gerektiğinde belirtilen 85. madde 02. paragrafında gerektirdiği eşige ulaşmayan listeler tarafından alınan oylardan çıkarıldığında, ilgili koltuk sayısına bölünmesiyle elde edilir. Koltuklar, 84, 85 ve 86. maddelerin hükümleri doğrultusunda her bir liste için aşağıdaki yöntemlere göre dağıtılır (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 84, 85 ve 86. maddeleri).

Seçim katsayısı, her bir seçim bölgesinde, 86. maddenin belirlediği koşullara göre belirlenir:

- Her liste, seçim katsayısını kaç kez elde ettiyse o kadar koltuk alır.

- Koltukların, seçim katsayısına göre dağıtılmasının ardından, kalan oylar, kazanan listelerin ve kazanmayan listelerin aldığı oyların önem sırasına göre düzenlenir ve bu sıraya göre kalan koltuklar dağıtılır.
- Eşit sayıda oy alan iki veya daha fazla liste olduğunda, son koltuk daha yaşlı adaya verilir, ardından koltuklar her bir listedeki adayların sırasına göre dağıtılır.

Ulusal Halk Meclisine seçilebilmek için adaylarda aranan şartlar şu şekildedir:

- Önceden belirtilen 12-01 Sayılı Kanun'un 03. maddeye göre belirtilen koşulları yerine getirmesi ve aday olduğu seçim bölgesinde kayıtlı olması (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 3. maddesi).
- Adayın oylama günü itibarıyla en az 25 yaşında olması.
- Cezayir vatandaşı olması.
- Askerlik hizmeti yerine getirmesi veya muaf tutulması.
- Suçlu olmaması, 12-01 Sayılı Kanun'un 05. maddesinde belirtilen suçlar ve sayılanların dışında başka bir şekilde dikkate alınmaması (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 5. maddesi).
- Genel düzene tehdit veya bozulma nedeniyle kesin bir hükmünün olmaması.

1.7.1.2. Millet Meclisi Üyelerinin Seçimi

12-01 Sayılı Kanun'un 219. maddesinde, seçim kurulunun oy kullanma tarihinden önceki 45 gün içinde cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle göreve çağrılacağını ve kurulacağını belirtmektedir. Ayrıca, 12-01 Sayılı Kanun'a göre, koşulları sağlayan herhangi bir belediye veya il meclisi üyesinin, Meclis için aday olabileceğini belirtmektedir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 219 ve 220. maddeleri).

Adayın seçimlerde sağlaması gereken koşullara ilişkin olarak, 12-01 Sayılı Kanun'un 221. maddesinde, adayın oy kullanma günü itibarıyla 35 yaşını tamamlamış olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, adayın belediye veya il meclisinde seçilmiş olarak tam bir görev süresini tamamlamış olması gerekmektedir. Aynı maddeye göre, "Bu hüküm, bu üyelik kanunu çıktıktan sonra seçilen Meclis üyeleri için yapılan kısmi yenileme seçimlerine uygulanmaz." Adayın vergi idaresi ile olan durumunu kanıtlaması gerektiği ve "kasıtlı suçlar dışında, özgürlüğü kısıtlayıcı cezaya çarptırılmamış ve itibarı gözetilmemiş olması" gerektiği de bu maddeye dâhil edilmiştir. Bu maddeye göre diğer koşullardan biri de "adayın kamuoyu nezdinde şüpheli para ve iş ilişkileriyle tanınmaması ve seçmenlerin özgür seçimini ve seçim sürecinin düzgün işleyişini doğrudan veya dolaylı olarak etkilememesi"dir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 221. maddesi).

12-01 Sayılı Kanun'un 222. maddesine göre, "adaylık beyanı, bağımsız otoritenin valilik düzeyindeki temsilciliğine, adayın doldurup yasal olarak imzaladığı beyan formunun iki kopyasıyla birlikte teslim edilerek yapılır." Bir siyasi parti tarafından desteklenen adaylar için, aynı madde, "adaylık beyanlarının bir destekleme belgesi ile birlikte sunulması gerektiğini" belirtmektedir. Bu belge, "bu partinin baş sorumlusu tarafından imzalanmış olmalıdır" (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 222. maddesi).

Adaylık beyanı, oy kullanma tarihinden en geç yirmi gün önce sunulmalıdır. 12-01 Sayılı Kanun'un 224. maddesine göre, "adaylık beyanı, oy kullanma tarihinden en geç yirmi gün önce sunulmalıdır" ve "beyanın sunulmasından sonra, ölüm veya yasal bir engel durumu dışında, adaylık değiştirilemez veya geri çekilemez." Bu, 225. madde tarafından belirtilmektedir. Aynı yasaya göre, ulusal bağımsız seçim otoritesinin valilik düzeyindeki temsilciliği, "adaylıkların geçerliliğini belirler. Aynı zamanda, bu organik yasada belirtilen koşulları karşılamayan herhangi bir adaylığı gerekçeli bir kararla reddedebilir" (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 224 ve 225. maddeleri).

12-01 Sayılı Kanun'un 227. maddesine, "oy kullanmanın valilik düzeyindeki il meclisinde gerçekleştirildiğini ve bağımsız otoritenin valilik düzeyindeki

temsilcisinin, yetkilinin izniyle, oy kullanma saatini değiştirme veya erteleme kararı verebileceğini" belirtmektedir (21/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2021: 227. maddesi).

Cezayir Millet Meclisi, parlamentonun ikinci kanadı olup 144 üyeden oluşur. Üyelerinin üçte ikisi (96 üye) yerel meclislerin (belediye ve il meclisi) üyeleri arasından her il için iki sandalye olmak üzere dolaylı ve gizli oyla seçilirken, Cumhurbaşkanı üyelerin üçte birini (48 üye) atar (Bouchair, 2013: 38).

Henüz son bölgesel bölünme sonucunda il sayısının 48'den 58'e çıkmasıyla Millet Meclis üyelerinin sayısının artıp artmayacağı açıklanmamıştır (<https://www.aps.dz/ar/algerie/>, Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Her 3 yılda bir, Cezayir Anayasası gereği Millet Meclisin'in yarısının yenilenmesi için seçimler yapılır. Bu, 72 üyeyi (48 seçilmiş ve 24 Cumhurbaşkanı tarafından atanan üye) kapsar ve adayın yerel bir mecliste seçilmiş olması (belediye veya il meclisi) gerekmektedir.

"Millet Meclisi" 1996 yılında anayasa değişikliğiyle kurulmuş olup, parlamentonun diğer kanadıdır. Yasama yetkileri sınırlıdır. Literatürde, bu konseyin oluşturulmasının temel amacının, iktidarın reddettiği herhangi bir yasayı, muhalefet partilerinin kontrol ettiği birinci meclis odası tarafından engellemektir (Taleb ve Karun, 2012: 67).

Cumhurbaşkanı Tebboune'nin 2019'da iktidara gelmesinin ardından başlattığı siyasi reformlar, Millet Meclisini kapsamamıştır. Meclis, üçte birinin cumhurbaşkanı tarafından atanması ve üçte ikisinin yerel seçilmişler tarafından doğrudan oy kullanılması şeklindeki oluşum şeklini korumuştur.

Millet Meclis üyelerinin seçimi hakkında düzenlemeler içeren 18-293 sayılı İcra Kararnamesine göre; Cumhurbaşkanı, Millet Meclisinin üyelerinin yarısını yenileme süreci için, seçim kurulunu başkanlık kararnamesiyle çağırır. Bu başkanlık kararnamesi, Millet Meclis üyelerinin yarısını yenileme süreci için seçim kurulunun çağrılmasını içermekte olup, bu seçimler her üç yılda bir gerçekleşir. İlk maddeye göre, "Bu amaçla seçim kurulu çağrılır." İcra Kararnamesinin ikinci maddesine göre,

seçim kurulu, "her ilin il halk meclisi üyeleri ve ilçe halk meclisi üyelerinin toplamı" şeklinde oluşur. Cumhurbaşkanının seçim kurulunu çağırması, özellikle Anayasanın 96-1 ve 119. maddeleri ve seçimlerle ilgili üyelik kanun olan 16-1 sayılı kanun uyarınca gerçekleşir (Cezayir Anayasası, 1996: 119. maddesi). Özellikle 107., 108. ve 109. maddelerini içeren yasa kapsamında seçilen Ulusal Meclis üyelerinin görev süresinin altı yıl olduğunu belirten 107. madde ve seçilen Ulusal Meclis üyelerinin çoğunlukla "il düzeyinde tek turda çok adaylı oy kullanma modeliyle il halk meclisi üyeleri ve ilçe halk meclisi üyelerinden oluşan seçim kurulu tarafından seçilirler" şeklinde ifade edilen 108. madde yer almaktadır (Cezayir Anayasası, 2016: 107,108 ve 109. maddeleri).

Cezayir'de 26 Aralık 1991 tarihinde parlamento seçimleri gerçekleştirildi. Bu, bağımsızlıktan bu yana yapılan ilk çok partili seçimlerdi, ancak ilk turdan sonra askeri bir darbeyle iptal edildi. Cezayir ordusu, Anayasa'yı değiştirmek için gereken sandalyelerin çoğunluğunu kazanması neredeyse kesin olan İslami Kurtuluş Cephesi'nin bir İslam devleti kuracağı endişesini dile getirdi. Seçimlerin iptal edilmesi, Cezayir iç savaşının başlamasına yol açtı (Chrait, 1999: 220). 430 sandalyeden oluşan meclis için yarışılan seçimlerde, ilk turda %50'den fazla oy alan 232 sandalye kazandı. Geriye kalan 199 sandalye ise sadece en çok oy alan iki aday arasında ikinci tura geçebilirdi. İlk turdaki seçmen katılım oranı %59,0 olarak gerçekleşti (Chrait, 1999: 221).

1.7.1.3. Meclis Başkan Seçimi

Anayasa'nın 131/1 maddesine (Cezayir Anayasası, 2016: 131/1. maddesi) göre Millet Meclisi Başkanı beş yıllık yasama dönemi için seçilir ve birden fazla aday olması halinde gizli oyla seçilir. Adaylardan hiçbirinin salt çoğunluğu sağlayamaması durumunda ikinci tura başvurulur ve birinci ile ikinci arasında çekişme yapılır ve çoğunluğu sağlayan aday kazanan ilan edilir. Tek aday olması halinde, seçim el kaldırmak suretiyle yapılır ve oyların çoğunluğunu alarak zaferi ilan edilir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 3. maddesi).

Ulusal Halk Meclisi Başkanı aşağıdaki yetkileri kullanır:

- Ulusal Halk Meclisi'nin iç işleyişini ve ona saygı gösterilmesini sağlamak.
- Ulusal Halk Meclisi merkezinde güvenlik ve düzeni sağlamak.
- Ulusal Halk Meclisi oturumlarına başkanlık etmek ve tartışmaları ve müzakereleri yönetmek.
- Konsey ofisinin toplantılarına, başkanların toplantılarına ve koordinasyon organı toplantılarına başkanlık etmek.
- Genel Sekreteri atamak ve Meclis Bürosuna danıştıktan sonra Ulusal Halk Meclisinin idari bölümlerinde görev almak.
- İdari birimlerin kararlara göre işleyiş şekillerini belirlemek.
- Meclisin bütçe taslağının hazırlanması ve meclis ofisine sunulmasını denetlemek.
- Ödeme emri vermek.
- Halk Meclisi'nin idari bölümlerinin teşkilatını düzenlemek.
- Uluslararası parlamenter iş birliği tavsiyelerini imzalanmak.
- Gerektiğinde Anayasa Konseyini bilgilendirmek (Ulusal Halk Meclisi Kanunu,2000:9. maddesi)

1.7.1.4. Konsey Makamının Seçilmesi

Ulusal Halk Meclisi Ofisi, Konsey Başkanı bir yıl için seçilen dokuz milletvekilinden oluşur (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 11. maddesi). Ofisin teşkilatında ve işleyişinde temsil edilen temel görevler ofise verilmiştir. Başkan yardımcılarının pozisyonları, parlamento gruplarının temsilcileri arasında nispi temsil esasına göre anlaşma ile dağıtılır ve liste Ulusal Halk Ofisinin onayına sunulur. Anlaşmazlık durumunda Konsey görevine katılmak isteyen grupların üzerinde anlaşmaya vardıkları bir standarda göre çoğunluğu temsil eden parlamento grupları tarafından birleştirilmiş bir milletvekili listesi hazırlanır. Anlaşmazlık halinde başkan yardımcılarını tek turda gizli oyla seçilir, ancak oyların eşit olması halinde en yaşlı aday seçilmiş kabul edilir.

Ulusal Halk Meclisi Ofisi aşağıdaki yetkileri kullanır:

- Meclis toplantılarının yürütülmesini organize etmek.
- Hükümetle istişare ederek oturumların gündemini ve toplantı tarihlerini belirlemek.
- Oylama yöntemlerini belirlemek.
- Usul kurallarını uygulamak ve genel talimatlara göre belirlemek.
- Ulusal Halk Meclisinin mali çıkarlarını izleme yöntemlerine ilişkin idari bölümlerin örgütlenmesini onaylamak.
- Ulusal Halk Meclisi bütçe taslağını görüşüp onaylayarak Maliye ve Bütçe Komisyonuna havale etmek.
- Ulusal Halk Meclisi'nin hesap verebilirliğine ilişkin özel kuralları yenilemek.
- Komitelerin çalışmalarını sağlıklı bir şekilde işlemesi için insan, malzeme ve bilimsel kaynaklar sağlamak.
- Milletvekilinin görevi ile ilgili her türlü imkânları incelemek ve temin etmek.
- Halk Meclisi'nin mali ve idari çıkarlarının işleyişini izlemek.
- Faaliyetleri hakkında yıllık bir rapor sunmak ve bunları milletvekillerine dağıtmak.
- Konseyin yasama ve parlamento faaliyetlerini takip etmek ve gelişimi için araçlar önermek.
- Bilgilendirici yayınların çıkarılmasını denetlemek.
- Konseyin parlamentolar ve parlamento birlikleri ile ilişkilerini takip etmek (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 14. maddesi).

1.7.1.5. Daimi Komitelerin Seçimi

Anayasanın 117. maddesinde, “Ulusal Halk Meclisi ve Millet Meclisi, kendi iç tüzükleri çerçevesinde daimi komitelerini oluşturur” denilmektedir (Cezayir Anayasası, 2016: 117. maddesi). Ulusal Halk Meclisi aşağıdaki kalıcı komiteleri oluşturur:

- Hukuki ve İdari İşler ve Hürriyetler Komitesi,
- Dışişleri, İş birliği ve Diaspora Komitesi,
- Milli Savunma Komitesi,

- Finans ve Bütçe Komitesi,
- Ekonomik İşler, Kalkınma, Sanayi, Ticaret ve Planlama Komitesi,
- Eğitim, Yükseköğretim, Bilimsel Araştırma ve Din İşleri Komitesi,
- Tarım, Balıkçılık ve Çevre Komitesi,
- Kültür, İletişim ve Turizm Komitesi,
- Sağlık, Sosyal İşler, Çalışma ve Mesleki Eğitim Komitesi,
- Barınma, Donatı, Sulama ve Şehircilik Komitesi,
- Ulaştırma, Haberleşme ve Telekomünikasyon Komitesi,
- Gençlik, Spor ve Dernek Faaliyet Komitesi (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 19. maddesi).

Ulusal Halk Meclisi, yasama dönemi başında, yenilenmeye bağlı olarak bir yıllık bir süre için daimi komitelerini oluşturur. Bunların nasıl oluşturulacağı ise usul kurallarında belirtilir. Maliye ve Bütçe Komisyonu en fazla otuz üyeden, diğer sürekli komisyonlar ise en fazla 20 üyeden oluşur (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 34. maddesi). Daimi komisyonlardaki koltuklar, parlamento grupları arasında gerçek üye sayıları ile orantılı olarak dağıtılır ve komisyon üyelikleri, parlamento gruplarının başkanları arasındaki anlaşmaya göre dağıtılır. Anlaşmazlık halinde komite başkanları, başkan yardımcıları ve rapor yazıcılar seçilir.

Hukuk ve İdari İşler Komisyonu ayrıca; anayasa değişikliği, kamu makamlarının örgütlenmesi ve işleyişi, özgürlükler sistemi, insan hakları sistemi, seçim sistemi, yargı temel kanunu, yargı teşkilatı, ceza kanunu, ceza muhakemesi kanunu, medeni kanun, hukuk muhakemeleri kanunu, idari ve bölge teşkilatı ve ahvali şahsiye kanunu tadil ve düzenlemesi ile ilgili konulardan da sorumludur (Barakat, 2012: 27).

Vakıflar ve ticaret hukuku ile ilgili kanunlar, kamu görevinin temel kanunu ve siyasi partiler kanunu, milletvekilliği temel kanunu, Ulusal Halk Meclisi iç sistemi ve yeni milletvekili üyeliği, Parlamento çalışanları için özel temel kanun ve yetki alanına giren diğer tüm kanunlarla da bu komisyon ilgilenir (Benini, 2006: 113).

Dışışleri İş birliği ve Topluluk Komitesi dış ilifkiler, anlaşmalar ve sözleşmeler, uluslararası iş birliği ve yurtdışında ikamet eden Cezayir vatandaşlarının sorunları ile ilgili konularla ilgilenir. Ulusal Halk Meclisi için dış faaliyet programının hazırlanmasına katılır ve ikili, bölgesel ve uluslararası parlamento toplantıları yoluyla bunların uygulanmasını takip eder. İlgili uluslararası anlaşmaları inceler ve bunları Ulusal Halk Meclisinin onayına sunar. Milli Savunma Komitesi ise milli savunma ile ilgili konulardan sorumludur (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 20. maddesi).

Finans ve Bütçe Komisyonu, bütçe, mali yasalarla ilgili organik kanun, vergi ve gümrük sistemleri, para birimi, krediler, bankalar, sigorta ve sigortacılıkla ilgili konularla ilgilenir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 21. maddesi).

Eğitim, Öğretim, Bilimsel Araştırma ve Din İşleri Kurulu ise; eğitim, yükseköğretim, bilimsel araştırma, teknoloji ve din işleriyle ilgili konularla ilgilenir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 22. maddesi).

Ekonomi, Kalkınma, Sanayi, Ticaret ve Planlama Komitesi; ekonomik düzen ve reform, fiyat sistemi, rekabet ve üretim, ticaret borsaları, kalkınma, planlama, sanayi ve yapılanma, enerji, madenler ve yatırımla ilgili konularla ilgilenir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 23. maddesi).

Tarım, Balıkçılık ve Çevre Komitesi; tarım, tarımsal gayrimenkul, hayvancılık, deniz balıkçılığı, hayvan ve bitki varlığının korunması ve çevrenin korunması ile ilgili konuları incelemekle görevlidir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 24. maddesi).

Kültür, İletişim ve Turizm Komitesi; kültür, iletişim ve turizm ile ilgili konular, kültürle ilgili konular, kültürel ve tarihi mirasın korunması ve yaşatılması, yazarlık ve tanıtım, iletişim sektörünün tanıtımı ve turizmin geliştirilmesi ile ilgilenir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 25. maddesi).

Konut, Donanım, Sulama ve Şehircilik Komitesi; konut, donanım, sulama ve şehircilikle ilgili konularla ilgilenmektedir. (Ulusal Halk Meclisi Kanunu,2000: 26. Maddesi)

Sağlık, Sosyal İşler, Çalışma ve Mesleki Eğitim Komitesi gaziler, şehit çocukları ve dulları, çocuk ve aile koruma, engelliler ve yaşlılar, milli dayanışma ve sosyal güvenlik, ilgili genel kurallar ile ilgili konularla ilgilenmektedir. İş hukuku, sendikal hakların kullanılması ve istihdam, sağlık ve mesleki eğitim de bu komitenin sorumluluğundadır (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 28 ve 29. maddeleri).

Ulaştırma, Haberleşme ve Telekomünikasyon komitesi ise ulaşım, haberleşme ve telekomünikasyon ile ilgili her türlü görevden sorumludur. Gençlik, Spor ve Toplu Faaliyet komitesi ise gençlik, spor ve dernek faaliyetleri ile ilgili konularla ilgilenir (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 30 ve 31. maddeleri).

1.7.1.6. Başkanlar Komitesi

Ulusal Halk Meclisi içtüzüğünün 49. maddesine göre Başkanlar komitesi, ofis üyeleri ve Meclis daimi komitelerinin başkanlarından oluşur ve Meclis Başkanının daveti üzerine toplanır.

Başkanlar Kurulu aşağıdaki yetkileri kullanır (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 49. maddesi):

- Proje çalışanlarını bulmak için proje hazırlamak,
- Konsey oturumunu hazırlamak ve değerlendirmek,
- Kalıcı komitelerin işleyişini organize etmek ve çalışmalarını koordine etmek,
- Konsey çalışmalarını organize etmek,
- Konsey oturumları için taslak program hazırlamak.

1.7.1.7. Koordinasyon Komitesi

İçtüzüğün 50. maddesine göre “Koordinasyon Komitesi, Başkan'ın müsteşarlığını yapar, Büro üyeleri, Konsey'in daimi komitelerinin başkanları ve parlamento gruplarının başkanlarından oluşur. Ulusal Halk Meclisi, parlamento

gruplarıyla birlikte yürütür. Aşağıdakilerle ilgili konularda gerektiğinde koordinasyon komitesine danışılır (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 50. maddesi):

- Gündem,
- Ulusal Halk Meclisi'nin çalışmalarını ve uygun şekilde yürütülmesini organize etmek,
- Meclis gruplarının işleyişi ile ilgili imkânları sağlamak ve sağlamak.

Koordinasyon komitesi, başkanın daveti üzerine, iki veya daha fazla parlamento grubunun talebi üzerine toplanır

1.7.1.8. Parlamento Grupları

51. madde, meclis grubunun en az on milletvekilinden oluşması gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede her parti bir meclis grubu oluşturur ve bir milletvekili birden fazla meclis grubuna katılamaz. Parlamenter gruplar da partiler veya yerel çıkarlar temelinde kurulamaz (Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 2000: 51. maddesi).

Parlamento grupları; yasa tasarılarının teklif edilmesi, hükümet faaliyetlerinin izlenmesi veya parlamento çalışmalarının organize edilmesi ve yürütülmesinde, parlamento çalışmasının en önemli ayaklarından birini oluşturur. Bu genellikle siyasi partiler tarafından yapılır ve parlamento grubu, siyasi partilerin siyasi yönelimlerini ifade eder (Benini, 2006: 119).

Parlamento grubunun etkinliği, üye sayısının artırılmasına bağlıdır. Ulusal Halk Meclisi'nin pratik deneyimlerinden de anlaşılacağı gibi bu gruplar; Ulusal Halk Meclisin organlarına katılabilir ve Ulusal Halk Meclisin çalışmalarını etkileyebilir hale geldi. Parlamento grupları, milletvekilleri için müdahalelerde bulunur, sözlü sorular sorar ve oylama sürecini organize eder (Barakat, 2012: 35).

1.7.2. Yerel Halk Meclisleri

Yerel kurumların seçikle oluşturulması, yerinden yönetim sisteminin kurulmasının bir gerekliliğidir. Yerinden yönetim ve seçim arasında bir bağlantı vardır ve yerinden yönetim sistemi varlığı veya yokluğuyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte, bazen koşullar seçim yerine atanmayı gerektirebilir (Oulmi, 2006: 265).

1.7.2.1. İl Halk Meclisi

1996 Anayasası'nın 15. maddesi, "Yerel yönetimler belediye ve ildir. Belediye, temel topluluktur." derken, 16. madde "İl Halk Meclisi, merkezi yönetim olmayan yapılanmanın temsilcisi ve vatandaşların kamu işlerinin yönetiminde yer aldığı yerdir" hükmüne yer vermektedir (Cezayir Anayasası, 1996: 15 ve 16. maddeleri).

İl devletin merkezi olmayan idari bir bölgesidir. İl çift karakterli bir kurumdur. Yasama organı il hakkında 21 Şubat 2012 tarihli 12/07 sayılı kanunda 1. maddeye göre "İl bölgesel birlik" olarak tanımlanmıştır. İl tüzel kişiliğe sahip ve mali bağımsızlığa sahiptir. Aynı zamanda devletin merkezi olmayan idari bir birimidir ve bölgesel birlikler ile devlet arasında dayanışma ve danışma politikalarının uygulandığı bir alan oluşturur (12/07 Sayılı İl Kanunu, 2012: 1. maddesi).

21 Şubat 2012 tarihli 12/07 sayılı kanuna göre, il tüzel kişilik, idari ve mali bağımsızlıkla birlikte merkezi olmayan idari düzenleme kurumlarından biridir. Bu, idari yönetimi güçlendirmek ve ilin coğrafi alanında ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla yapılmıştır (Baali, 2013: 26).

İl iki organdan oluşmaktadır:

- İl Halk Konseyi (İHK)
- Vali

İlin nüfusuna bağlı olarak 35 ila 43 arasında değişen sayıda üye, nispi temsil sistemiyle çoğunluk oyuyla seçilir. Koltuklar, her liste tarafından elde edilen oyların sayısına göre dağıtılır ve güçlü çoğunluğun kuralı uygulanır (Baalı, 2013: 32).

21 Şubat 2012 tarihli 12/07 sayılı kanunun 14. maddesine göre, İl Halk Meclisi, ilde müzakere organıdır ve yılda dört düzenli toplantı yapar. Her bir oturumun süresi 15 gün olup, üyelerin çoğunluğunun veya valinin talebiyle 7 gün uzatılabilir (12/07 Sayılı İl Kanunu, 2012: 14. maddesi).

Bu toplantı Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarında belirlenmiştir ve üçte bir üyenin talebi veya valinin talebi üzerine olağanüstü oturumlar düzenlenebilir. Toplantılar genel olarak açık olup, güvenlik ve düzenle ilgili konuların incelenmesi ve seçilmişlerle ilgili disiplin durumlarının incelenmesi dışında, iki durumda kapalı olabilir (Abbas, 2013: 118).

İl Halk Meclisi, il düzeyinde demokrasi ve halk katılımı ilkesini temsil eden bir kurumdur. Aynı zamanda İl Halk Meclisi, seçilmiş bir kurum olarak halkın ihtiyaçlarını ve taleplerini yansıtmakta ve il organlarının denetimi yoluyla yönetimi gözetmektedir.

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanunu, İl Halk Meclisi üyelerinin seçim sistemine ilişkin hükümleri içermekte olup, adaylık şartları, seçim sürecinin yönetimi ve yerel seçim anlaşmazlıklarının İdari Mahkeme'ye tabi olduğu özel hükümleri belirlemektedir.

İl Halk Meclisi, ilin nüfusuna göre belirlenen üye sayısından oluşmaktadır ve üye sayısı, 12/01 Sayılı Kanun'un 99. maddesinde belirlenmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 99. maddesi):

- 250.000'den az nüfusa sahip illerde 35 üye.
- 250.001 ile 650.000 arasında nüfusa sahip illerde 39 üye.
- 650.001 ile 950.000 arasında nüfusa sahip illerde 43 üye.
- 950.001 ile 1.150.000 arasında nüfusa sahip illerde 47 üye.
- 1.150.001 ile 1.250.000 arasında nüfusa sahip illerde 51 üye.

- 1.250.000'den fazla nüfusa sahip illerde 55 üye.

Aynı maddede, her seçim bölgesinin en az bir üye ile temsil edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Meclis üyeleri, 5 yıl süreyle, liste nispi sistemiyle yapılan oy kullanma yoluyla seçilir. Yasama organı, tüm kesimlerin daha fazla temsil edilmesini ve ilin tüm bölgelerinin temsil edilmesini sağlamak için çaba sarf etmiştir. Ancak bu, Cezayir toplumunun özgünlüğü karşısında yetersiz kalmaktadır. Cezayir toplumu düşük okur-yazarlık oranına, kabile yapısına ve siyasi partilerin zayıf yapılandırmasına sahiptir ve seçilmiş meclis üyeleri için asgari koşullar mevcut değildir.

Cezayir yasama organı, idari bölünme ve seçim bölgelerinin belirlenmesinde, illerin doğal kaynakları, ekonomik imkanları ve sosyal koşullar açısından özgünlüğüne dayanmamıştır. Hatta nüfus büyüklüğü, ihtiyaçlar ve beklentiler dikkate alınmamıştır ve bu durum temsili etkilemiştir (Baali, 2013: 55).

1.7.2.2. Belediye Halk Meclisi (BHM)

Belediye, 20 Haziran 2011 tarihli 10/11 sayılı kanunun 15. maddesinde belirtildiği gibi üç kurumdan oluşur: Belediye Meclisi ve Belediye Meclis Başkanı olan yönetim organları ile aşağıdaki yapıları içerir (10/11 Sayılı Belediye Kanunu, 2011: 15. maddesi):

- Tartışma organı : Belediye Meclisi.
- Yürütme organı : Belediye Meclis Başkanı tarafından yönetilir.
- Belediye yönetimini, Belediye Meclis Başkanının otoritesi altında çalışan genel sekreter yürütür.

Belediye Meclisi, 5 yıl süreyle nispi seçim sistemiyle seçilir, 20 Haziran 2011 tarihli 10/11 Sayılı Kanunun 65. maddesinde belirtildiği gibi seçimler, milletvekili süresinin sona ermesinden önceki üç aylık süre içinde yapılır (10/11 Sayılı Belediye Kanunu, 2011: 65. maddesi).

Aynı zamanda, belediyelerdeki meclis üye sayısı, resmi son nüfus sayımı işlemiyle değişen belediye nüfusunun aşağıdaki koşullar altında değişir, 20 Haziran 2011 tarihli 10/11 Sayılı Kanunun 79. maddesinde belirtildiği gibi (10/11 Sayılı Belediye Kanunu, 2011: 79. maddesi):

- 10.000 nüfustan az olan belediyelerde 13 üye.
- 10.001 ila 20.000 nüfus arasındaki belediyelerde 15 üye.
- 20.001 ila 50.000 nüfus arasındaki belediyelerde 19 üye.
- 50.001 ila 100.000 nüfus arasındaki belediyelerde 23 üye.
- 100.001 ila 200.000 nüfus arasındaki belediyelerde 33 üye.
- 200.001 veya daha fazla nüfusa sahip belediyelerde 43 üye.

Ancak, 12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanuna göre, belediye meclislerinde seçilenlerin sayısı 13 ila 43 arasında, vilayetlerde ise 35 ila 55 arasında artırıldı. Ayrıca, bu meclislerin daha iyi bir istikrar içinde çalışabilmesi, çoğu zaman başkan yardımcıları ve komite başkanlarının atanmasından kaynaklanan anlaşmazlıkları ve gerilimleri önlemek için başkan yardımcısı sayısının artırılması da sağlandı (10/11 Sayılı Belediye Kanunu, 2011: 120. maddesi).

Aynı seçim yasasının 81. maddesi, görevlerini icra ettikleri sürece ve ilgili birimde çalışmayı durdurduktan sonra bir yıl süreyle seçime uygun olmayan kişileri belirtmektedir. Bu kişiler arasında valiler, il müdürleri, valilik genel sekreterleri, vilayet yürütme kurulu üyeleri, yargıçlar, vilayet yürütme kurulu üyeleri, ulusal halk meclisi üyeleri, güvenlik birimlerindeki personel, vilayet mali hesap denetçileri ve vilayet birim sorumluları bulunmaktadır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 81. maddesi).

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAYİR'DE SİYASİ KATILIM VE SEÇİMLERİN DENETİM VE GÖZETİMİ

2.1. Seçim Çevrelerinin Bölünmesi ve Seçim Listelerinin Hazırlanmasının Seçim Sonuçlarına Yansıması

Seçim bölgelerinin bölünmesi; seçim sonuçlarının belirlenmesinde benimsenen yöntemin yanı sıra, seçim süreci için belirlenen stratejiye ve ulaşılmak istenen hedeflere bağlıdır. Bu şekilde, seçim bölgelerinin tanımlanması süreci coğrafi veya demografik kriterlere dayalı olabilir. Ayrıca, seçim sonuçlarının belirlenmesi, karma bir sistem içinde çoğunluk sistemine veya nisbi temsile veya her ikisine birden dayalı olabilir. Seçmen listelerinin hazırlanma aşaması, adil, özgür, adil ve şeffaf bir seçimin temeli olmasının yanı sıra seçimlere katılımın boyutuyla da ilgili olduğundan seçim sürecinin başarısının temel kriterlerinden biridir (Bouzidi, 2014: 135).

1989 Anayasası'na göre, Belediye Halk Meclisi, İl Halk Meclisi veya Ulusal Halk Meclisi üyeliği adayının seçim listesine kaydedilmesini ön görmüştür. Seçmen listelerine kayıt zorunluluğu, bu kurullara aday olabilmenin temel koşullarından biridir ve dolayısıyla her aday aslen bir seçmendir. Seçmen listeleri, seçmenlere ait olan ve isimlerinin baş harflerine göre düzenlenmiş belgelerdir. Söz konusu belgede, seçmenin adı soyadı, doğum tarihi, yeri, ikamet yeri ve seçim bölgesindeki ikametgâhına ilişkin veriler yer alır (Benini, 2006: 3).

Seçim listelerinde temsil konusu, seçim sürecinin güvenilirliği ve seçim kurullarının oluşumu ve seçimlerde kazananın belirlenmesine etkisi ilişkin sonuçlarıyla ilgili olarak farklı açılardan çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu durum seçilmiş meclislerin oluşumuna da yansımıştır.

2.1.1. Seçim Listelerini Hazırlamanın Seçim Sonuçlarına Etkisi

Seçmen listesi, bir seçimde kimin oy kullanacağını belirler. Seçmen kütüğünün veya eksiksiz bir seçim listesinin varlığı, demokratik oy kullanma hakkının kullanılmasının temelini oluşturur. Kayıt listelerindeki seçmen kütüğü, seçim organının belirlenmesi için resmi ve gerekli bir koşuldur (Ismail, 2011: 93).

Nitekim seçimin güvenliğinin sağlanması, hile ve fesadın önlenmesi konusundaki rolü; ayrıca şeffaflığı temin etmesi, vatandaşların görüşlerinin özgürce ifade edilebilmesine imkân vermesi nedeniyle seçim listelerine kayıt yapılması önemli görülmektedir (Benini, 2006: 5)*.

Diğer taraftan seçmenlerin belirlenmesi, sonuçların hesaplanmasında doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda kanun koyucu, seçmen listelerine yanlış kayıt yapılmasından kaynaklanabilecek uygulama güçlüklerini göz önünde bulundurarak seçmen listelerine kaydı zorunlu tutmuştur. Ayrıca listelerde kaydı olmayanların medeni ve siyasi haklardan yararlanabilmeleri için Cezayirlilerden kayıt talep etmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 6 ve 7. maddeleri).

2.1.1.1. Seçim Listelerine Kayıt Olmanın Şartları

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanunu'nun 6. maddesinde, seçim listelerine kayıt yaptırmanın, kanunen gerekli şartları taşıyan her erkek ve kadın vatandaşın görevi olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede aynı kanunun 7. maddesinde, “Medeni ve siyasi haklarından yararlanan ve daha önce seçim listelerinde kayıtlı olmayan tüm Cezayirli erkek ve kadınlar kayıtlarını yaptırmalıdır.” denilmektedir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu,2012: 6 ve 7. maddeleri).

---

* 26 Aralık 1991 seçimlerinin sonuçları; seçim ve demokratik sürecin askıya alınması ve ülkenin şiddet ve çatışma sarmalına girmesinin arkasında yatan sebeplerden biriydi. Söz konusu seçimin ardından seçmen listesinin doğruluğu sorgulandı, bir milyona yakın seçmen kartının dağıtılmadığı, çok sayıda vatandaşın kayıt altına alınmadığı, isimlerinin tekrarlandığı, hatta ölenlerin isimlerin listelerde yer aldığı ifade edildi.

Burada vatandaşın, adını seçim listelerine kaydettirmek için yetkili organlara talepte bulunmasının gerekip gerekmediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Aslında seçmen listeleri otomatik olarak hazırlanmaktadır, yani ekleme ve çıkarma işlemlerini idare (Belediye Seçim Ofisi) kendisi yürütmektedir. Ancak Anayasaya göre, Cezayir Seçim Kanunu'nun 7. maddesinde vatandaşların seçim listelerine kayıt yaptırmak zorunda olduğu hüküm altında alınmıştır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 7. maddesi).

Seçmen listesine kayıt olmak, seçim sürecinin yürütülmesine ve şeffaflığına ilişkin garantilerle yakından ilgili olduğundan seçim süreci için çok önemli ve etkilidir. Öte yandan seçim sürecinin sonuçlarıyla da ilişkilidir. Nitekim seçim listesine kayıt olmak, genel oy ilkesinin ve oy kullanmada eşitliğin somutlaşmasını sağlar. Böylece her seçmenin bir oy hakkı olduğu ilkesi benimsenerek, oy hakkı tek seçim çevresinde kullanılır. Hem seçim listelerine kayıt, seçim çevrelerinin eşitlik ve demokrasiyi sağlayacak şekilde dengeli, düzenli ve doğru bir şekilde bölünmesini sağlamak konusunda da bir etki ve değere sahiptir (Bouzidi, 2014: 138).

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanununa göre tüm vatandaşlara ve siyasi partilere listeleri gözden geçirme ve geçerliliklerine itiraz etme yetkisi vermiştir. Bu çerçevede 12/01 Sayılı Seçim Kanununun 18. maddesinde “Her seçmenin kendisini ilgilendiren seçim listesini görme hakkı vardır” denilmiştir. Dolayısıyla seçime katılan siyasi partilerin temsilcileri ve serbest adaylar, belediye seçim listesini görme ve bir örneğini alma hakkına sahiptirler (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 18. maddesi).

Seçim sonuçlarının ilanından itibaren 10 gün içinde bu listeler, iade edilir. Listelerin bu şekilde saklanması; listelerin kaydedilmemesi ve ödenmemesi olgusunu önlemeye yönelik bir tedbir olarak görülmektedir. Böylece listeler üzerinde herhangi bir oynama söz konusu olmayacaktır. Nitekim oy için gerekli koşulları sağlayan vatandaşların listeler halinde kayıt altına alınmaması, seçim sürecini etkileyen ve etkinliğine gölge düşüren kusurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Kanun koyucu kayıt zorunluluğunu getirerek bu olguyu engellemeye çalışsa da buna aykırı davrananlara bir ceza ön görmediğinden etkili olmamıştır (Benini, 2006: 23).

Vatandaşların seçim listelerine adlarını kayıt ettirmemesi, Cezayir'de buna yönelik bir kaçınmanın varlığına işaret kabul edilmiştir. Bu siyasi veya sosyal koşullar nedeniyle seçimlere yönelik ilgi eksikliğinden veya siyasi farkındalık olmayışından ileri gelebileceği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra vatandaşların seçim listelerine adlarını kayıt ettirmemesi, bazen seçim sürecine veya siyasi sürece katılmayı reddetmek olarak da görülebilir (Abdel Wahhab, 2011: 61).

2.1.1.2. Hatalı Kayıtların Seçime Etkisi

Seçmenlerin listelere kaydedilmesi, oy hakkının kullanılmasında ve demokrasinin gerçekleşmesinde eşitlik ilkesini doğrudan etkiler. Bu nedenle seçmen listelerinin bölünmesi adil seçimlerin garantisi kabul edilir. Cezayir'de vatandaşlar, otomatik olarak listelere kayıt edilir (Bouqafa, 2013: 102).

Cezayir'de seçim listelerinin hemen hepsi, özellikle seçim listelerinin düzeltilmeye tabi tutulması, muhalefet partileri tarafından protesto edilmiştir. Bu konuda karşıt görüşte olanlar, güvenlik güçlerinin ve ordunun kayıt altına alınmasına ilişkin çekincelerini dile getirmişlerdir. Diğer taraftan ölenlerin ve ikamet yerini değiştirenlerin listeden çıkarılmaması, kontrol sürecini işe yaramaz hale getirmiştir (Yasama Seçim Raporu, 2001).

2.1.1.3. Seçmen Listelerinin Hazırlanması

Seçmen listelerinin hazırlanma süreci idari bir aşama olan kayıt aşaması ile başlamaktadır. Bu aşama, adli itiraz aşaması, yani tescil uyuşmazlıkları aşaması ile sona ermektedir. Seçmen listelerine kayıt süreci, seçimlerin bir siyasi katılım aracı olması ve vatandaşların eşitlik temelinde katılımını gerektiren bir güç kullanma aracı olmasıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla, genel oy sisteminin somutlaşmış hali, sınırlı oy hakkına bir alternatif haline geldi.

Seçim listeleri iki ilkeye dayanmaktadır:

- Seçmen listelerinin birliği ilkesi: Bu ilkeye göre seçmen listeleri; referandum, cumhurbaşkanlığı, yasama ve yerel seçimlerin tümünde kullanılır.
- Seçmen listelerinin sürekliliği ilkesi: Her yıl gözden geçirilen ve ihtiyaç duyulduğunda hazır bulunan bir liste olması demektir.

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanununun 15. Maddesinde seçim listelerinin hazırlanması ve gözden geçirilmesi sürecini bir idari heyetin yetkisine verdi: “Seçim listeleri, her belediyede aşağıdakilerden oluşan bir idari seçim komitesinin gözetiminde hazırlanır ve incelenir:

- Bölgede yetkili yargı kurulu başkanı tarafından başkan olarak atanan bir yargıç
- Belediye Halk Meclisi Başkanı, üye
- Belediye Genel Sekreteri, üye
- Komite başkanı tarafından üye olarak atanan belediyeden iki seçmen

Buna göre seçim süreci; seçmenler, adaylar ve seçimin hazırlanmasından listelerinin oluşturulmasına ve sonuçların açıklanmasına kadar olan aşamalarının işleyişini idari bir organ denetler. Dolayısıyla seçim listelerinin hazırlanma süreci, seçim sürecinin gidişatının güvenliğine ilişkin hüküm verilmesinde de etkili olmaktadır. Böylece, seçilmiş ulusal ve yerel konsey üyelerinin temsilciliğinde ulusun iradesi aracılığıyla demokrasi somutlaşmaktadır. Cezayir'deki seçim tecrübeleri de bu minvalde gerçekleşmiştir.

Önceki seçimler göz önüne alındığında bugün seçimlerin yasal düzenlemesi gelişme kaydetmiş görünmektedir. Bu çerçevede seçim listelerinin hazırlanması ve izlenmesi sürecini denetleyen idari komiteler oluşturulmuş ve seçimlerin güvenliğine yönelik tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda seçim kanununun 16. maddesine göre (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 16. maddesi) “Seçim listeleri, konsolosluk bölgesinde bulunan, aşağıdakilerden oluşan bir idari seçim komitesinin gözetiminde hazırlanır ve gözden geçirilir:

- Büyükelçi tarafından atanacak diplomatik temsilcilik veya konsolosluk başkanı, başkan
- Komite başkanı tarafından atanmak üzere diplomatik veya konsolosluk çevresi seçim listesinde kayıtlı iki seçmen, üye

- Konsolosluk memuru, komisyon kâatibi

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanununa göre seçim listelerine kayıt sorununu çözmek için doğru ölçütler ve kontrol mekanizmaları bulmaya çalışmış ve yerleşik veya yurtdışında ikamet eden vatandaşlar için bunların yıllık olarak gözden geçirilmesini ön görmüştür. Nitekim Seçim Kanunu'nun 14. maddesi metninde "Seçmen listeleri kalıcıdır ve her yılın son üç ayında gözden geçirilir." denilmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 14. maddesi). Ayrıca söz konusu listeler; Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile de istisnai olarak denetlenebilmektedir.

Ülkeler, seçim listelerine kayıt yöntemine ilişkin seçim sistemleri açısından, vatandaşları otomatik olarak listeye kayıt etme ile talep üzerine kaydı benimseyenler arasında farklılık göstermektedir. Görüldüğü gibi, Cezayirli yasa koyucu, daha önce de belirtildiği gibi, talebe dayalı olarak vatandaşı listeye almaktadır. Ancak pratik açıdan bakıldığında, idarenin doğum, ölüm ve medeni durum kayıtlarını kullanarak otomatik kayıt sürecini benimsediği görülmektedir. Bu bağlamda kanun koyucu, otomatik kayıt sisteminin talep üzerine kayıtlarla birleştirilmesi konusunda net bir tutum ortaya koymamıştır. Ancak idareye ölenlerin isimlerinin listeden isimlerinin çıkararak seçmen listelerini güncelleme zorunluluğu getirmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 13. maddesi).

Otomatik kayıt, seçim listelerinde tipik ve doğru kayıt yöntemi olmasına rağmen, iki temel zorlukla karşı karşıyadır. Birinci olarak, devletin farklı bölgelerinde ikamet eden vatandaşlar için düzenli ve doğru bir nüfus sayımının yapılması gerekliliği vardır. Bu görev, ilgili idari otoriteler tarafından yerine getirilmelidir. İkinci zorluk ise, yüksek maliyetli olmakta ve devlet hazinesine yük olmaktadır, bununla beraber çok sayıda kayıtsız seçmenin oy seçim sürecine katılımını sağlamaktadır. Bu, daha fazla demokrasiyi somutlaştırmak ve seçimlere katılma konusundaki isteksizlerin oranını azaltmak için seçmen sayısının artmasına yansımaktadır.

Buna göre, seçim listelerinin sayımı ve kontrolü; siyasi katılım ve demokrasi ilkelerinin pekiştirilmesi ile bağlantılı olması nedeniyle, seçim sürecinin bütünlüğü ve şeffaflığının en önemli garantisi olarak görülebilir. Bu nedenle, idarenin

tarafsızlığının sağlanması için, özellikle seçim listelerinin hazırlanması aşamasında, yönetim kuruluna bir yargıç tarafından destek verilmiştir.

Burada elektronik ortamda hazırlanan listelerin kontrolü için teknolojik imkânların kullanılması gerektiği söylenebilir. Bu isim tekrarı ve seçmen listelerinin şişirilmesi olgusunu azaltırken, seçim listeleri üzerindeki idari, adli ve siyasi denetim sürecini de kolaylaştırır.

Kayıt sürecinin doğru ve sağlıklı bir şekilde yönetilmesi; şaibeden, hile ve fesattan veya hatadan uzak olması, seçim sürecinin bütünlüğünün temelidir. Bütün bunlar, seçim idaresinin başarısını gösterir (Ismail, 2011: 94). Ancak buna rağmen uygulamada; şartları yerine getirdikleri halde ihmalden veya ikamet değişikliği nedeniyle kaydı yapılmayanların olduğu da görülmektedir.

2.1.1.4. Seçim Listelerinin Adli Denetimi

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanununda seçim sürecinin şeffaflığı ve güvenilirliği, özellikle de muhalefet başta olmak üzere siyasi seçimlere katılanlar arasında hala tartışma ve endişelere yol açan seçim listelerinin hazırlanması aşamasında artırıldı.

Seçmen listelerinin tasfiye edilmesi konusu, her zaman metin eksikliğinden ya da yönetimin seçmen listelerini inceleme süreci üzerindeki hâkimiyetinden kaynaklanan bir kusurdan ileri gelmemektedir. Bu mesele, çoğu durumda, yürütme organı ile ilgiliydi. Bu sebeple Seçim Kanununun 18. maddesinde “Her seçmenin kendisini ilgilendiren seçim listesini görme hakkı vardır.” denildi. Seçimlere katılan siyasi partilerin kanunen akredite edilmiş temsilcileri ve serbest adaylar da belediye seçim listesini inceleme ve bir örneğini alma hakkına sahipti (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 18. maddesi).

Ayrıca Seçim Kurulunun yapısı vatandaşların katılımı için genişletilmiştir. Vatandaşlar veya siyasi partiler tarafından yapılan protesto ve başvuruların iletilmesi,

bunların incelenmesi ve bunlarla ilgili alınan kararların tebliğ edilmesi için verilen süreler kısaltılmıştır (97/07 Sayılı Seçim Kanunu, 1997: 24. maddesi).

Seçim öncesi süreçte temyiz aşaması, seçim listelerine kaydın denetlenmesi, seçim sürecine şeffaflık ve bütünlük kazandırmakla ilgili olduğu için büyük önem taşımaktadır.

Yasa koyucu, bölgesel olarak yetkili mahkemede seçim listelerine kayıtla ilgili itirazları değerlendirecek yetkili makamı belirlemiştir. Bu doğrultuda 12/01 sayılı kanunun 22. maddesinde, ilgili tarafların bildirim tarihinden itibaren beş iş günü içinde itiraz başvurusunda bulunabileceğini öngörmüştür (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 22. maddesi).

Tebliğat yapılmaması durumunda itiraz, itiraz tarihinden itibaren sekiz gün içinde kaydedilebilir. Bu itiraz, işlem masrafları olmaksızın azami beş gün içinde karar verecek olan bölge yetkili mahkemesi huzurunda sicil dairesinde beyan yapılır yapılmaz kaydedilecektir. Ardından ilgili taraflara üç gün önceden tebliğat yapılır. Mahkeme kararına herhangi bir şekilde itiraz edilemez.

Genel kurala göre niteliksel olarak yetkili mahkeme, İdare Mahkemesidir, çünkü İdari Komitenin kararları idari kararlardır. Söz konusu komiteye, doğası gereği kanunla idari bir nitelik verilmiştir ve bu nedenle kanun koyucu açıkça belirtmese de bu yetki idari yargıya aittir. Bu çerçevede 09.08 Sayılı Hukuk ve İdari Yargılama Usulü Kanununun 1800. maddesine göre “idari uyuşmazlıklarda idare mahkemeleri kamu görevlilerinden oluşur” denilmiştir. Bazıları seçim programları üzerindeki anlaşmazlığın seçim sürecinden ayrı olduğunu düşünse de madde 801/2'de idari mahkemelerin tam teşekküllü davaları yargılamaya yetkili olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, uyuşmazlığın çözümünde yetkili makam, idari yargı yerine adli yargıdır.

Bu, Cezayirli yasa koyucunun seçim listeleriyle ilgili uyuşmazlıklarda, bu tür uyuşmazlığın kişinin medeni durumuna (ev, ikametgâh, medeni durum) ile ilgili olduğundan olağan yargıya yetki vermesine dayandırılmaktadır (Bulqwas, 2013: 74).

Bu bağlamda seçmen listelerine girme şartının, adaylıkla ilgili olduğu ve listeleri şişirerek seçim süreci sonuçlarının manipüle edilmesini sınırlamayı amaçladığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda seçim listeleri; seçmenler ve adaylar arasındaki etkileşim yoluyla, onlarla birlikte yaşamak, onlarla iletişim kurmak, sorunlarını ve taleplerini belirlemek açısından, seçilmiş meclisleri, özellikle de yerel meclisleri harekete geçirmeye yardımcı olmaktadır (Afifi, 2002: 119).

İdari uyuşmazlıklarda özel hukuk kurallarının uygulanması, özellikle idari uyuşmazlık alanını genişleten Medeni ve İdari Usul Kanunu kapsamında Cezayirli yasa koyucu için bir istisna değildir. Kanun koyucunun, İdari Mahkemenin yargısal yetkisinin sınırlarını tam olarak belirtmemesi, sadece yetkili mahkemeyi ve niteliksel yargının bir kamu düzeni meselesi olarak gördüğünü ifade etmesi bu gerçeği değiştirmez.

2.1.2. Seçim Bölgelerinin Bölünmesinin Seçim Sonuçlarına Yansıması

Seçim bölgelerinin bölünmesinde adalet ve hakkaniyet ilkesinin göz önünde tutulması gerekir. Seçim bölgesi, seçim listelerinde kayıtlı üyelerin Temsilciler Meclisi içinde bir veya daha fazla temsilci seçtiği bağımsız bir seçim birimidir (Al-Sharqawi ve Nassif, 1984: 326).

Tek kişilik (liste olmayan) seçim sisteminde, devletin küçük seçim bölgelerine ayrılması ve her bölgenin bir milletvekili tarafından temsil edilmesi gerektiği ayırım yapılmalıdır. Buna karşılık, listeyle seçim sistemi uygulandığında, ülke değişen boyutlarda seçim bölgelerine ayrılır ve her bölgenin temsilci sayısı her bölgenin seçmen sayısına göre farklılık gösterir. Temsil ilkesindeki adaletsizlik elbette genel sonuçları etkiler.

Adil seçim bölgelerinin oluşturulması için, çoğu yasama organı, bölgelerin oluşturulması yetkisini yasama gücüne vererek, yürütme gücünün bölge dağıtımını ve büyüklüğü konusunda keyfi davranmasını önlemiştir. Böylece, seçmenlerin iradesini birleştirerek bölgenin ve büyüklüğünün belirlenmesini sağlarlar (Afifi, 2002: 121).

2.1.2.1. Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi

Seçim bölgelerinin bölünmesi için adaletin sağlanması için kullanılan temel yaklaşımın farklılık gösterdiği belirtilebilir:

- Eğer seçim tek kişilik (liste olmayan) olarak seçim sistemde yapılıyorsa, seçim bölgelerinin sayısı vekil sayısı ile eşit olur, yani her seçim bölgesinde bir vekil bulunur. Eğer seçim liste usulü ile yapılıyorsa, seçim bölgelerinin sayısı, vekil sayısının bölge sayısına bölünmesiyle belirlenir.
- Seçim bölgelerinin nüfus yoğunluğuna göre bölümlendirilmesiyle, nüfusun artması veya azalmasıyla milletvekili sayısı değişir. Bu yöntem, taraflar arasında nüfusa bağlı olarak belirlenmiş maksimum veya minimum sayıya uygun olarak seçilmiş milletvekili sayısı ile birleştirilir.
- Ülkenin tümünün bir seçim bölgesi olarak kabul edildiği ve Milletvekili seçimleri için tüm adayların isimlerinin bulunduğu tek bir liste üzerinde oy kullanıldığı yöntem (Afifi, 2002: 58).

2.1.2.2. Cezayir'de Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi

Cezayir'deki seçim kanunları, seçim bölgelerini bölme yöntemine karar verememiştir ve bu durum Cezayir'in siyasi sistemine bağlıdır. Cezayir'de tek parti dönemi ve çok partili dönemde seçimler yapıldı. Siyasi koşullar, seçim sistemi ve seçilen meclisler üzerinde etkili oldu. Tek parti döneminde, yasa yapıcı çoğunlukla dar bölgesel çoğunluk sistemini tercih etmiştir (80/08 Sayılı Seçim Kanunu, 2008: 44. maddesi).

Partinin siyasi hayatta genel olarak baskın olması nedeniyle, seçim bölgeleri ayırımı önemli değildi. Ancak çok partili dönemde, 1990 yılında İslami Cephe Partisi'nin yerel seçimlerde belediye ve illerin çoğunluğunu kazanmasıyla beklenmeyen sonuçlar ortaya çıktı. Bu nedenle, 15 Ekim 1991 tarihli 91-07 sayılı kanunla seçim bölgelerinin ve ulusal halk meclisi üyelerinin sayısının belirlenmesi için seçim bölgesi değerleri gözden geçirildi (91/07 Sayılı Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 1991).

Seçim bölgeleri, 15 Ekim 1991 tarihli 91-07 seçim kanunu uyarınca belirlenir. Bu kanun, hükümetin çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde ülkeyi bölmüştür ve bu, haziran krizine*, Hamroush hükümetinin düşmesine ve olağanüstü hâl ilan edilmesine neden olmuştur. Siyasi baskı altında, Ghazali Hükümeti seçim kanununu gözden geçirmek zorunda kaldı ancak önemli değişiklikler yapılamadı ve seçim süreciyle ilgili temel eksiklikler ele alınamadı.

28 Ekim 1980 tarihli 80/08 seçim kanununun 97. maddesi uyarınca "her bölge seçim bölgesi oluşturur" ve 98. maddesinde "nüfusu 80.000'in altında olan bölgelerde bir sandalye hakkı, diğer bölgelerde her 80.000 nüfuslu grup bir ek sandalye hakkı verir" şeklinde uygulanmıştır. Olumlu yönüne rağmen, uygulaması nüfusu daha yoğun olan bölgelerin temsiliyeti lehine, daha az yoğun olan bölgelerin temsiliyetini abartmaya yol açtı ve bu nüfus temsili oranlarının çığnemesine neden oldu. Bununla birlikte, bu farklılık, kırsal bölgelerin temsilinde bir avantaj sağladı ve bu durum, temsil fenomeni üzerinde genel bir etkiye sahip değildi (Abdel Wahhab, 2011: 62).

07 Ağustos 1989 tarihli 89/13'te seçim kanunuyla, demokratik ölçüt yerine bölgesel ve coğrafi ölçütü benimsenmiştir. Buna göre 24. maddede belirtildiği gibi "seçim çevresi, bir belediyeden veya birkaç belediyeden oluşabilir ve seçim çevreleri seçim kanunu tarafından belirlenir" (89/13 Sayılı Seçim Kanunu, 1989: 24.maddesi).

15 Ekim 1991 tarihli 91/07 kanunu, hukuki bölgeleri ve doldurulacak sandalye sayısını belirlemek için yapıldı (91/07 Sayılı Ulusal Halk Meclisi Kanunu, 1991). Daha sonra 97/08 kanun ile seçim bölgeleri ve doldurulacak sandalye sayısı belirlendi (97/08 Sayılı Seçim Kanunu, 1997).

2012 yılında yapılan yasama ve yerel seçimlerde, seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesi 12/01 Sayılı Kanun'la yapılmıştır. Bu kanun, seçim bölgelerine bir ek

---

* Haziran 1991 olayları Cezayir'de gerçekleşen kanlı olaylardır. Bu olaylar, Cezayir Ulusal Jandarma ve Cezayir polisinin, İslam Kurtuluş Cephesi Partisi destekçilerinin, seçim yasasına ve seçim bölgelerinin bölünmesine karşı Cezayir'in Şehitler Meydanı ve 1 Mayıs Meydanı'nda düzenledikleri protestoları şiddetle dağıtmasıyla ortaya çıktı. Olaylar sırasında olaylar gelişti ve bir olağanüstü hâl ilan edildi, sokağa çıkma yasağı getirildi. Seçimler altı ay ertelendi ve İslam Kurtuluş Cephesi Partisi liderleri Abbas Madani, Ali Belhaj ve Kamel Guemazi gözaltına alındı. Bu olaylar, onlarca ölü, yaralı ve yüzlerce tutukluyla yol açtı.

sandalye eklemiştir. 12-01 Sayılı Seçim Kanunu, 84. maddede, illerin nüfusları ne olursa olsun en az 4 temsilci ile temsil edilmesi gerektiğini belirtmektedir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012).

12 Ocak 2012 tarihli 12/01 sayılı seçim kanununun 5. maddesi, "Ulusal Meclis üyelerinin seçimi için seçim bölgesi, vilayetin sınırları içinde belirlenir" hükmünü içermektedir. Her seçim bölgesi için 2 sandalye belirlenir ve siyasi nedenlerle 5 sandalye daha eklenmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 5. maddesi). Bu nedenle, Ulusal Meclis'in seçimlerinde, üyeleri il meclisi ve ilçe meclisi seçmenlerinden ve her seçim bölgesinden seçilirler, nüfus veya bölgesel ölçütler dikkate alınmadan, seçim bölgesi il olarak kabul edilir, böylece Ulusal Meclis için bir sorun söz konusu değildir.

Anayasa, bu ilkeye dayanarak tüm iller arasındaki eşitlik ilkesini dikkate alarak, nüfus yoğunluğu, coğrafi alan veya ilin ekonomik gücüne bakılmaksızın, belirli ölçütlere dayalı olarak temsil edilmelerini belirlemiştir. İller, devletin idari birimleri olarak iki üyeden oluşan bir temsilci ile temsil edilmektedirler (Bouchair, 2011: 25).

2.1.2.3. Seçim Bölgelerinin Bölünmesinin Denetimi

Cezayir Anayasası yasaların ve seçimlerin Anayasa Konseyi tarafından denetlenmesini öngörmüştür. Ancak, uygulama farklı nedenlerden dolayı bu rolün etkinleştirilmediğini göstermektedir. Aslında, seçim mahkemesi olarak Anayasa Konseyi'nin rolünün yeni olması ve yasal metinler arasındaki çelişkilerin ve seçim sürecinin denetim kurumlarının çeşitliliğinin temel sorunlarıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Anayasa Konseyi'nin bağımsızlığı da sorunlu bir konudur (Abdel Wahhab, 2011: 65).

Cezayir'deki seçim deneyimi, iktidarın çoğunluk partisinin kazanma şansını artırmak için seçim bölgelerini kullanma eğilimini doğrulamıştır. Seçim bölgelerini belirleme yetkisi yasama organına verilmiş olsa da yürütme organının istekleriyle çoğunluk partisinin veya cumhurbaşkanlığı koalisyon partilerinin çıkarları arasında bir

uyum olması, seçim bölgelerinin adalet ilkesine aykırı olarak belirlenmesine yol açmıştır.

Sonra, yargı denetiminin önemi ortaya çıkar ve anayasal hükümlerin değiştirilmesi ve Anayasa Konseyi'nin rolünün etkinleştirilmesiyle aktif hale getirilmesi gerektiğini belirtmek gerekir. Yargı denetiminin seçim bölgelerinin belirlenmesine yönelik olarak takip edilmesinin demokrasinin derinleştirilmesi ve genişletilmesinin bir unsuru olduğu şüphesizdir ve yargı denetimi, halkın hak ve özgürlüklerini uygulama etkinliğini ve anayasal düzenlemelerin ve kanunların etkinliğini sağlamak için temel bir destek ve güçlü bir güvencedir (Abdel Wahhab, 2011: 69).

Bu nedenle, yasa koyucu, seçim bölgelerinin ve illerin idari birimleri arasındaki uyumu sağlayarak, idarenin seçim bölgelerini belirlemedeki rolünü azaltmayı amaçlamıştır.

Bazıları, seçim bölgelerinin belirlenmesinin yasama yetkisine verilmesinin yeterli olmadığını düşünmektedir ve bunun yerine, seçim bölgelerini belirleme görevinin tarafsız ve bağımsız bir seçim kurulu tarafından yapılması gerektiğini savunmaktadır. Çoğu ülke (İngiltere, Irak, Mısır gibi ülkeler), seçim bölgelerinin belirlenme görevini halkın iradesini temsil ettiği için yasama yetkisine vermiştir (Sasa, 2021: 216).

Bu arada, seçim bölgelerinin bölünmesi görevinin yasama gücüne verilmesi meselesi iki taraflı bir sorun ortaya çıkarır. İlk olarak (Al-shaqani, 2005: 2), çoğunluk partisinin bu yetkiyi kendi lehine kullanabileceği ve seçim bölgelerini kendi çıkarları doğrultusunda dağıtabileceği sorunudur. İkicisi ise, işlem üzerinde yargısal denetimin etkinleştirilmesi sorunudur.

Deneyimler, genel çıkarlardan çok uzak özel düşüncelerin göz önünde bulundurulmasının sık sık olduğunu göstermektedir, bu nedenle seçim yasası ve seçim bölgelerinin belirlenmesiyle ilgili yasada anayasal düzenlemeler yapmak, bölgelerin bölünmesinde eşitliği sağlamak için gerekli olacaktır.

Cezayir'de seçim sürecinin tüm aşamalarında, özellikle hazırlık aşamasında seçmen listelerinin hazırlanması ve seçim bölgelerinin belirlenmesi de dâhil yargı denetiminin genişletilmesiyle ilgili bir gereklilik bulunmaktadır. Özellikle Cezayir yasama organının, seçim bölgelerinin belirlenmesini idari düzenlemelerle ilişkilendirerek ve bölgelerin belirlenmesi ve gözden geçirilmesinin seçim kanununa göre yapılması koşulunu belirleyerek seçim bölgelerinin belirlenmesi konusunu çözüme kavuşturmuştur.

2.2. Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi

Seçimlerin şeffaflığını sağlamak için tüm aşamalarda seçim sürecinin denetlenmesi gerekmektedir. Cezayir Anayasası, seçim sürecinin tüm aşamalarında denetimi ve sağlıklı işlemlerin ve güvenliğin sağlanması için etkili denetimi açıkça belirtmemiştir. Bu rolün anayasal güvence gerektirdiği, seçim ve seçim yasasının yargıya, yargı yetkisinin genel yetki kuralları çerçevesinde sürecin anlaşmazlıklarını çözme rolünü devrettiği bir gerçektir.

Yargısal denetimin seçim sürecinin tüm aşamalarında yer alması, seçilmiş meclislerin konumlarıyla, görevleri ve sorumluluklarıyla ilgilidir. Parlamento yasama görevini yerine getirirken, hükümet üzerinde siyasi ve mali denetim yapar, bütçeyi onaylar ve uluslararası anlaşmaların ve antlaşmaların onaylanmasına katkıda bulunur (Ismail, 2011: 122).

Cezayir yasama organı, denetimi yargıya devretse de denetim mekanizmalarını kesin bir şekilde düzenlememiştir. Ne komisyonun oluşturulması ne de yetkilerin icra edilme mekanizmaları konusunda başarılı olunamamıştır. Hâkim sayısı, etkili bir denetim rolünün yerine getirilmesini engellemekte ve görevlerin icra edilmesi için uygun mekanizmalar belirtilmemiştir. Bu nedenle Ulusal Komisyon, sadece biçimsel olarak sınırlı bir denetim rolüyle sınırlı kalmaktadır. Cezayir'deki yasama ve yerel seçim deneyimleri aracılığıyla seçim sürecinde ihlallerin tespit edildiği gözlemlenmiş, İçişleri Bakanlığı'nın seçim sürecinin yönetiminde egemenlik kurduğu ortaya çıkmıştır. Seçim listelerinin abartılması gibi olumsuz durumlar gözlenmiştir. Ayrıca,

adaylık aşamasında yargının rolü ve süreçlerin ve hükümlerin saygınlığını ve seçim kampanyası sırasında mali etkiler ve genel araçların kullanımıyla ilgili aşırılıkların sınırlandırılması gibi konularda yargının rolü vurgulanmıştır.

Cezayir yasama organı, seçim sürecini denetleme görevini yargıya devretmiştir. 12 Ocak 2012 tarihli 12/01 sayılı seçim kanununun 168/1 maddesine göre "Her seçim için yalnızca hâkimlerden oluşan ulusal bir seçim denetleme komitesi oluşturulacak ve bu komite, cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkimlerden oluşacak ve her seçimde görevlendirilecektir" (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 168. maddesi).

Ulusal Seçim Denetleme Komitesi, seçimlere katılan tarafların ve bunları yöneten tarafların taahhütlerine ne kadar uyduğuna odaklanır ve yasada Ulusal Komitenin görevleri, seçim yasasının 170. maddesinde belirlenmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 170. maddesi):

- Seçim sürecinin güvenilirliğini ve şeffaflığını etkileyen her türlü ihlali incelemek,
- Bu organik yasaya aykırı herhangi bir ihlali incelemek,
- Ulusal Seçim Gözleme Komitesinin inceleyeceği konuları gözden geçirmek.

Ulusal Seçim Denetleme Komitesi, 10 Mayıs 2012'de gerçekleştirilen yasama seçimlerinin denetimini sağlamak amacıyla atanmış 316 hâkimden oluşmasına rağmen, deneyim bu sınırlı sayıdaki hâkimlerin 48 eyaletteki 45.000 seçim merkezinin denetimini gerçekleştirmekte yetersiz olduğunu doğruladı.

Ulusal Seçim Denetleme Komitesi, görevlerini ya otomatik olarak yerine getirir ya da yazılı bir bildirim üzerine hareket eder. Bildirimleri incelemek için bir raportör atanır ve soruşturma yapılır, kararlar tartışma yoluyla alınır. İşlemleri neredeyse yargısal niteliktedir ve seçim süreci tamamlandıktan sonra raporunu Cumhurbaşkanına sunar. Bu durum, tarafsızlık niteliğini ortadan kaldırarak, komiteyi yürütme yetkililerinden bağımsız olmayan bir kurum haline getirmektedir (Mazouzi, 2012: 132).

İdari ve bölgesel komitelerin hâkimlerden oluşması ve yargının bağımsızlığı konusunda şüphe uyandırılması, etkinliklerinin azalmasına neden olmuştur. Büyük sayıdaki seçim bürosu ve merkezin tam denetimini sağlama ve seçimlerin yasalara uygun şekilde ilerlemesini garanti etme konusunda teknik olarak imkânsızdır.

Bu nedenle, seçim sürecinin tüm aşamalarını kapsayan yargı denetiminin düzenlenmesi gerekmektedir. Eğer gereklyse, etkili ve ciddi bir denetim sağlamak için seçimleri aşamalı olarak gerçekleştirmek gerekmektedir, böylece seçim sürecindeki eksiklikler, kusurlar ve bozulmalar düzeltilebilir (Afifi, 2002: 28).

Bu nedenle, seçim sürecinin tüm aşamalarında özellikle seçim bölgelerinin belirlenmesi, seçim listelerinin hazırlanması, oy verme ve sayım aşamaları ile sonuçların açıklanması gibi ön hazırlık aşamalarından başlayarak, yargı denetiminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu, seçim sürecindeki ihlallerin önlenmesini ve seçimlerin dürüst ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yapılmalıdır.

Denetimi desteklemek için hâkim sayısının artırılması ve onların oluşumunun düzenlenmesi gerekmektedir. Denetim sürecinin düzenlenmesi, denetim kurumlarının çiftleşmesinin engellenmesi ve seçim sürecinin yönetimi için yetkilerin net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu yetkilerin belirlenmesi, yargının görevlerini yerine getirirken bağımsızlığının sağlanması amacıyla yüksek yargı kurulunun, devlet başkanının değil, hâkimlerin seçimini yapmasına izin verilmelidir (Afifi, 2002: 29).

Ayrıca, yargı denetiminin etkin olabilmesi için, seçimlerin idari komitelerinin üyelerinin yargıçlar veya tarafsız idari bir kurul olmalarını sağlamak için yasada değişiklik yapılması gerekmektedir. Bu, yargı denetiminin gerçekleşmesini sağlayarak seçim sürecinin güvenilirliğini etkileyecek ve vatandaşların siyasi yaşama etkin katılımını ve anayasal hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını sağlayacaktır.

Bu durumda, yargı denetimi sürecinin yasal düzenlemesi eksik, yetersiz ve etkisiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Yargı yetkisinin seçim komitelerinin üyelerini belirlemedeki bağımsızlığının olmaması ve hazırlık aşamalarında, oy verme ve sayım aşamalarında ve sonuçların açıklanmasında denetim mekanizmalarının zayıflığı,

seçmenlerin iradesini yansıtmak için gereken güvencelerin sağlanmasını engellemektedir. Yönetim tarafsız olmalı ve yargısal güvenceler ve seçim uygulamaları aracılığıyla ayrımcılıktan kaçınmalıdır. Yönetim denetiminin etkin olmaması, seçim deneyimlerinde yaşanan sorunlar göz önüne alındığında, seçim sürecini güvence altına alacak mekanizmaların geliştirilmesini gerektirmektedir (Mazouzi, 2012: 133).

Etkili yargı denetiminin engelleriyle başa çıkmak için aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

- Yargı kurumunun üyelerinin seçim sürecinin denetiminde geniş bir şekilde yer alması.
- Yargılara denetim sürecinde yardımcı olacak kişileri seçme özgürlüğü verilmesi.
- Seçim komitelerinin sayısının azaltılması ve oy verme süresinin uzatılması.

Ulusal Seçimlerin Adalet Denetim Komitesi üyelerinin, Cumhurbaşkanı tarafından atanan üyelerinin seçim sürecinin başından oy verme sürecine kadar görevlerine başlamaları, birkaç sorunu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri, yargıç sayısının seçim sürecinin prosedürlerinin doğruluğunu denetlemek için yeterli olmamasıdır. Bu da Anayasanın bağımsız bir ulusal seçim gözlem kuruluşu oluşturmasını gerektirmiştir (Al-Masry, 2012: 63).

Bu durum, atanan yargıçların görevlerini yerine getirmelerini engellemekte ve seçim sürecindeki yoğunluktan dolayı yargıçların zamanlarını ayırmalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, yargıçların normal yargısal görevlerini yerine getirme yükümlülükleri nedeniyle seçim sürecinde tam anlamıyla görevlerine odaklanamamalarına ve bu da süreçlerin ve vatandaşların davalarını makul bir sürede sonuçlandırma haklarını etkilemektedir (Dandan, 2014: 199).

Mevcut konumda Anayasa Konseyi, bu seçimlerin düzenlenmesini denetlemek ve düzenlenmesiyle ilgili düzenlemelerde görüş bildirmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bu iki seçim için seçim süreçlerinin sağlığını denetlemekle de görevlidir. Bu üç rol, çelişkili olabilen bir durum oluşturabilir. Bu üç görev arasında net bir ayrım

yapılması, seçimlere özel, bağımsız bir kurulun oluşturulmasını garanti eder. Yetki alanlarındaki herhangi bir değişiklik, seçimlerin düzenlenmesiyle ilgili tüm görevlerin tek ve bağımsız bir kurumda birleştirilmesi için uygun bir fırsat sağlayacaktır (Al-Masry, 2012: 64).

2.2.1. Seçim Suçları ve Denetimi

Seçim sürecinin tüm aşamaları üzerinde yargısal denetimi sağlamak için kapsamlı bir sistem oluşturmayı amaçlar. Bu aşamalar, seçmen listelerine kaydolma, adaylık süreci ve seçim kampanyaları ile ilgili ihlaller ve ihlallerden, oy verme sürecine ve seçim sonuçlarının ilanına kadar uzanır.

Yasama organı, seçmenin iradesini manüpile eden kötü anlamda etkileyen eylemleri cezalandırır. Çünkü seçim özgürlüğü, şeffaflığı ve güvenilirliği sağlamak, halkın iradesini korumak ve demokrasiyi gerçekleştirmek için önemlidir. Seçim suçları genellikle seçim dönemiyle sınırlı olsa da siyasi haklarla ilgili olmaları nedeniyle en ciddi suçlardan biridir ve bu nedenle seçim suçu, özel bir suç türüdür ve uygun bir ceza gerektirir (Brahimi, 2008: 15).

Seçim suçları, seçim sürecinin düzgün ve dürüst bir şekilde ilerlemesini etkileyebilecek eylemler veya ihmal olarak tanımlanır. Seçim sahtekârlığının şekilleri, ülkelerin politik sistemlerine ve ilerlemelerine bağlı olarak farklılık göstermiştir.

Bu şekilde, Cezayir yasama organı, seçim sürecinin güvenliğini sağlamak için hukuki korumayı sağlamıştır. Seçim sürecinin adil yürütülmesine etki eden her eylem veya sürecin sonuçlarını etkileyen her eylem suç kapsamına alınmıştır. Bu, seçmenlerin tercihlerine ve seçimlerin veya seçim sistemlerinin güvenilirliğine yönelik şüphelere neden olan etkilere karşı önlem almayı amaçlamaktadır (Dandan, 2014: 201).

Cezayir yasama organı, seçim sürecinin aşamalarıyla uyumlu olarak seçim suçlarını düzenlemiştir. Cezayir yasama organının, çoklu kaydolma gibi eylemleri suç

olarak tanımlaması ve cezalandırması, cezai yaptırımları belirlemek için yargıya takdir yetkisi bırakması dikkate değerdir.

2.2.2. Anayasa Konseyi'nin Seçim Sürecindeki Rolü

23 Şubat 1989 tarihli Cezayir Anayasası, kanunların anayasaya uygunluğunu sağlamak amacıyla Anayasa Konseyi'ne çeşitli görevler vermiştir. Seçim mahkemesinin rolüne ek olarak, danışma görevleri ve boşluk durumunda başkanlığı üstlenme görevleri de bulunmaktadır. Anayasa Konseyi'nin çeşitli siyasi ve yargısal yetkileriyle uyumlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Anayasa Konseyi'nin oluşumu, nispeten siyasi yönünün, yargısal yönüne kıyasla daha ağırlıklı olmuştur. Bununla birlikte, yargıçların yetkinlikleri ve görevleri, siyasi kurumların temsilcilerinin hukuki alanda yetersiz olması nedeniyle Konsey'in çalışmalarını etkileme potansiyeline sahiptir. Bu yargıçlar, Anayasa Konseyi'nin çalışmalarını yönlendirmeye yetecek düzeyde yargısal sorumluluklara sahip oldukları için önemli bir rol oynamaktadır (Bouchair, 2011: 13).

Ancak, Anayasa Konseyi'nin yapısı, özellikle seçimlerin sağlığının denetimi gibi alanlarda Konsey'in işlevselliğiyle uyumlu olmadığı belirtilmektedir. Bu alanlarda daha çok yargısal nitelikler öne çıkmaktadır, ancak siyasi yapı, Anayasa Konseyi'nin görüşlerini etkilemektedir (Hachimi, 2015: 112).

Aslında, uygulama, görüşmelerin gizliliği ve hassasiyetine uyulmamasıyla birlikte, tartışmaların dolaylı yoldan medyaya sızdırılmasıyla Anayasa Konseyi'nin baskı altına alınmasına kadar varan bir noktaya gelmiştir. Bu nedenle, Anayasa Konseyi'nin etkinliğini sağlamak için öncelikler arasında, görev süresinin uzatılması ve üyelerin bağımsızlık ve dokunulmazlığını güçlendirecek bir uzmanlığa sahip olmaları yer almaktadır (Bouchair, 2013: 210).

Konseyin bağımsızlığını sağlamak için, üyelerin seçilmeleri veya atanmalarıyla birlikte herhangi bir üyelik veya görevi, ne olursa olsun, icra etmeyi bırakmaları gerektiği belirtilmektedir. Üyelerin görevlerini yerine getirmelerinde ihlalde

bulunanlar için disiplin yetkisi de Konsey'e aittir. Ancak, güvenceler olsa da bağımsızlık gerçekte görevlerin gerçek uygulamasına dönüşmedi.

Bu durum, bağımsızlık ilkesi ile uyumlu olmayan bir siyasi sistem doğasına bağlıdır. Bağımsızlık ilkesi, bağımsızlık ilkesine aykırı olan bir siyasi sisteme sahip olan cumhurbaşkanının üç üyeyi atama yetkisine sahip olması nedeniyle gerçekleşmemektedir (Chrait, 1999: 156).

Anayasa'nın 163. maddesine göre Anayasa Konseyi, Anayasa hükümlerine saygıyı gözetmekle görevlidir. Ayrıca, Konsey, referandum süreçlerinin, cumhurbaşkanının seçiminin ve yasama seçimlerinin sağlıklı bir şekilde işlenmesini ve yürütmesini denetler ve bu süreçlerin sonuçlarını ilan eder. Bu bağlamda, seçimlerin meşruiyetine ilişkin anlaşmazlıklarda seçim kanununa göre karar verir.

2.2.3. Anayasa Konseyi'nin Seçimlerde Denetim ve Gözetim Rolü

Referandum süreciyle ilgili olarak, seçim il kurulları tarafından hazırlanan sonuçlarla ilgili tutanakların mühürlü koşullarda Anayasa Konseyi'ne gönderilmesi gerekmektedir. Anayasa Konseyi, referandum sürecine ilişkin yapılan itirazları değerlendirerek karar vermektedir (Bouchair, 2013: 47).

Bu, seçim kanununun 167. maddesine göre gerçekleşmektedir: "Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yasal olarak yetkili her adayın veya temsilcinin, referandumda ise herhangi bir seçmenin oy kullanma işlemlerinin doğruluğuna itiraz etme hakkı vardır ve itirazını oy kullanma merkezinde bulunan tutanağa eklemektedir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 167. maddesi). Bu itiraz, Anayasa Konseyi'ne hızlı bir şekilde telgraf yoluyla bildirilmektedir. Bildirildikten sonra Anayasa Konseyi, il ilçe seçim kurulu veya seçim bölgesi komisyonunun tutanağı ve itiraz sahibi tarafından sunulan belgeler temelinde anlaşmazlığı değerlendirmekte ve oy kullanma işleminin doğruluğunu onaylamak, değiştirmek veya oy kullanma merkezini veya merkezi iptal etmek gibi uygun kararı vermektedir ve nihai sonucu açıklamaktadır" (Bouchair, 2013: 48).

Anayasa Konseyi, Cumhurbaşkanlığına adaylık başvurularını anayasa ve yasal şartları dikkate alarak kabul eder. Konsey Başkanı, adayların dosyalarını inceleyecek olan raportörlerin atanmasından sorumludur ve Konsey, adaylıkların geçerliliğini başvurunun yapıldığı tarihten itibaren 10 gün içinde karara bağlar.

Ayrıca, seçim sonuçlarını açıklar ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin itirazları inceler ve sahipleri tarafından imzalanan itirazları değerlendirir, kararını verir ve ilgililere bildirir. Bu, seçim kanununun 167. maddesine göre gerçekleşir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 167. maddesi).

İşlemlerin veya Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili sonuçların itirazı, oy verme merkezinde dilekçe olarak değil, itiraz şeklinde yapılır ve oy verme merkezindeki tutanakta kaydedilir ve telgraf yoluyla Anayasa Konseyi'ne iletilir. Dolayısıyla, itiraz dilekçesindeki bilgileri içermez ve şekil ve koşullarına tabi değildir (Chihoub, 2013: 102).

Anayasa Konseyi, yasama organına ilişkin seçim sonuçlarını alır, düzenler ve en geç 72 saat içinde ilan eder. Seçimlere itiraz eden herkese yazılı görüşlerini sunma ve üç gün içinde itiraz hakkını kullanma bildirimini yapar. İtiraz, tartışmalı seçimi iptal etme veya sonuç tutanağını mümkünse yeniden düzenleme ve yasal olarak seçilmiş adayın zaferini ilan etme şeklinde olabilir (Bouchair, 2013: 50).

Yasama, seçim anlaşmazlığına yönelik aceleci ve özel bir yaklaşımın peşine düşerek, tarafların haklarını ihlal eden, gerekli yasal güvenceleri ihmal eden zaman sınırlarını kısaltmıştır. Bu durum, bazen itiraz hakkının ortadan kalkmasına veya davanın hazırlanmasının imkânsız hale gelmesine yol açmaktadır (Chihoub, 2013: 103).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMİNİN CEZAYİR ULUSAL HALK MECLİSİ'NİN OLUŞUMUNA ETKİSİ

Modern devlet anlayışında parlamento; yaşamın belkemiği, halkın özlemlerinin tercümanı ve somutlaşmış halini ifade eder. Parlamento, kamu yararını sağlamak için hükümetin eylemlerini anayasa hükümleri çerçevesinde izleyen, değerlendiren ve yöneten bir kurum niteliğine sahiptir. Parlamento, yasa önerme ve onaylama yetkisine sahip olduğu gibi anlaşmaları ve kalkınma planlarını tasdiklemek önemli anayasal görevleri yerine getirme yetkisini de elinde bulundurur (Barakat, 2012: 5).

Hazırlandıktan sonra bazı değişiklik ve düzeltmelere tabi tutulan 1996 anayasasında, parlamentoya üyelerin 5 yıllık bir dönem için seçilecekleri belirtilmiştir. 08 Aralık 1996 Anayasanın 8. maddesinde Anayasada ulusal egemenliğin, halka ait olduğu, halkın bu hakkı, parlamentoya seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kullanacağı belirtilmiştir (Cezayir Anayasası, 1996: 8. maddesi).

Parlamento üyeleri, doğrudan ve gizli genel oy yöntemi ile seçilirler. Parlamantonun bağımsız Cezayir devleti çatısı altında kurulduğu ilk günden bu yana bu böyle olmuştur. Çünkü oy kullanmak bir hak, bir görev, yasa ve yönetmeliklerde tanımlanmış demokratik bir uygulamadır (Hachimi, 2015: 118).

Çeşitli eğilimlerin ve düşüncelerin yönetimde etkisini kabul eden bir siyasi yöntem ışığında seçim mekanizmasına ilişkin birçok kanunun çıkarıldığı görülmektedir. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- 07 Ağustos 1989 tarihli 13/89 Sayılı Seçim Kanunu
- 06 Mart 1997 tarihli 07/97 Sayılı Seçim Kanunu
- 12 Ocak 2012 tarihli 01/12 Sayılı Seçim Kanunu

3.1. Cezayir’de Seçmenin Nitelikleri

Oy kullanmak, 18 yaşını doldurmuş, medeni ve siyasi haklarından yararlanan her Cezayirli için anayasa tarafından garanti edilen bir haktır. Bu şartları taşıyanlar, hiçbir durumda yürürlükteki mevzuatta belirtilen oy hakkından mahrum edilmemiştir. Ancak 12 Ocak 2012 tarihli 12/01 Sayılı Seçim Kanununun 5. maddesinde, aşağıdaki niteliklere sahip olanların seçmen listelerine kayıt yaptıramayacakları ifade edilmiştir:

- Kurtuluş Devrimi sırasında ulusun çıkarlarına aykırı hareket edenler,
- Bir suçtan hüküm giymiş ve yitirilen saygınlığı yeniden elde edememiş olanlar,
- 01-12 sayılı seçim kanunda oy kullanma hakkından yoksun bırakıcı olduğu belirtilen suçlardan dolayı hapis cezasına mahkûm edilenler,
- Manevi yönden kötülüğüyle ün salmış yitirilen saygınlığı yeniden elde edememiş olanlar,
- İflasını ilan eden ve artık itibarı olmayan ve üzerine haciz konulan kişi.

3.2. Cezayir’de Parlamento Üyeliğine Aday Olma Şartları

Parlamento üyeliğine aday olma koşullarına, 12/01 sayılı Seçim Kanununun 90. maddesinde değinilmiştir. Bu bağlamda parlamentoya aday olacak kişi; seçim dairesine kayıtlı olmalı, 3. maddede belirtilen şartları taşımalıdır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 3. maddesi).

Anayasada aday olabilmek için 25 yaşını doldurmuş olması gerektiği ifade edilmiş, Cezayir uyruklu olması yeterli görülerek ayrıntıya girilmemiştir. Kurtuluş devrimi sırasında milletin yararına aykırı davranan, ıslah edilmedikçe, söz konusu anayasa kanununun 5. maddesinde belirtilen suç ve kabahatlerden hüküm giyen kimselerin ise yitirilen saygınlığı yeniden elde etmedikleri sürece aday olamayacakları belirtilmiştir. Diğer taraftan aday olacak kişinin kamu düzenini tehdit etmekten veya kamu düzenini bozmaktan hüküm giymemiş olması gerektiği hüküm altına alınmıştır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 5. maddesi).

Bunlardan hareketle parlamentoya adaylık koşulları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Aday olacak kişi öncelikle seçmenin taşıdığı şartları taşıması gerekir. Seçim, anayasanın güvence altına aldığı bir haktır. Bu bağlamda kanunda belirtilen şartları taşıyan her Cezayir vatandaşı seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Bu, yukarıda belirtilen 01-12 sayılı Seçim Kanun'unun 3, 4 ve 5. maddelerinde belirtilmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 3, 4 ve 5. maddeleri). Seçmenin taşıması gereken şartlar münhasıran aşağıdaki şekildedir:

On sekiz yaşını dolduran her Cezayirli erkek ve kadın, seçmen olma şartlarını sağladığı takdirde seçim hakkını kullanabilecektir.

Bunun yanı sıra medeni ve siyasi haklardan yararlanabiliyor olmalı, haciz altında olmamalı ve medeni ehliyete sahip olmalıdır. Ayrıca yukarıda adı geçen 01-12 sayılı Kanun'un 4. maddesinde, seçmenin ikamet ettiği ilçenin seçim listelerine kayıt olması gerektiği ifade edilmiştir. Yaş bakımından Cezayir Parlamentosu üyeliği için aday olma yaşında bir gelişme vardır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 3 ve 5. maddeleri). Nitekim yaş sınırı 30 iken 07-97 sayılı Seçim Kanununun 107. maddesine göre bu sınır 28'e düşürülmüştür. Son değişiklikten sonra 12-01 Sayılı Kanun'un 90. maddesi uyarınca yaş 25'e indirilmiştir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 90. maddesi).

Cezayir'de seçimlerde aday olabilmek için adayın taşıması gereken nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

- Cezayir vatandaşı olmak,
- Askerlik görevini yerine getirmek veya muaf olmak,
- Medeni ve siyasi haklardan yararlanıyor olmak,
- Akıl sağlığının yerinde olması,
- Genel olarak suç işleyenler ile güveni suiistimal edenler, dolandırıcılık, zimmete para geçirme, hırsızlık, sahtecilik, vatana ihanet suçları gibi bazı kabahatleri işleyenler, insanlar arasında namus ve güvene karşı suç işlemekle

itibarını lekelenmiş kişiler seçim yasaları gereği seçme ve seçilme hakkından mahrumdur. Müflis de mahrumdur ve bu mahrumiyet kalıcı veya geçici olabilir ve Cezayir kanunları bu yönde hareket eder (Chrait, 1999: 220).

- Okuryazar olmak,
- Seçmen listelerine kayıt olmak,
- Akrabaları ile aynı listede aday gösterilmemiş olmak,
- Aday gösterilmiş olmak,
- Birden fazla listede yer almamak.

3.3. Ulusal Halk Meclisi Üyelerinin Seçimine İlişkin Hükümler

Yasa koyucu, Seçim Yasası 12-01'in 84. maddesinde "Ulusal Halk Meclisi, listede nispi seçim sistemi ile 5 yıllık bir süre için seçilir. Adaylar, her seçim bölgesinde, 3 ek aday, doldurulacak koltuk sayısına eşit sayıda adayı içeren listelere sırayla kaydedilir." denilmektedir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 84. maddesi).

Seçimler, mevcut parlamento döneminin bitiminden önceki 3 ay içinde yapılır. Halkın Ulusal Meclisi'nin seçilmesi için onaylanan temel seçim bölgesi, eyaletin bölgesel sınırlarına göre belirlenir. Devlet, nüfus yoğunluğu ve coğrafi yakınlık kriterlerine göre iki veya daha fazla seçim bölgesine bölünebilir.

Nüfusu 350.000 kişiden az olan eyaletlerde koltuk sayısı 4'ten az olabilir. Yurtdışındaki ulusal topluluk temsilcilerinin seçimlerine gelince, seçim bölümünü içeren yasa, seçim ve diplomatik seçim bölgelerini belirler. Bir önceki maddede, seçim yetkileri ve oy kullanma şekli belirtilmiştir. Burada nispi temsil sistemi uygulanır (Bouchair, 2013: 71).

Seçim kanunu, Kanun 90/06 ve Kanun 91/17'ye göre birkaç kez değiştirildi, ancak seçimlere İslami Selamet Cephesi Partisi'nin zaferi damgasını vurdu ve Sosyalist Güçler Cephesi Partisi ikinci oldu. Bu, meclisin oluşumunun siyasi haritasının değişmesine ve otoritenin seçim sürecini askıya almasına yol açtı. Geçiş dönemindeki seçim sisteminin sonuçları sebebiyle seçim Yasası 12/01, listeye dayalı

nispi seçim sistemi kabul edildi. Bu esasa göre adaylara, her listenin aldığı oy sayısına göre en güçlü kalan uygulanarak ve ardından seçim katsayısına göre koltuklar listeler arasında dağıtıldı (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 86. maddesi).

84. maddeye göre nispi temsil sistemi, kapalı bir listedir. Bu husus, seçim kanunu 12/01'in 88. maddesi tarafından "Koltuklar, her listede yer alan sıraya göre adaylar arasında dağıtılacaktır." şeklinde de vurgulanmıştır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 88. maddesi).

Kapalı liste nispi temsil sistemi nedeniyle eleştirilmiştir. Nitekim seçilmiş meclislerde temsilci seçmenin değil, partilerin tercihidir. İşte bu durum bazılarının seçimi, partilerin sunduğu aday listeleri arasından seçmene bırakarak açık liste seçim sistemini tercih etmelerine neden olmuştur (Chihoub, 2013: 115).

Seçim Kanununun 85. maddesinde "Yukarıdaki 84. maddede belirtilen özel oylama yöntemi, kuralın uygulanmasıyla her listenin aldığı oy sayısının yüzdesine göre koltuk dağılımını gerektirir. Kullanılan oyların en az %5'ini almayan listeler, sandalye dağıtımında dikkate alınmaz." denilmektedir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 85. maddesi).

Cezayir'de her seçimin kendine özel bir yasası olduğu görülmektedir. Nitekim belirli siyasi koşulların bir sonucu olarak sabit seçim yasası yürürlüğe konulamamıştır. Zira Ekim Olayları ve siyasi krizlerin ışığında seçim kanununda değişiklikler yapılmış ve geçiş döneminin ardından yeni bir seçim kanunu çıkarılmıştır. Daha sonra Arap Baharı'nın ardından, yeni bir seçim kanunu çıkarılmıştır.

3.3.1. Liste Yoluyla Adaylık

12 Ocak 2012 tarihli 01-12 sayılı Seçim Kanunu'nun 91. maddesinde liste yoluyla aday olma şartı ele alınmış, bireysel seçim modeli bundan hariç tutulmuştur. Buna göre listenin başında yer alan aday tarafından veya bu mümkün olmazsa yasal bir temsilcisi aracılığıyla aday listesinin devlete tevdi edilmesi suretiyle adaylık ilan edilir (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 91. maddesi).

01-12 sayılı seçim kanununun 92. maddesinde her aday listesinin bir veya daha fazla siyasi partinin himayesinde veya serbest aday olarak başvurması öngörülmüştür. Ardından koltuklar, her listede yer alan sıraya göre adaylar arasında kapalı liste sistemi uygulanarak dağıtılacaktır (12/01 Sayılı Seçim Kanunu, 2012: 92. maddesi).

Liste usulü seçim, Cezayir yasa koyucusu tarafından benimsenen, her partinin bir aday grubunu içeren bir liste sunduğu ve böylece elde edilen yüzdeye göre koltukların listeye dağıtıldığı nispi temsil sisteminden daha uygun görülmektedir. Zira bazı partiler, büyük popülerlik kazanmayan bazı kişileri listenin başına yerleştirerek adayların tercihlerini etkileme yoluna gidebilmektedirler. Bu şekilde aday, seçmenin kendisini seçmemesine veya beğenmemesine rağmen kazandığı, bu nedenle partiler tarafından seçmene dayatılarak seçilmesi sözkonusudur. Bu seçim modelinin, esas olarak azınlıkların temsili, toplumdaki çeşitli entelektüel akımlar ve görelî istikrarın sağlanmasıyla ilgili başka avantajları vardır. Ancak seçmene listelerdeki adaylar arasından seçim ve tercih hakkı bırakan açık liste sisteminin daha değerli olduğu düşünülmektedir (Hachimi, 2015: 218).

Bireysel seçim sisteminde ülke küçük seçim bölgelerine bölünür ve seçmen her seçim bölgesi için bir temsilci seçer. Açık liste sistemi, bireysel seçim sisteminin taşıdığı avantajları da sağlar. Son derece sade ve esnektir. Siyasi azınlıkların temsiline imkân tanır. Fakat temsilci, sadece seçildiği bölgeden sorumludur (Chihoub, 2013: 123). Seçimlerden elde edilen tecrübelerden hareketle bu, demokrasinin varlığını pekiştirebilir ve siyasi farkındalığın yayılmasını teşvik edebilir.

Cezayir seçim sistemi, listelerin karıştırılmasına, yani adaylarının rakip listelerdeki isimler arasından seçtikleri yeni bir liste oluşturulmasına izin vermemektedir. Bu sistemde ayrıca, belirli bir partinin veya serbest bir listenin adlarının sırasının değiştirilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle kapalı liste sistemine geçildi ki bu sistemde seçmen, herhangi bir değişiklik yapmadan sadece bir liste seçebilmektedir (Bouchair, 2013: 79).

12/03 Sayılı Organik Kanun*'un 88. maddesinde ‘‘Adaylara listelerdeki sıralarına göre koltuk dağıtılır’’ denilmektedir. Bu durum, kanun koyucunun kapalı liste sistemine olan hassasiyetini ve listedeki sıralaması ne olursa olsun kadının ikinci sırayı alması konusunda başvuruda sorun teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Mecliste kadınların temsil edilmesi için fırsatları genişletme yöntemleriyle ilgili 12/03 Sayılı Organik Kanun’a göre bu da yasal dayanak konusunda sorun oluşturmaktadır. Diğer taraftan 88. maddede, kadınların ikinci konumda olduğunu gösteren açık bir ifade bulunmamaktadır. Bu da seçmenin özgürce seçim yapabilmesi anlamına gelmektedir. Bu, 12/03 Sayılı Organik Kanun’un 3. maddeyi etkileyen bir belirsizliktir (12/03 Sayılı Organik Kanunu, 2012: 88. maddesi).

12/03 Sayılı Organik Kanun'un 94. maddesinde şöyle denilmektedir: ‘‘Verilen herhangi bir aday listesi, ölüm durumu dışında ve aşağıdaki koşullara göre değiştirilemez veya geri alınamaz’’ (12/03 Sayılı Organik Kanunu, 2012: 94. maddesi):

- Listedeki aday, adaylık başvuru süresi dolmadan ölürse yerine mensubu olduğu parti veya serbest adaylardan biri sırasına göre onun yerine geçer.
- Listedeki adaylardan biri, adaylık başvurusu için verilen srenin bitiminden sonra ölürse, yerine başkası atanamaz.

12/03 Sayılı Organik Kanununun 93. maddesi hükümleri göz önüne alınmadığında listedeki adayların genel düzeninde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın kalan aday listeleri geçerliliğini korumaktadır. Buna göre en alt sırada bulunan adaylar, halef adayları da dâhil olmak üzere bir üst sıradaki yerini alır (12/03 Sayılı Organik Kanunu, 2012: 93. maddesi).

Serbest listelerle ilgili olarak ise asıl listenin teslimi için düzenlenen belgeler geçerlidir. Kapalı liste sistemi ışığında, ilk listelerde yer alan adayın kazanma şansı

---

* 12/03 Sayılı Organik Kanun: Kadın Temsilinin Seçilmiş Konseylerde Genişletilmesine İlişkin Usulleri Belirleyen Kanundur. Organik Kanun: Bu tür yasa, devletin anayasal kurumlarını ve danışma kurullarını özel olarak düzenlemek amacıyla çıkarılır ve zorunlu yasal denetime tabidir. Yürürlüğe girmesi için, milletvekillerinin mutlak çoğunluğu ve Senato yelerinin dörtte l çoğunluğu gereklidir. Bu tür yasa, anayasa ve anlaşmaların ardından nc sırada gelir ve normal yasaların ardından dördüncü sırada yer alır. Cezayir'de genellikle hükümet projeleri kapsamında yayımlanır. Cumhurbaşkanının yetkileri dışında bir kapsamı vardır.

devam etmektedir. Bununla beraber sıralamanın düzenlenmemesi, seçmenlerin yanıtılmasını ve manipüle edilmesini gündeme getirmektedir (Hachimi, 2015: 220).

Siyasi partiler genellikle oy toplamak için adayların sıralamasına güvenir ve en popüler olanları başa koyar. Diğer taraftan liste bloğu diye bir şey ortaya çıkmıştır. Örneğin bazı İslami partiler, Ulusal Kurtuluş'un oluşturduğu koalisyonun çoğunluğuna alternatif olarak Parlamento'da çoğunluğu elde etmek amacıyla Yeşil Cezayir Bloğu adı altında ortak listeler aracılığıyla milletvekili seçimlerine katıldı (Hachimi, 2015: 222).

Seçim sisteminin düzgün bir şekilde uygulanması, Ulusal Halk Meclisi'nin yasama ve denetim görevlerini etkin bir şekilde yürütmesine bağlıdır. Bu, Meclisin yürütme makamları ile yargı arasındaki konumuna, halkın temsiline, ihtiyaçlarının karşılanmasına ve böylece seçim kanunu hükümlerinin yasama organının görev tanımına ne ölçüde karşılık geldiğine yansıtacaktır (Bouchair, 2013: 82).

3.4. Seçim Sistemlerin Ulusal Halk Meclisi Seçimlerine Etkisi

Çalışmanın bu bölümünde Cezayir Ulusal Halk Meclisine ilişkin yapılan seçimler ve seçim sonuçları değerlendirmektedir.

3.4.1. 1991 Yılı Seçimleri

Cezayir'de 26 Aralık 1991 tarihinde parlamento seçimleri gerçekleştirildi. Bu, bağımsızlıktan bu yana yapılan ilk çok partili seçimlerdi, ancak ilk turdan sonra askeri bir darbeyle iptal edildi. Cezayir ordusu, Anayasa'yı değiştirmek için gereken sandalyelerin çoğunluğunu kazanması neredeyse kesin olan İslami Kurtuluş Cephesi'nin bir İslam devleti kuracağı endişesini dile getirdi. Seçimlerin iptal edilmesi, Cezayir iç savaşının başlamasına yol açtı.

Tablo 1 : 26 Aralık 1991 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
İslami Kurtuluş Cephesi (İKC)	3260222	47.27%	188
Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC)	1612947	23.38%	16
Sosyalist Güçler Cephesi	510661	7.4%	25
Barış Toplumunu Hareketi	368697	5.35%	0
Kültür ve Demokrasi Topluluğu	200267	2.9%	0
İslami Rönesans Hareketi	150093	2.18%	0
Cezayir'de Demokrasi Hareketi	135882	1.97%	0
Cezayir Yenileme Partisi	67828	0.98%	0
Ulusal Dayanışma ve Kalkınma Partisi	48208	0.7%	0
Sosyal Demokrat Parti	28638	0.42%	0
Cezayir Adalet ve Kalkınma Hareketi	27623	0.4%	0
Yenileme Cezayir Demokratik Hareketi	10934	0.16%	0
Arap İslam Meclisi	10824	0.16%	0
Sosyal Liberal Parti	9272	0.13%	0
Adalet ve Özgürlük İttifakı	9898	0.14%	0
Demokrasi ve Özgürlük Birliği	9298	0.13%	0
Toplam			229

Not: (i) 26 Aralık 1991 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinin resmi sonuçlarını içeren 30 Aralık 1991 tarihli Duyuru, Resmi Gazete, Sayı 01-1991

430 sandalyeden oluşan meclis için yarışılan seçimlerde, ilk turda %50'den fazla oy alan 232 sandalye kazandı. Geriye kalan 199 sandalye ise sadece en çok oy alan iki aday arasında ikinci tura geçebilirdi. İlk turdaki seçmen katılım oranı %59.0 olarak gerçekleşti.

3.4.2. 1997 Yılı Seçimleri

1991 parlamento seçimlerinin sonundan itibaren ülke, devlete ve sivil halka karşı gerçekleştirilen birçok saldırı ve katliamla son derece güvenlik tehdidi altında bulunuyordu. 11 Ocak 1992'de gerçekleşen darbeden bu yana siyasi güce sahip olan ordu, rejimin meşruiyetini sağlamak için 1995 (cumhurbaşkanlığı) ve 1997 (parlamento) yıllarında ulusal seçimler düzenledi. Demokrasiyi sağlama konusundaki bu açık istekliliklere rağmen, seçimler aslında ordu tarafından kontrol altında

tutulmaktadır, çünkü onlar sahip oldukları gücü elde tutmak istemektedir. Seçimler sırasında herhangi bir saldırıyı engellemek için ülke genelinde 300.000 asker görevlendirilmiştir.

Tablo 2 : 5 Haziran 1997 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
Ulusal Demokratik Toplum (UDT)	3533434	33.66%	156
Barış Hareketi Derneği	1553154	14.80%	69
Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi	1497285	14.26%	62
İslami Rönesans Hareketi	915446	08.72%	34
Sosyalist Güçler Cephesi	527848	05.03%	20
Kültür ve Demokrasi Mitingi	442 271	04.21%	19
Bağımsız	459233	04.37%	11
İşçi partisi	194493	01.85%	4
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	65371	00.62%	3
Demokrasi ve Özgürlükler Birliği	50190	00.48%	1
Sosyal Liberal Parti	36374	00.34%	1
Toplam			380

Not: (i) Duyuru No. 01 / E. Ulusal Halk Meclisi üye seçimlerinin sonuçlarına ilişkin 7 Haziran 1997 tarihli MD/97, Resmi Gazete, Sayı 40-1997

5 Haziran 1997 tarihinde Cezayir'de parlamento seçimleri gerçekleştirildi. Seçmen katılım oranı %65,6 idi. Sonuçlar, Demokratik Ulusal Birlik Partisinin zaferiyle sonuçlandı. Bu parti, 1997'nin başlarında oluşturulan ve sisteme bağlı olan yeni bir parti olarak ortaya çıkmıştı. Toplam 380 koltuktan, bu parti 156 koltuk kazandı. Onu, 69 koltukla Barış Toplumu Hareketi (şu anda HAMAS) takip etti. Ardından Ulusal Kurtuluş Cephesi 62 koltuk ve Nahda Partisi 34 koltuk kazandı.

Demokratik Ulusal Birlik, ilk katılımında büyük bir koltuk sayısı kazanarak dikkat çekti. Demokratik Ulusal Birlik, Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Barış Toplumu Hareketi, koalisyon hükümeti kurdu.

3.4.3. 2002 Yılı Seçimleri

Cezayir'in 2002 yılında yapılan yasama seçimleri, 30 Mayıs 2002'de Cezayir Ulusal Halk Meclisi'ne 389 milletvekili seçmek için gerçekleşti

Tablo 3: 30 Mayıs 2002 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi	2 618 003	34,30 %	199
Ulusal Reform Hareketi	705 319	09,50 %	43
Demokratik Ulusal Miting	610 461	08,20 %	47
Bariş için toplum hareketi	523 464	07,00 %	38
Bağımsızlar	365 594	04,90 %	30
İşçi partisi	245 770	03,30 %	21
Cezayir Ulusal Cephesi	113 700	01,60 %	8
İslami canlanma hareketi	48 132	00,60 %	1
Cezayir Yenileme Partisi	19 873	00,30 %	1
Ulusal Anlaşma Hareketi	14 465	00,20 %	1
Toplam			389

Not: (i) Duyuru No. 01 / E. Ulusal Halk Meclisi üye seçimlerinin sonuçlarına ilişkin 3 Haziran 2002 tarihli MD/02, Resmi Gazete, Sayı 43-2002.

Cezayir'de çoklu partili seçimlerin kabul edilmesinden bu yana, üçüncü çoklu yasama seçimleri 30 Mayıs 2002 tarihinde gerçekleştirildi. Seçimlere, bağımsız adaylar da dahil olmak üzere 21 parti katıldı ve katılım oranı %46.00 oldu.

Seçim sonuçları, Ulusal Kurtuluş Cephesi partisinin çoğunluğu kazandığını gösterdi, 199 sandalye elde ettiler. Demokratik Ulusal Birlik partisi ise 48 sandalye kazandı. İslamcı akımın temsilinde genel bir düşüş yaşandı; Bariş Toplumu Hareketi 1997'deki 69 sandalyeden 38 sandalyeye düştü, diğer yandan Nahda Hareketi ise bir sandalye kazandı.

3.4.4. 2007 Yılı Seçimleri

17 Mayıs 2007 tarihinde Cezayir'de gerçekleştirildi. 24 siyasi parti ve yaklaşık 100 bağımsız aday listesiyle toplamda 12.000'den fazla aday, Ulusal Halk Meclisi'nde 389 sandalye için yarıştı.

Tablo 4: 17 Mayıs 2007 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi	1.314.494	22,95%	136
Ulusal Demokratik Meclis	597.712	10,44%	62
Bağımsız	564.169	9,85%	33
Barış Toplumunu Hareketi (BTH)	556.401	9,71%	51
İşçi partisi	291.395	5,09%	26
Cezayir Ulusal Cephesi	241.594	4,22%	15
Kültür ve Demokrasi Buluşması	185.616	3,24%	19
Ulusal Doğa ve Büyüme Hareketi	115075	2,01%	07
İslami Rönesans Hareketi	193.908	3,39%	5
Gençlik Hareketi ve Demokrasi	130.992	2,29%	5
Cumhuriyetçi Ulusal İttifak	125.862	2,20%	4
Ulusal Anlaşma Hareketi	121.961	2,13%	4
Cezayir Yenileme Partisi	103.356	1,80%	4
Açıklık hareketi	150.423	2,63%	3
Ulusal Reform Hareketi	146.528	2,56%	3
Uyum İçin Ulusal Liberaller Cephesi	112.263	1,96%	3
Ahit 54 Partisi	129.865	2,27%	2
Ulusal Umut Hareketi	98.604	1,72%	2
Cumhuriyet Ulusal Meclisi	84.497	1,48%	2
Cezayir Meclisi	100.391	1,75%	1
Ulusal Demokratik Cephesi	78.596	1,37%	1
Demokratik ve Sosyal Hareket	50.879	0,89%	1
Toplam			389

Not: (i) İlan No / 03 A. Madde 07 / 21 Mayıs 2007 tarihli, seçim sonuçları dâhil Ulusal Halk Meclisi Üyeleri, Resmi Gazete sayı 45-2007

İç işleri bakanlığı tarafından 18/05/2007 tarihinde açıklanan sonuçlara göre, katılım oranı sadece yaklaşık %36 idi. Ulusal Kurtuluş Cephesi partisi, 389 sandalyeden oluşan mecliste 136 sandalye elde ederek birinci sırayı aldı.

Bu sonuçlara göre, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi 2002 seçimlerine kıyasla 36 sandalye kaybetti ; o seçimde 199 sandalye kazanmıştı. Dolayısıyla, tek başına bir hükümet kurabilmek için yeterli çoğunluğa ulaşamamıştır. Seçimlere katılım oranı, 2002 seçimlerindeki %46'ya kıyasla %36'ya düştü, bu durumda bile aday sayısı rekor seviyede olup, 12,229 aday 24 parti ve 1144 seçim listesini temsil etti.

17 Mayıs 2007 tarihinde yapılan Halk Meclisi üye seçim sonuçları şöyledir :

- Kayıtlı seçmen: 18.761.084
- Oy veren seçmen: 6.692.891
- Katılım oranı: %36
- İfade edilen sesler: 5.727.827
- İptal edilen oylar: 965.064

3.4.5. 2012 Yılı Seçimleri

2012 Cezayir parlamento seçimleri 10 Mayıs 2012 tarihinde yapıldı. Cezayir Kurtuluş Cephesi liderliğindeki hükümet koalisyonu, Cumhurbaşkanı Abdulaziz Bouteflika ve Başbakan Ahmed Ouyahia'nın Demokratik Ulusal Birlik liderliğinde çoğunluk koltukları kazandı. İslami partiler, Cezayir Yeşil İttifakı koalisyonunda koltuklarını kaybettiler.

Tablo 5: 10 Mayıs 2012 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi	1.324.363	47,84%	221
Ulusal Demokratik Toplum	524.057	15,15%	70
Yeşil Cezayir İttifakı	475.049	10,17%	47
Sosyalist Güçler Cephesi	188.275	4,55%	21
İşçi partisi	283.585	3,68%	17
Bağımsız	671.190	4,11%	19
Cezayir Ulusal Cephesi	198.544	1,95%	9
Adalet ve Kalkınma Partisi	232.676	1,52%	7
Cezayir Halk Hareketi	165.600	1,30%	6
Yeni Şafak Partisi	132.492	1,08%	5

Ulusal Dayanışma ve Kalkınma Partisi	114.372	0,87%	4
Değişim Cephesi	173.981	0,87%	4
Ahit 54 Partisi	120.201	0,65%	3
Cumhuriyetçi Ulusal İttifak Partisi	109.331	0,65%	3
Ulusal Sosyal Adalet Cephesi	140.223	0,65%	3
Demokratik ve Sosyal Güçler Birliği	114.481	0,65%	3
Cezayir Meclisi	117.549	0,43%	2
Cumhuriyet Ulusal Meclisi	114.651	0,43%	2
Toplam			462

Not: (i) Millet Meclisi üye seçim sonuçlarını içeren 15 Mayıs 2012 tarih ve 01 / E.M.D 12 / Duyuru Resmi Gazete sayı. 32-2012

Cezayir'de iktidardaki parti olan Ulusal Kurtuluş Cephesi ve müttefikleri olan Demokratik Ulusal Birlik, parlamentonun çoğunluğunu elde etti. Seçimlere katılım oranı yaklaşık %43 olarak gerçekleşti ve bu, önceki seçimlere göre oldukça yüksek bir oran olarak değerlendirildi.

Ulusal Kurtuluş Cephesi, 462 sandalyeden oluşan parlamentoda 220 sandalye kazanarak birinci sırayı aldı. RND ise 68 sandalye ile ikinci sırada yer aldı. İslamcı Yeşil İttifak ise 48 sandalye ile üçüncü sırada yer aldı.

Halk Meclisi'nde gerçekleştirilen seçim sonuçları 10 Mayıs 2012 aşağıdaki gibidir:

- Kayıtlı seçmen: 21.645.841
- Seçmenler: 9.339.026
- Katılım oranı: %43,00
- İfade edilen sesler: 7.634.979
- Geçersiz oylar: 1.704.047

3.4.6. 2017 Yılı Seçimleri

2017 Cezayir parlamento seçimleri, 4 Mayıs 2017 tarihinde Halk Meclisi üyeleri için yapıldı. İlk kez Cumhurbaşkanı tarafından atanan Abdülvahab Derbal

başkanlığındaki Ulusal Bağımsız Seçim Kurulu'nun denetimi altında gerçekleştirildi. Bu, 6 Mart 2016 tarihli anayasanın 194. Maddesi uyarınca kurulan bir kuruldur.

Tablo 6: 4 Mayıs 2017 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oylar	Yüzde (%)	Milletvekili Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi partisi	1 655 040	25.67%	161
Ulusal Demokratik Toplum	964 729	14.96%	100
Barış Toplumu Hareketi	394 833	6.12%	34
Koalisyonu- Değişim Cephesi			
Bağımsız			28
Cezayir Umut Buluşması	270 560	4.20%	20
Rönesans, Adalet ve İnşaat Birliği	239 457	3.71%	15
Sosyalist Güçler Cephesi	152 663	4.12%	14
Gelecek cephesi	265 667	2.37%	14
Cezayir Halk Hareketi	241 399	3.74%	13
İşçi Partisi	188 187	2.92%	11
Kültür ve Demokrasi Topluluğu	65 841	1.02%	9
Ulusal İttifak	121 592	1.89%	6
Ulusal Anlaşma Hareketi	51 960	0.81%	4
Onur Partisi	81 167	0.66%	3
Özgür Birlik	42 757	1.26%	3
Gençlik Partisi	64 032	0.54%	2
Hür Demokratik Cephe	28 790	1.37%	2
Milli Mücadele Cephesi	35 100	0.44%	2
Doğuş Partisi	9 046	0.45%	2
Cumhuriyet Ulusal Meclisi	43 033	0.66%	2
Ahit 54 Partisi	42 365	0.67%	2
Ulusal Dayanışma ve Kalkınma Partisi	28 617	0.99%	2
Özgürlük ve Adalet Partisi	88 418	0.14%	2
Toplam			462

Not: (i) 4 Mayıs 2017 tarihinde yapılan Ulusal Halk Meclisi üye seçimlerinin kesin sonuçlarını içeren 18 Mayıs 2017 tarihli /01 AM D17/ tarihli Duyuru, Resmi Gazete, Sayı 3-2017

23.3 milyon seçmen, bunlardan yaklaşık 1 milyonu yurtdışında, 53 bin seçim bürosu, 12,591 adayın yer aldığı 938 parti listesi ve 1,125 adayın yer aldığı 98 bağımsız liste ile seçim listelerinde yer aldı. 57 parti katıldı ve her koltuk için 27 aday yarıştı, Ulusal Halk Meclisi'nde 462 koltuk bulunmaktadır.

İçişleri Bakanı Nureddin Bedevi, katılım oranının %36 olduğunu açıkladı. 5 Mayıs'ta oy sayımı sonuçları açıklandı ve Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi, Ulusal Halk Meclisi seçimlerinde 462 koltuktan 164 koltuk kazanarak birinci oldu, ancak çoğunluğu elde edemedi.

3.4.7. 2021 Yılı Seçimleri

2021 Cezayir Ulusal Halk Meclisi Seçimleri, 12 Haziran 2021 tarihinde gerçekleştirildi ve 5 yıl süreyle Ulusal Halk Meclisi'ne 407 milletvekili seçildi.

Resmi Gazetede, 21-96 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlandı ve Ulusal Halk Meclisi üyelerinin seçilmesi için 12 Haziran 2021 seçim tarihi olarak belirlendir. Söz konusu kararname, birinci maddesinde seçmenlerin 12 Haziran Cumartesi günü Ulusal Halk Meclisi üyelerini seçmek üzere çağrıldığını belirtirken, ikinci maddesinde ise "16 Mart 2021 Salı gününden başlayarak olağanüstü seçmen listelerinin gözden geçirilmesine başlanacak ve 23 Mart 2021 Salı günü sona ereceği" ifade edildi.

Bu seçimlerde 2021-2026 dönemi için Ulusal Halk Meclisi üyeleri seçilmiştir. Seçimlerin denetimi, Ulusal Bağımsız Seçim Kurulu tarafından yapılmıştır.

Tablo 7: 12 Haziran 2021 Cezayir UHM Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Milletvekili Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi	98
Toplam Bağımsız Listeler	85
Barış Toplumu Hareketi Partisi	65
Ulusal Demokratik Meclis Partisi	58
Gelecek Cephe Partisi	48
Ulusal İnşa Hareketi Partisi	39
Rashid Kuralı Cephe Partisi	2
Halkın Sesi Partisi	3
Adalet ve Kalkınma Cephesi Partisi	2
Özgürlük ve Adalet Partisi	2
Yeni Şafak Partisi	2
Yeni Cezayir Cephesi Partisi	1

Onur Partisi	1
Yeni Nesil Parti	1
Toplam	407

Not: (i) 12 Haziran 2021 tarihinde yapılan Ulusal Halk Meclisi üye seçimlerinin kesin sonuçlarını içeren 23 Haziran 2021 tarihli /01 AM D21/ tarihli Duyuru, Resmi Gazete, Sayı 51-2021.

Cezayir'deki 407 sandalyeden oluşan parlamento seçimlerinde, iktidardaki Ulusal Kurtuluş Cephesi partisi 105 sandalye kazanarak birinci sırayı elde etti. Onu, 64 sandalye ile İslami Toplum Hareketi takip etti. Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi'nin hükümetteki müttefiki olan Ulusal Demokratik Birlik partisi ise 57 sandalye ile üçüncü sırada yer aldı. Bağımsız adaylar toplamda 78 sandalye elde etti.

Cezayir'deki yasama seçimlerine katılım oranı, siyasi katılımın en düşük seviyesini temsil etmektedir. 2012 yasama seçimlerindeki katılım oranı %43.00 iken, bu oran 2017'de %36'ye düştü ve 2021'de %23'e gerileyerek en düşük seviyeye ulaştı.

3.5. Ulusal Halk Meclisi'nin Görevleri

Ulusal Halk Meclisinin görevleri yasama faaliyetleri ile gözetim ve denetim faaliyetleri olmak üzere iki başlıkta incelenebilir.

3.5.1. Ulusal Halk Meclisinin Yasama Faaliyetleri ile İlgili Görevleri

1989 Anayasasına göre “Parlamento, Anayasa tarafından kendisine verilen düzenlemeleri yapar” denilmektedir. Bunlar (Cezayir Anayasası, 2016: 140. maddesi):

- Bireylerin temel hakları ve sorumlulukları, özellikle genel özgürlükler rejimi, bireysel özgürlüklerin korunması ve vatandaşların görevleri,
- Kişisel statü hukuku ile ilgili genel kurallar, özellikle evlilik ve boşanma, velayet, medeni haklar ve miras,
- Bireylerin yerleşme koşulları,
- Vatandaşlıkla ilgili temel yasal düzenlemeler,
- Yabancıların durumuyla ilgili genel kurallar,

- Yargı organlarının oluşturulmasıyla ilgili kurallar,
- Genel ceza hukuku kuralları ve ceza usulü işlemleri, özellikle suçların, kabahatlerin ve bunlara uygun farklı cezaların belirlenmesi, genel af, suçluların iade edilmesi ve cezaevi sistemi,
- Genel medeni usul hukuku kuralları ve icra takibi yöntemleri,
- Medeni ve ticari yükümlülükler sistemi ve mülkiyet hukuku,
- Ülkenin bölgesel düzenlemesi,
- Kamu otoritelerinin düzenlenmesi ve işleyişi,
- Seçim sistemi,
- Siyasi partilere ilişkin yasalar,
- Medya ile ilgili yasalar,
- Yargının temel yasası ve yargı teşkilatı,
- Finansal düzenlemelerle ilgili yasalar yer almaktadır.
- Kadınların siyasi haklarının geliştirilmesi,
  - Siyasi partilerin kurulması,
  - Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin nasıl düzenleneceği,
  - Cumhurbaşkanlığı seçimlerine adaylık ve çekilme ile ilgili hükümler,
  - Olağanüstü hâl ve sıkıyönetim düzenlemeleri,
  - Milletvekili ve Meclis üyelerinin seçimi veya atanması,
  - Parlatonun bir üyesinin istifasının kabul edilmesi durumları,
  - Anayasa Mahkemesi'ne anayasal uygunluk açısından bildirimde bulunma yöntemleri.

3.5.2. Ulusal Halk Meclisinin Gözetim ve Denetim Faaliyetleri

Ulusal Halk Meclisinin Gözetim ve denetim faaliyetleri sözlü ve yazılı soru, inceleme komisyonları Hükümet programının görüşülmesi başlıkları şeklinde incelenmektedir

3.5.2.1. Sözlü ve Yazılı Soru

Parlamento soruları, milletvekillerinin hükümetin eylemleri hakkında bilgi edinme ve denetleme aracıdır. İslam fıkıhçısı "Bardavi"ye göre, parlamento sorusu "bir milletvekilinin belli bir konu hakkında bakanlardan açıklama istediği eylem" olarak tanımlanır (Shibl ve Boulahiya, 2008: 282).

Cezayir anayasaları soru sorma hakkına izin verir. Bu bağlamda, 1963 anayasasında soru sormanın yazılı ve sözlü olmak üzere iki şekilde mümkün olduğu belirtilmiştir. Madde 38'de şu ifadeler yer verilmiştir: "Ulusal Meclis, hükümet faaliyetini aşağıdaki yollarla denetler (Cezayir Anayasası, 1963: 38. maddesi):

- Komiteler içinde bakanları dinlemek.
- Yazılı soru.
- Tartışmalı veya tartışmasız sözlü soru."

Ancak, 1976 Anayasası yazılı soru sormayı sözlü soru olmaksızın düzenlemiştir. Madde 162'de şu ifadeler yer verilmiştir: "Ulusal Halk Meclisi üyeleri, herhangi bir hükümet üyesine sadece yazılı soru yöneltebilirler ve bu üyenin 15 gün içinde yazılı olarak cevap vermesi gerekmektedir. Sorular ve cevaplar, Ulusal Halk Meclisi görüşme tutanakları yayımlanma yöntemine uygun olarak yayımlanır" (Cezayir Anayasası, 1976: 162. maddesi).

Öte yandan, 1989 Anayasası Ulusal Halk Meclisi üyelerine odadaki herhangi bir üyeye sözlü veya yazılı soru sorma hakkı tanımıştır ve yazılı soruya 30 günlük süre içinde yazılı olarak cevap verilir. Sözlü soruların cevapları meclis toplantılarında yapılır, Ulusal Halk Meclisi üyesinin hükümet üyesinin cevabının sözlü veya yazılı olarak tartışmayı gerektirdiğine kanaat getirilirse, bu tartışma Ulusal Halk Meclisi ve Millet Meclisi'nin iç tüzüğünde belirtilen koşullara göre gerçekleştirilir (Cezayir Anayasası, 1989: 125. maddesi).

1996 Anayasası da parlamento üyelerine hükümet üyelerine sözlü veya yazılı olarak herhangi bir soru yöneltebilme hakkı vermiştir. Yazılı sorulara yazılı olarak en geç 30 gün içinde cevap verilirken, sözlü sorular parlamento oturumlarında cevaplanır.

Eğer Ulusal Meclis veya Millet Meclisi, hükümet üyesinin sözlü veya yazılı cevabının tartışmayı gerektirdiğine karar verirse, bu tartışma Ulusal Meclis ve Millet Meclisi'nin iç tüzüğünde belirtilen koşullara göre gerçekleştirilir (Cezayir Anayasası, 1996: 134. maddesi).

Parlamento sorularında gereken şartlarla ilgili olarak, 08 Mart 1999 Tarihli 99/02 sayılı uyelik kanununun 69. maddesinde, sözlü sorunun, sahibi tarafından Ulusal Halk Meclisi veya Millet Meclisi Ofisine, en azından ilgili oturumun planlandığı tarihten en az 10 iş günü önce, duruma göre, sunulması gerektiği belirtilmiştir. Ofis başkanı, soruyu derhal Başbakan veya Başbakan Yardımcısına gönderir (UHM ve MM Kanunu, 1999: 69. maddesi) ve düzenli oturumlar sırasında her 15 günde bir, hükümet üyelerine yöneltilen sözlü sorular için bir oturum ayrılır. Parlamento odalarının Ofisleri arasında danışma yapılarak, hükümetle anlaşma sağlanarak, bir parlamentenin her oturumda birden fazla soru sorması mümkündür. Parlamento odalarının ofisleri ve hükümet arasında anlaşma sağlanarak, hükümet üyelerinin cevaplama gereken soru sayısı belirlenir (UHM ve MM Kanunu, 1999: 70. maddesi).

Anayasada 2016 yılında yapılan değişiklik ile parlamento üyelerine hükümet üyelerine sözlü veya yazılı olarak herhangi bir soru yöneltebilme hakkı verilmiştir. Yazılı sorulara yazılı olarak en geç 30 gün içinde cevap verilirken, sözlü soruların cevap süresi 30 günü geçmemelidir. Ulusal Halk Meclisi ve Senato, hükümetin sözlü sorulara verdiği cevaplara yönelik haftalık oturumlar düzenler. Eğer Ulusal Meclis veya Senato, hükümet üyesinin sözlü veya yazılı cevabının tartışmayı gerektirdiğine karar verirse, bu tartışma Ulusal Meclis ve Millet Meclisi'nin iç tüzüğünde belirtilen prosedürlere göre gerçekleştirilir. Sorular ve cevaplar, açıklamaların yayınlandığı protokollerin yayınlanma koşullarına göre yayınlanır (Cezayir Anayasası, 2016: 152. maddesi).

3.5.2.2. İnceleme Komisyonları

1963 Anayasası'nın 38. maddesi, bu komiteleri düzenlemiştir. Bu madde hükümlerine göre parlamento incelemesi, yasama girişimlerinin tartışılması yoluyla

bakanlık faaliyetlerinin izlenmesi şeklinde sürekli komiteler olarak gerçekleştirilir ve hükümetin dinlenme amacı, bakanlık sektöründe neler olduğunu öğrenmek ve doğrudan denetimi andıran bir denetim şekli olarak nitelendirilebilir (Cezayir Anayasası, 1963: 38. maddesi).

1976 Anayasası'nın 188. maddesi ise Ulusal Halk Meclisi'nin yetki alanı çerçevesinde herhangi bir halka açık konuyu incelemek için herhangi bir zamanda bir inceleme komitesi oluşturabileceğini belirtmiş ve Ulusal Halk Meclisi, soruşturma komitesinin üyelerini ilan eder ve yasalarla bu komitenin işleyiş yöntemlerini belirler (Cezayir Anayasası, 1976: 188. Maddesi).

Buna karşılık, 1989 Anayasası, bu mekanizmayı vurgulayarak, yetkileri çerçevesinde herhangi bir zamanda kamu yararına ilişkin herhangi bir konuda bir inceleme komitesi oluşturabileceğini belirten 151. maddesini içermektedir. (Cezayir Anayasası, 1989:151. Maddesi) Aynı durum, 1996 Anayasası için de geçerlidir ve 161. maddesi, herhangi bir odanın yetkileri çerçevesinde kamu yararına ilişkin konularda inceleme komiteleri oluşturabileceğini belirtir (Cezayir Anayasası, 1996: 161. maddesi).

Parlamento Soruşturma Komiteleri, Ulusal Halk Meclisi veya Millet Meclisi en az 20 milletvekilinin veya Millet Meclisi üyesinin sunduğu bir teklifin Ulusal Halk Meclisi veya Meclis-i Ayan bürosuna teslim edilerek oylanmasıyla oluşturulur (UHM ve MM Kanunu, 1999: 77. maddesi).

Soruşturma komitesi, incelemesiyle ilgili konuyla ilgili kişileri dinleyebilir, herhangi bir yeri inceleyebilir ve soruşturma konusuyla ilgisi olduğunu düşündüğü herhangi bir bilgi veya belgeye erişebilir. Bu işlemler, 08 Mart 1999 Tarihli 99/02 sayılı üyelik kanununun 84. maddesi hükümleri dikkate alınarak gerçekleştirilir. Ulusal Halk Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi Başkanı, hükümet üyelerine yönelik dinleme taleplerini başbakanlığa gönderir (UHM ve MM Kanunu, 1999: 84. maddesi).

Hükümet üyelerinin dinlenmesi programı, başbakanla anlaşma sağlanarak düzenlenir. Çağrı, saha ziyaretleri ve kurumlar ile kamu idarelerinin çalışanlarına dinleme amacıyla yapılan ziyaretler programı eklenerek gönderilir. Bu ziyaretlerde,

dinlenmek istenen kişilerin takip ettikleri yasal süreç ve güvenlik önlemleri dikkate alınır. İnceleme komitelerinin geçici bir niteliği vardır ve görevleri, oluşturma listesinin onaylandığı tarihten itibaren en fazla 6 ay, uzatılabilir şekilde süreyle veya raporlarının sunulmasıyla sona erer. Aynı konuda yeni bir komite oluşturulamaz, önceki komitenin görev süresinin sona erdiği tarihten itibaren 12 ay geçmeden oluşturulamaz (UHM ve MM Kanunu, 1999: 80. maddesi).

Ayrıca, 2016 Anayasa değişikliği de bu mekanizmayı düzenlemiştir. 180. madde, her bir meclisin yetki alanı çerçevesinde kamu yararına ilişkin konularda herhangi bir zamanda bir inceleme komitesi oluşturabileceğini belirtirken, yargısal bir sürece tabi olan olaylarla ilgili soruşturma komitesi oluşturulamayacağını ifade eder (Cezayir Anayasası, 2016: 180. maddesi).

3.5.2.3. Hükümet Programının Görüşülmesi

1963 Anayasası'na göre parlamento, hükümet programını görüşüp tartışma yapamamaktaydı. Ancak bu uygulama zamanla hükümetin çalışma planının hazırlanması ve düzenlenmesi, ardından kabineye sunulması ve parlamentoda tartışılması talebiyle değişmiştir. 1976 Anayasası, tek parti prensipleri ve devlet organlarının önceliği, parti ve devletin politik liderliğinin birliği, yetkinin birliği ve en üst düzeydeki görevlerin, cumhurbaşkanının başkanlık ettiği ilkeler ve kurallara dayandığını belirtmektedir (Rit, 2005: 396).

1988 Anayasa değişikliği, başbakanın hükümet programını sunma prensibini benimsemiştir. 1989 Anayasası, bu amaca yönelik olarak Ulusal Halk Meclisi'nin iç yönetmeliklerini belirlemiştir ve programın sunulması süresini bir ay olarak belirlemiştir. 1997 iç yönetmeliği ise hükümetin atanma tarihinden itibaren 45 günlük süre içinde sunulmasını belirlemiştir (Rit, 2005: 397).

Öte yandan, 1996 Anayasası'nın 99. maddesi şu şekildedir: "Parlamento, Anayasa'nın 80, 84, 133 ve 134. maddelerinde belirtilen şartlara uygun olarak

hükümetin çalışmalarını denetler (Cezayir Anayasası, 1996: 9. maddesi). Ulusal Halk Meclisi, Anayasa'nın 135 ila 137. maddelerinde belirtilen denetimi uygular."

2016 Anayasası'na göre de durum aynıdır. 94. maddede aşağıdaki ifadeler yer almaktadır: "Başbakan, hükümetin çalışma planını Ulusal Halk Meclisi'ne sunar ve meclis genel olarak bu amaçla tartışma yapar (Cezayir Anayasası, 2016: 94. maddesi).

Başbakan, bu tartışma doğrultusunda Cumhurbaşkanı ile danışarak çalışma planını uygun şekilde düzenleyebilir. Başbakan, hükümetin çalışma planını Ulusal Meclis'e sunmak üzere bir sunum yapar, bu sunum Ulusal Halk Meclisi tarafından onaylanmış olmalıdır. Ulusal Meclis, bu plana ilişkin bir yönetmelik çıkarabilir" (Cezayir Anayasası, 2016: 94. maddesi).

Bu nedenle, hükümetin çalışma planının tartışılması, hükümetin çalışma planının genel bir tartışmasının yapıldığı bir oturumda gerçekleşir. Bu tartışmayı takiben, planın bu tartışma doğrultusunda düzenlenme olasılığı vardır, ardından oylamaya sunulur. Bu, 2008 Anayasa değişikliğinin 1. maddesi, 80. paragrafında belirtilmiştir. Ayrıca, Başbakan'ın hükümet programını Ulusal Halk Meclisi'ne sunmadan önce, bunun öncelikle Bakanlar Kurulu'na sunulması gerekmektedir. Bu, 2008 Anayasa değişikliğinin 3. paragrafında belirtilmektedir (Cezayir Anayasası, 2008: 1 ve 3. maddeleri).

1996 Anayasası'nın 80. maddesinin 1. ve 2. paragraflarında, 2008'de değiştirilen haliyle şunlar belirtilmiştir: "Başbakan, çalışma planını Ulusal Halk Meclisi'ne sunar ve meclis genel olarak bu amaçla tartışma yapar."

Bu nedenle, Başbakan, çalışma planını Ulusal Halk Meclisi'ne sunmak üzere bağlayıcıdır ve program tartışılır. Bu, aşağıdaki prosedürlere göre gerçekleşir (UHM ve MM Kanunu, 1999: 46. maddesi):

- Başbakan, hükümetin atanmasını takiben 45 gün içinde çalışma planını Ulusal Halk Meclisi'ne sunar ve meclis genel olarak tartışma yapar.
- Hükümet programıyla ilgili genel tartışma, programın milletvekillerine iletilmesinden itibaren en az 7 gün sonra başlar.

3.5.2.4. Yönerge Önerisi

Parlamentonun hükümete karşı kullandığı bir denetim aracıdır. Hükümet tarafından sunulan ve Ulusal Meclis önüne getirilen bildiri, bir veya birkaç yönerge önerisiyle sona erebilir. Bu yönergeler aracılığıyla milletvekilleri, düzenli olarak hükümetin faaliyetlerine dair görüşlerini ifade edebilir ve parlamento tarafından benimsenmiş uygulamalara uygun olarak hükümeti denetleyebilirler. Hükümetin faaliyetlerini tüm yönleriyle olumlu olarak değerlendirmek mümkün olmayabilir; bu değerlendirme bazı alanlarda olumsuz ya da genel olarak olumsuz olabilir. Bu durum, parlamentonun görüşlerini ifade etme, memnuniyetini ya da memnuniyetsizliğini belirtme ve hükümeti uyarıp eksiklikleri ve sapmaları vurgulama yetkisine sahiptir. Bu süreç, hükümeti önceki tartışmalara ve parlamento tarafından belirlenmiş programdan sapma konusunda uyararak ve kusurları ortaya çıkarmak amacıyla kullanılabilir.

Cezayir'deki anayasa gelişimi, 1996 Anayasası'nın kabulünden sonra hükümetin genel politika beyanı sunmasını ve bu beyanın Ulusal Halk Meclisi ve Meclis tarafından incelenmesini ve hükümetin düzenli olarak denetlenmesini sağlayan bir yönetmelik oluşturma üzerine dayanmaktadır. 1996 Anayasasının 84. maddesinin 3. fıkrası şu şekilde belirtir: "...bu tartışma yönetmelikle sonuçlandırılabilir..." (Cezayir Anayasası, 1996: 84. maddesi). Bununla birlikte, 2016 Anayasa Değişikliği'nin 148. maddesi şu şekilde belirtir: "Parlamento, Cumhurbaşkanı veya Meclis başkanı tarafından talep üzerine dış politika tartışması yapabilir ve bu tartışma, iki Meclis'in bir araya gelerek oluşturduğu Parlamento kararı doğrultusunda sonuçlandırılabilir ve bu karar Cumhurbaşkanıya iletilir (Cezayir Anayasası, 2016: 148. maddesi).

Ancak, yönetmelik teklifi, 99-02 numaralı organik yasada belirtilen belirli kurallara ve şartlara tabidir ve aşağıdaki gibi özetlenebilir (UHM ve MM Kanunu, 1999):

- Genel politika beyanı ile ilgili yönetmelik teklifleri, beyanın tartışmasının sona ermesinden sonraki 72 saat içinde sunulmalıdır.

- Yönetmelik teklifinin kabul edilebilmesi için en az 20 milletvekilinin teklifi imzalaması ve teklif sahiplerinin Ulusal Halk Meclisi ofisine sunması gerekmektedir.
- Bir milletvekili birden fazla yönetmelik teklifi imzalayamaz.
- Yönetmelik teklifleri, sayıca fazla olduğunda, sunulma tarihine göre oylanır ve Ulusal Halk Meclisi'nin çoğunluğunun bir yönetmelik üzerinde anlaşması, diğer yönetmelikleri geçersiz kılar.
- Genel tartışmalardan önce, hükümetin genel politika beyanıyla ilgili yönetmelik tekliflerinin oylaması sırasında, sadece aşağıdakiler müdahale edebilir: Hükümet, teklifin sahiplerinin temsilcisi veya teklifin karşı çıkılmasını isteyen bir milletvekili.

Bu şekilde, yönetmelik önemli bir araç olarak kabul edilir ve hükümetin, başkanlık programı çerçevesinde kararlaştırılan taahhütleri yerine getirmemesi veya yetersiz kalması konusunda dikkatini çekmek için kullanılır. Bu, hükümete, önceden anlaşılana saygı göstermesi gerektiği konusunda bir uyarıdır ve Ulusal Halk Meclisi'nin güveninin devamının, önceden belirlenen şartlara uyulmasına bağlıdır (Chihoub, 2013: 18). Bununla birlikte, genel politika beyanına karşı yönetmelik çıkarılma olasılığı, genellikle hükümeti destekleyen parlamento çoğunluğu nedeniyle düşük bir ihtimaldir ve Ulusal Halk Meclisi'nin başkanlık çözümünden kurtulamaması, hükümetin sorumluluğunu tartışma girişimlerini olumsuz etkiler (Bouchair, 2011: 115). Çünkü hükümetin devamı, genellikle cumhurbaşkanının onayına bağlıdır ve bu nedenle hükümeti eleştirebilecek cesur girişimler üzerinde olumsuz bir etkisi olur.

3.5.2.5. Denetim Talebi

Denetim talebi veya bazı anayasalarda suçlama talebi olarak bilinen mekanizma, parlamentonun hükümete karşı kullandığı ikinci bir baskı aracıdır ve anayasal çoğunluk sağlandığında hükümetin istifaya zorlanmasını sağlar. Müfettişlik mekanizmasının hükümeti Ulusal Halk Meclisi önünde hesap vermek için

kullanılması, genel politika beyanı tartışmaları sırasında gerçekleşir ve hükümet programı tartışmalarında uygulanamaz (Barakat, 2012: 34).

Önceki anayasal metinleri incelediğimizde, yürütme yetkisinin bir parçası olarak hükümete yönelik müfettişlik mekanizmasının 1963 ve 1976 anayasalarında yer almadığı, 1963 anayasasının cumhurbaşkanından güvenoyu çekme konusunu ele aldığı görülmektedir. Ayrıca, 3 Kasım 1988 anayasa değişikliği sadece beyanla ilgili olarak müfettişlik mekanizmasına başvurulabileceğini belirtmektedir.

Bu mekanizma ilk kez 1989 anayasasında yer aldı ve 1996 Anayasası'nda da onaylandı, ayrıca 2016 anayasa değişikliğinde de 153, 154 ve 155. maddelerde de yer aldığı belirtilmiştir (Cezayir Anayasası, 2016: 153, 154 ve 155. maddeleri).

Ancak, müfettişlik talebi belirli kurallara ve şartlara tabi olmalıdır. Bu şartlar şunlardır:

- Müfettişlik talebi kabul edilebilmesi için en az 7/1 milletvekilinin imzasını taşımalıdır ve bu, anayasanın 135. maddesi hükümlerine göre gerçekleşmelidir (Cezayir Anayasası, 2016: 135. maddesi).
- Bir milletvekili birden fazla müfettişlik talebine imza atamaz.
- Müfettişlik talebinin metni, talep sahiplerinin temsilcisi tarafından Ulusal Halk Meclisi bürosuna teslim edilir ve Ulusal Halk Meclisi tartışmalarının resmi gazetesinde yayınlanır, tüm milletvekillerine dağıtılır.
- Genel politika beyanıyla ilgili müfettişlik talebi üzerinde yapılan tartışmalara sadece hükümet, talep sahiplerinin temsilcisinin talebi, müfettişlik talebine karşı çıkan bir milletvekili veya müfettişlik talebini destekleyen bir milletvekili müdahale edebilir.

Anayasanın 136. ve 137. maddelerine göre, denetim talebi için üçte iki çoğunluğun oyu gerekmekte olup, denetim talebinin sunulmasından itibaren en az 3 gün sonra oylama yapılabilir. Eğer Ulusal Halk Meclisi denetim talebini kabul ederse,

başbakan hükümetinin istifasını sunar (Cezayir Anayasası, 2016: 136 ve 137. maddeleri).

Denetim talebinin sonuçlarından biri, hükümetin düşmesidir. Bu durum, karşılıklılık ilkesini doğurabilir ve başkanın iradesiyle Ulusal Halk Meclisi, başbakanı yeniden atayabilir. Anayasa bunu engellemediği sürece, bu koşul hükümet istikrarını, anayasal kurumları ve kurumlar arasındaki dengeyi korumayı amaçlar. Özellikle denetim talebi, parlamento çözümdür ve denetim talebi, Ulusal Halk Meclisi'ndeki çoğunluğun egemenliği ve parti disiplinine bağlıdır. Başarının zor olduğunu hatta nisbi olarak imkansız olduğunu söylemek mümkündür.

"1963 Anayasası veya 1976 Anayasası, güvenoyu oylaması konusunu ele almamaktadır. Bu mekanizma, Cezayir'deki siyasi sistemde 1988'de yapılan anayasa değişikliği sonucunda ortaya çıkmıştır. 1989 Anayasası da bu konuyu 80. maddesiyle doğrulamaktadır (Cezayir Anayasası, 1989: 80. maddesi).

Hükümet yıllık olarak genel politikalar hakkında bir beyanname sunar ve Ulusal Halk Meclisi bu beyannameyi tartıştıktan sonra güvenoyu talebi veya denetim başvurusu yapabilir. Bu, 126, 127 ve 128. maddelerin hükümlerine göre gerçekleştirilir. Başbakan güvenoyu isteği talep edebilir (Cezayir Anayasası, 2016: 126,127 ve 128. maddeleri).

1996 Anayasası da aynı şekilde 84. maddeyle bu durumu belirtmektedir. 2016 anayasa değişikliği de 98. maddenin 6. fıkrasında şu şekilde belirtilmiştir (Cezayir Anayasası, 2016: 98. maddesi): Ulusal Halk Meclisi üyeleri tarafından Başbakan'a güvenoyu oylaması yapılabilir. Eğer güvenoyu listesi kabul edilmezse, Bakanlar Kurulu Başkanı hükümetin istifasını sunar.

Güvenoyu oylaması belirli kurallar ve koşullara tabidir ve aşağıdaki gibidir:

Güvenoyu oylaması, Başbakan'ın talebi üzerine, gündemde yer alır ve 84. madde hükümlerine göre kaydedilir (Cezayir Anayasası, 2016: 84. maddesi) Güvenoyu oylaması tartışması sırasında, hükümetin yanı sıra, güvenoyu veren bir milletvekili ve karşı oy veren bir milletvekili konuşma yapabilir. Güvenoyu oylaması

basit çoğunlukla gerçekleşir. Güvenoyu oylamasının reddedilmesi durumunda, Başbakan veya Bakanlar Kurulu Başkanı hükümetin istifasını sunar.

SONUÇ

Seçim sistemi, seçimleri düzenleyerek adayların seçmenlere sunulması, sonuçların sıralanması ve belirlenmesi gibi yöntemleri belirleyerek demokrasinin veya işlerliğini ve gelişmesini sağlar. Geniş anlamıyla seçim sistemi, genel seçimlerde verilen oyları siyasi partilere ve bağımsız adaylara tahsis eder. Bu nedenle, demokrasinin temeli ve meşruiyetinin kaynağı olan seçim sistemi, her politik, idari ve sosyal reformun temelini oluşturur. Seçimlerde, temsilciler genel halkı temsil etmek için seçilir. Temsilcilerin seçilmesi seçimler aracılığıyla yapılır, bu nedenle seçimlerin demokrasiyi gerçekleştirmede temel bir rolü olduğu söylenebilir.

Demokratik süreç, düzenli, özgür ve adil seçimlerden daha fazlasını ifade etmektedir. Seçimler, demokratik bir toplumun karakterini oluşturmak için önemli ve zorunlu bir adımdır. Bireyler, temsilcilerini seçerek toplumları demokratik bir şekilde şekillendirmeye katkıda bulunurlar. Seçimler, demokratik düzenin vazgeçilmez bir unsurudur.

Şüphesiz ki, siyasi pratiğin demokratik düzeyi, seçim sürecinin düzgün bir şekilde işlemesi ve anayasal ile yasal çerçeveye saygı gösterilmesine bağlıdır. Demokrasi unsuru, seçim sistemi ile siyasi sistem doğası arasındaki ilişkiyi belirleyen bir faktördür. Siyasi çoğulculuğun, rekabetçi bir parti sisteminin ve adil bir temsilin sağlanması, barışçıl güç devri üzerine kurulu rekabetçi siyasi katılımın etkinleştirilmesini gerektirir.

Seçimler genellikle çeşitli gereksinimleri beraberinde getirir. Bu gereksinimler, bağımsız bir yargı sistemine sahip olan ve anayasal hükümleri ile yasal düzenlemeleri uygulayan etkili bir mekanizmaya sahip devletin varlığıyla başlar. Ayrıca, gerçekçi katılım ve çoğulculuğu kabul eden bir seçim yasası, seçme ve seçilme hakkını, üst düzey pozisyonlara herhangi bir ayrımcılık olmaksızın eşitlik temelinde sunar.

Cezayir de uygulanan seçim sistemi, zaman içinde birkaç değişikliğe ve düzenlemeye konu olmuştur. Bu değişiklikler, genellikle siyasi atmosferle ve yönetim biçimiyle bağlantılıdır. Özellikle 1989'da çok partili siyasal sisteme geçiş ve seçim sürecinin durdurulması gibi önemli dönemlerde reformlar gerçekleşmiştir. Ancak bu

süreçte, siyasi istikrarsızlık, geçiş dönemi siyasi kurumlarının meşruiyet eksikliği ve siyasi katılımın zayıf olması gibi faktörler, siyasi gelişmeyi etkilemiştir. Aynı zamanda ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyerek devletin farklı sektörlerindeki dengesizlik nedeniyle satın alma gücünün düşmesine ve dolayısıyla yaşam koşullarının kötüleşmesine neden olmuştur.

Bu dönem, demokratik sürece dönme ve seçim sisteminin reformu için bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum, 1996 Anayasası'nın kabul edilmesiyle sonuçlanmış ve Cezayir'in kurumsal bir boşluk döneminden çıktıktan sonra kullandığı seçim sisteminin belirlenmesinde temel bir referans olmuştur. Bu doğrultuda, Cezayir Anayasası'na uyumlu olan 06 Mart 1997 tarihli 97/07 sayılı Seçim Kanunu kabul edilmiştir.

1989 yılındaki anayasa ile başlayan siyasi dönüşüm, siyasi çoğulculuğun benimsenmesi ve ardından seçilmiş halk meclislerinde listeye dayalı nispi temsil sisteminin benimsenmesiyle gerçekleşmiştir.

Bu model, oyların en fazla sayıda oy alan parti listelerine öncelik verirken aynı zamanda, küçük partilere temsil fırsatı sunmaktadır. Bu yöntem, 1996 Anayasası'nda da devam ettirilmiştir. 1997 yılında kabul edilen seçim yasağı, 2003 ve 2007 yıllarında bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, oyların en az %7'sini almayan listelerin bir sandalye elde etmesinin engellenmesi şeklindeydi ve bu durum, pratikte temsiliyeti olmayan siyasi oluşumların meclisler dışlanması olarak gerekçelendirildi.

Bazı partiler bunu cezalandırıcı bir önlem olarak değerlendirdi. Bahsedilebilecek en önemli reformlardan biri, 2008 anayasa değişikliği sonucu seçilmiş meclislerde kadın temsiliğini artırma yöntemini belirleyen 12 Ocak 2012 tarihli 12/03 numaralı kanundur. Bu, kadınların siyasi haklarını ve eşitliği sağlamak amacıyla gerçekleşen bir değişikliktir.

Son dönemde yasal belirsizliğin temel bir özellik haline gelmesi, hukukçular ve siyasetçiler arasında önemli bir konu haline gelmiştir. Reformlar, 2016 baharında gerçekleşen anayasa değişikliğiyle uyumlu olarak devam etmiş ve 25 Ağustos 2016 tarihli 16/10 numaralı yeni bir seçim kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun, dışlama

eşliğini gözden geçirerek, herhangi bir aday listesinin %7'lik bir oran elde edememesi durumunda, tüm aday listelerinin koltuk dağıtımına dahil edileceğini belirtmiştir.

Bu seçim kanunu, önceki kanunda yer alan seçim öncesi, seçim sırası ve seçim sonrası garantileri koruma altına aldı. Bu güvenceler arasında, seçimlerden önce seçim listelerinin temizlenmesi gerekliliği, oy verme bürolarının ve ek üyelerin yemin etme zorunluluğu, oy verenlerin sol işaret parmağıyla silinmez mürekkeple oy pusulası üzerinde imza atma hakkı, seçim anlaşmazlıkları durumunda idari ve yargısal itiraz hakkı bulunmaktadır. Bu önlemler, seçim sürecinin adil, şeffaf ve güvenilir bir şekilde işlenmesini sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Ayrıca, yönetimin tarafsızlık ilkesine bağlı kalmasını sağlamak için yeni bir dizi güvence içermektedir.

Cezayir'de, çok partili siyasal yaşamın anayasası olan 1989'dan sonra bile, seçimlerin denetimi görevi yürütme organı tarafından yerine getiriliyordu. Bu durum, tarafsızlık ilkesini ve dolayısıyla seçimlerin dürüstlüğünü ve şeffaflığını sağlamaktan uzaktı ve birçok ihlal gerçekleşiyordu. Bu nedenle, seçim sistemi üzerinde reformlar yapılmasına neden oldu. Seçimlere ilişkin yargı denetimi, 1997 yılında seçim yasasının kabulünden itibaren başlamış olsa da sadece ilgili taraflar tarafından yapılan itirazların incelenmesi açısından sınırlıydı.

2012 Seçimlerine İlişkin 12 Ocak 2012 tarihli 12/03 numaralı Seçim Kanunu ise seçim sürecinin tamamında kapsamlı bir yargı denetimi öngören ilk yasa oldu. Kanun, seçim listelerinin düzenlenmesini önlemek amacıyla seçimler öncesinde, sırasında ve sonrasında birçok komiteyi içeren İdari Seçim Komitesi'ni öngörmekte olup, başkanlığını bir yargıç yapmaktadır. Ayrıca, oy kullanma sürecinde yargı denetimiyle ilgili hükümler de içermekte olup, yerel seçim komitesi ve il seçim komitesi, oy kullanma merkezlerinin ve sandık merkezlerinin çalışmalarının tamamlanmasından sonra denetleme görevini üstlenmekte ve oy sayımını yaparak sonuçları tutanaklara geçirmektedir. Ayrıca, yalnızca yargıçlardan oluşan Ulusal Seçim Komisyonu da seçimlerin aday başvuru tarihinden itibaren seçim sürecinin sonuna kadar gözetimini üstlenmektedir ve yeni seçim yasasında bu komisyon kaldırılmıştır. Yeine Yüksek Bağımsız Seçim İzleme Kurumu gelmiştir.

10 Mart 2021 tarihli 21/01 Sayılı son seçim kanunu değişikliği 2021'de gerçekleşti ve ardından bir dizi seçim yapıldı. Bu seçimlerde gençlerin seçim listelerinde aday olması ve aday listelerinin belirli bir orana sahip olmasının şart koşulması gibi birçok özellik bulunmaktadır. Bu, nitelikli milletvekilleri oluşturarak parlamento çalışmalarını geliştirmeyi hedeflemektedir, çünkü parlamento faaliyetleri son dnemelerde ikincil bir role sahip olmuştur.

Cezayir parlamentosunun oluşumu dönemden döneme farklılık göstermiştir. 1991 seçim sonuçlarına bakıldığında, çok partili siyasal sistem başlamış olsa da sonuçlar neredeyse oğunluku bir yapıya işaret etmiştir. Ancak bu seçimler, toplumun tüm kesimlerini temsil etmediği dşunesiyle eleştirilmiştir.

1997'den günümüze kadar olan seçim sonuçlarına bakıldığında, seçimlere katılan partiler arasında büyük bir çeşitlilik olduğu ve parlamento koltuklarının belirli bir partiye sınırlı olmadığı görülmektedir. İktidar partilerinin (Demokratik Ulusal Birlik partisi ve Ulusal Kurtuluş Cephesi) daha yüksek oy oranlarına sahip olmalarına rağmen, diğer partiler de koltuk elde etmiştir. Bu nedenle parlamento, Cezayir toplumunun çoğunluğunu temsil eden çeşitli bir yapıya sahip olmuştur. Ancak parlamentodaki ittifaklar her zaman iktidar partilerine öncelik vermiş ve muhalefet zayıf kalmış, çoğunluğu elde etme şansını yakalayamamıştır.

Cezayirli vatandaşın refahını sağlayabilen ve onun sesini genel kararlar ve politikalara çevirebilen demokratik bir sistem elde etmek için, belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar şu şekilde sıralanabilir:

- Temsilci ve kapsayıcı bir parlamentonun varlığını sağlamak için, seçim sistemine seçmenlerin temsil edebilme kapasitesini eklemek önemlidir. Bu, seçim sistemine, seçmenlerin seslerini dışlamayan temsil koltuklarına çevirebilme yeteneği ekleyerek gerçekleşebilir. Bu bağlamda coğrafi temsil kriterleri (seçim bölgelerinin tüm bölgeleri temsil etmesi ve parti çeşitliliği) göz önüne alınmalıdır. Örneğin, oy sayısının üçte birini alan bir partiye hiçbir koltuk vermemek adil değildir. Bu, Cezayir seçim sisteminin, seçmenlerin oylarını yasal, idari ve prosedrsel koşulları göz önüne alarak

temsil koltuklarına çevirdiği bir sistemde yansıtılmaktadır. Seçim yasaları, oy dağılımını belirleyen ve seçim sürecinde mevcut olan tüm kaynakları kullanma yöntemini belirleyen yasalar aracılığıyla ortaya çıkar. Ayrıca hiç kimsenin dışlanmadığı kapsayıcı koltuklara ihtiyaç vardır. Cezayir seçim sistemi, toplumun herhangi bir kesimine ayrımcılık yapmamaya yönelik olarak çalışmalıdır. Bu, cinsiyet, sınıf ve yaş gibi tüm toplum katmanlarını temsil eden temsilciler içermelidir. Ayrıca, toplum içindeki etnik, dini ve dil gruplarının dağılımını yansıtmalıdır.

- Çokluğun taahhüdü, seçim işleminin demokrasiye çevrilmesinde önemli bir noktayı oluşturur. Politik partiler, temsîlî demokrasi için gerekli bir bileşen olarak görülür ve toplum ile hükümet arasında bir aracı ve halkın çıkarlarını ifade etme aracı olarak rol oynar, bu çıkarlar daha sonra devlet politikalarına çevrilir. Uzun vadeli demokratik sistem güçlendirmesi, barışçıl iktidar devri için etkili partilerin varlığını gerektirir, bu nedenle seçim sistemi çeşitliliği engellemek yerine teşvik etmelidir. Cezayir seçim sistemi, 1989'dan itibaren tek partili bir yapıdan çok partili ve çok yönlü bir yapıya dönüştü, bu da birçok siyasi parti arasında iktidar mücadelesi ve seçilmiş konseylerde halk temsilini getirdi. Geçmiş yıllarda Cezayir'deki parlamento seçim sonuçlarına bakıldığında, seçimlere katılan parti sayısında çeşitlilik ve farklılıklar olduğu görülmekte, ayrıca seçim sisteminin bireysel seçim yerine liste tabanlı bir sistem olduğu belirlenmektedir. Ayrıca, parlamentonun Cezayir toplumunun birçok kesimini temsil eden büyük bir parti karışımından oluştuğu görülmektedir.
- Demokrasi, seçim sürecinin rekabetçi ve seçim sonucunun belirsiz olması gerekmektedir; bunun sağlanması da rekabetçi bir parti sistemi oluşturmakla mümkündür. Herhangi bir seçim tasarısının üzerinde çalışması gereken bir husustur. Genellikle, bir ülkedeki parti sistemi, özellikle yasama organında veya muhalefette etkin olan parti sayısı, bu partiler arasındaki olası ittifaklar gibi, seçim sistemine bağlı olarak etkilenir. Bazı sistemler, ikinci tur seçimler gibi, ittifaklar kurmaya ve popüler tabanlarını genişletmeye teşvik ederken, diğerleri dar seçim bölgeleri içinde sıkışmaya neden olabilir. Seçim sisteminin etkisi bazen partiler içinde bile hissedilebilir; bazı sistemler, içsel

çatışmaların ortaya çıkmasına neden olarak, aynı parti içinde rekabetçi akımların ortaya çıkmasına yol açabilir.

- Cezayir'in seçim sistemi incelendiğinde, parlamentodaki parti temsilinin ve içindeki ittifakların, siyasi faaliyeti kontrol etme ve demokrasinin talep ettiği rekabeti azaltma konusunda iktidara güç kattığı görülmektedir. Bu durum, muhalefetin parlamentoda yalnızca rutin bir rolü olduğu ve demokrasinin talep ettiği rekabetçilikten uzak olduğu anlamına gelir. Cezayir'deki seçim sistemine daha geniş bir bakış açısıyla, iktidarın, başkanlık ittifakının bir parçası olarak, muhalefet partilerinin yapısına ve etkinliğine etki ettiği ve hükümetin oluşturulmasına muhalefetin sınırlı düzeyde katılımını teşvik ettiği görülmektedir. Bazı küçük muhalefet partileri, hükümete katılım karşılığında bu teklife olumlu yanıt verirken, parlamentoda etkili bir temsil sayısı olan güçlü muhalefet partileri bu teklifi reddedebilir. Bu durum, iktidarın, muhalefet partilerinin bazı üyelerine cazip tekliflerde bulunarak, onları hükümete çektiği ve ardından onları muhalefet partilerinin yanında yer alarak, iktidara karşı olan yeni partilerin oluşmasını teşvik ettiği bir senaryoya yol açabilir. Genel olarak, seçim sistemi ne kadar güçlü ve etkili partileri teşvik ederse, demokratik rekabetin sürdürülebilirliği o kadar artar.
- Seçim sistemleri, özellikle çok kültürlü, etnik veya dini toplumlarda, taraflar arasındaki farklılıkları yönetmenin bir aracı olabilir. Bir seçim sistemi tasarımı, gerginliği artırmanın yanı sıra onu hafifletmeye de katkıda bulunabilir. Örneğin, birçok sistem, tek bir baskın parti veya büyük iki partiye doğru eğilim göstererek veya oy sayısı ile koltuk sayısı arasında orantı sağlamayarak, etnik veya dini azınlıkların toplumsal temsilini dışlar. Bu durum, azınlıkların kendi özelliklerini kurumsal çerçevede dışında çatışmacı veya hatta şiddetli yollarla savunmaya mecbur bırakabilir. Bu nedenle, gerçek demokrasiyi amaçlayan herhangi bir seçim sistemi, çok kültürlü toplumun özelliklerini göz önünde bulundurarak uzlaşma için önemli teşvikler sağlamalıdır. Cezayir'deki seçim sistemi, bu noktayı dikkate alarak tasarlanmıştır. Cezayir halkının, etnik gruplarını ve bölgelerini temsil etmelerine ve politik katılımlarını serbestçe ifade etmelerine izin verir. Bu, özellikle Amazigh bölgesinde temsil edilen siyasi partilerin varlığı ve yerel

yönetimlere hakim olmaları gibi örneklerde görülebilir. Bu, toplumsal çeşitliliği ve kültürel farklılıkları göz önünde bulundurarak demokrasiyi güçlendirmeye yönelik bir adımdır.

- Seçilmişlerin, seçim sözlerini yerine getirmeyen veya görevlerini başaramayanlara karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri önemlidir. Bu pratiği gerçekleştirmek adına, bazı seçim sistemleri, açık liste ve serbest liste olmak üzere iki sistemle seçmenlere adayları seçme ve sıralama imkânı tanır. Bazı seçim sistemleri, seçmenlere doğrudan temsilcilerini denetleme yetkisi veremese de bu iki sistem, bireylere sadece partileri ve tercihlerini değil, aynı zamanda bu tercihleri uygulamak için uygun bireyleri de seçme yetkisi verir. Bu da demokrasinin, halkın yönetimi olarak, daha geniş güvencelere sahip bir sistem olduğu anlamına gelir. Bu bağlamda, Cezayir seçim sistemi üzerine düşündüğümüzde, çok partili sisteme geçtikten sonra, seçmenlerin, seçim sözlerini yerine getirmeyen temsilcilerini hesaplayabilme yeteneğine sahip olamamış olmaları dikkat çekicidir. Bu durum, seçmenlerin kapalı liste üzerinden oy kullanmasından kaynaklanmaktadır, bu da belirli bir kişiyi değil, bir liste içindeki partiyi seçmelerini gerektirir. Ancak, 2020'deki seçim sisteminde yapılan son değişikliklerle, seçmenler artık açık liste üzerinden oy kullanma ve belirli kişileri seçme imkanına sahiptir. Bu da geçmişe göre temsilcilerini daha etkili bir şekilde hesaplamalarını sağlar.
- Demokratik bir yönetim sistemi kurmak, kuşkusuz ki, muhalefetin temsil ettiği farklı görüşlerin gücüne dayanır ve modern demokrasilerde muhalefetin gücü, bir dizi faktöre bağlıdır; bunlardan biri de seçim sisteminin doğasıdır. Çünkü muhalefeti etkisiz kılan bir seçim sistemi, muhalefetin otoriteyi denetleme rolünü yerine getirmesini engelleyerek genel demokratik süreci zayıflatacaktır. Muhalefet, bu son rolü yerine getirmek için alternatifleri öne sürebilmek için yeterli sayıda seçilmiş temsilciye ihtiyaç duyar ve bu durum, seçim sisteminin kontrol edebileceği bir faktördür. Örneğin, mutlak çoğunluk sistemi, "kazanan her şeyi alır" kuralına dayandığı için muhalefetin parlamentoda sesini tamamen kaybetmesine neden olabilir, bu da demokratik süreç temel prensipleriyle çelişir.

- Cezayir'deki muhalefet, rolünü tam anlamıyla yerine getirmekte zorlanmaktadır, çünkü siyasi ve seçim sistemi, muhalefetin çalışmalarını engellemektedir. Genel olarak, iktidar her şeyden önce muhalefeti satın almayı ve muhalefeti destekçilere dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, muhalefete etkili bir şekilde karşı çıkmasını engellemek adına izin verilmeyen etkinlikleri düzenlemek, medya kanallarını kapatma gibi adımlarla kamuoyunu yanıltma iddiasıyla bağlantılı medya organlarına kısıtlama getirmek gibi örnek verilebilir. Bu durum, Cezayir'deki muhalefeti, iktidarın haksızlığı ve halkın muhalefete güvenmemesi arasında bir denge noktasında bulmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1990'ların krizi sırasında muhalefetin ana sebep olmamasına rağmen, bu krizin ardından halkın muhalefete güvenmeme sorunu yaşanmıştır. Ayrıca, parlamentoda çoğunluğu elde etmek için içeride ittifaklar kurma konusundaki başarısızlık, muhalefete iktidarı ele geçirme şansı tanımamıştır; bu nedenle değerlendirme yapmak zordur.

Seçim yasalarında düzenli değişiklikler yapılmasına ve genel olarak vatandaşları ve ülkeyi hizmet eden meclisler oluşturmak için seçim sisteminin iyileştirilmeye çalışılmasına rağmen, Cezayir'deki son parlamentolar Cezayir'in durumunu iyi yönde değiştirmemesi, ülkenin gelişimi aynı seviyede kalmasını ve Cezayir halkına refah getirmemesi belirtmektedir.

Bu nedenle, son yapılan değişiklikler ülkenin gelişimini ve halkın refahını elde etmek için yeterli olmadığından, Cezayir parlamentosunun yapısını ve performansını iyileştirebilmek için bazı adımların atılması gerekmektedir:

- Seçim bölgelerinin, sadece idari bölümlere dayalı olmaktan ziyade, bölgeler ve nüfus temel alınarak yeniden gözden geçirilmesi, seçmen ağırlıklarının oransal olarak dikkate alınması önemlidir. Çünkü bazı bölgelerde nüfus yoğunluğu ve seçmen sayısı oldukça yüksek olabilir, bu nedenle koltuk dağılımında bu faktörlerin dikkate alınması önemlidir, böylece temsil daha doğru olabilir.
- Ulusal Halk Meclisi'nin yasama alanındaki temel rolünü geri kazanması ve sadece yürütme gücüne sınırlı kalmaması önemlidir. Çünkü son yıllarda yasa

tasarıları önerilerinin çoğu yürütme organı tarafından yapılmakta ve Ulusal Halk Meclisi'nin rolü sadece bu tasarıları oylamakla sınırlı kalmaktadır.

- Bağımsız Seçim ve Düzenleme Kurulu Başkanı ve üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından atanmamalıdır, çünkü Cumhurbaşkanı yürütme gücünü temsil etmektedir ve bu nedenle Kurulu bir şekilde kontrol edebilir. Bu komitenin üyelerini izole etmek ve onları yürütme gücünün etkisinden uzaklaştırmak amacıyla, kararlarının daha büyük bir meşruiyet kazanması için bu üyelerin parlamento üyeleri arasından seçilmesi ve aynı parlamento tarafından seçilmesi gerekmektedir.
- Siyasi partilere, vatandaşlara hizmet etme, projeler sunma ve devleti geliştirme çabalarına odaklanmaları için çağrıda bulunulmalı ve diğer siyasi partilerin çalışmalarını kırma ve engelleme çabalarına son verilmelidir. Şeffaf siyasi rekabeti teşvik etmek, ülkenin demokratik kuralları içinde herhangi bir kaymalardan kaçınmak için önemlidir.
- Ülkedeki siyasi otoritenin, herkesle aynı standartta yaklaşması, rekabet etmesi ve muhalefetin çalışmalarını engellememesi, yasalara uygun olarak görevini yerine getirmesine izin vermesi önemlidir. Çünkü muhalefetin kırması, ülkenin politik çalışmalarına zarar verebilir.
- Milletvekillerinin görev süresi içinde parti değiştirmelerini engelleyen politik dolaşım yasağının kabul edilmesi, rüşvetin önlenmesi ve özellikle muhalefetin çalışmalarının engellenmesini önlemek bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- ABBAS**, Ammar (2013). **Seçim Aksamasının Yansımaları ve Demokratik Geçiş Sürecine İlişkin Sonuçları Belirleme Yöntemleri. 2. Ulusal Mağrip ülkelerinde katılımı etkinleştirecek bir mekanizma olarak seçimlere ilişkin Kongresi, Bechar, 21-22 Nisan 2006**
- ABDULLAH**, Salih Hüseyin (2011). **Al İntikhabat Ka Oslob Dimokrati Litadawol Alsolta**, Dar Al-Kotob Al-Legal, Mısır.
- ABDEL WAHHAB**, Abdel Moomen (2011). **Cezayir Seçim Sistemi- Cezayir Seçim Sisteminde Katılım ve Siyasi Rekabetin Karşılaştırması**, Al Omayya Yayıncılık ve Dağıtım Evi, Cezayir.
- AFİFİ**, Afifi Kamel (2002). “Parlamento Seçimleri ve Karşılaştırmalı Sistemlerde Anayasal ve Yasal Garantileri”, **Doktora Tezi**, Hukuk Fakültesi, Assiut Üniversitesi, Mısır.
- AL-MASRY**, Zakaria (2012). **Seçim Yasalarının Anayasaya Uygunluğuna İlişkin Adli Denetimin Kapsamı**, Bir Yargı Hukuku Karşılaştırmalı Çalışması, Düşünce ve Hukuk Evi, Mısır.
- AL-SHAQANI**, Abdullah Shehata (2005). **Adli Denetim Halk Oylaması İlkeleri (Cumhurbaşkanlığı, Yasama ve Yerel Seçimler- Karşılaştırmalı Bir Çalışma)**, Manshaat Al-Maarif, Mısır.
- AL-SHARQAWI**, Suad ve Abdullah Nassif, (1984). **Dünyada ve Mısır'da Seçim Sistemleri**, Arap Rönesans Evi, Mısır.
- AL-SIDAWI**, Riad (1999). **Cezayir'de Seçimler, Demokrasi ve Şiddet, Cezayir Krizi**, 2. Baskı, Arap Geleceği Kitapları Serisi, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi.
- AL-TAMAWI**, Suleiman (1988). **Alnodom Alsiyasiya wa Alkanoun Aldostouri Dırasa Mokarina**, Arap Düşünce Evi, Mısır.
- AL-ZAYET**, Abdel Halim; (2002) **Siyasi Gelişim (Siyaset Sosyolojisinde Bir Araştırma)**, Dar Al-Ma'rifa Al-Jami'a, Mısır.
- ANDRE**, Houriou et gicquel jean (1986). **Droit Constitutionnel et Institution Politique**, Paris Monchrestien.

- ANTOHI**, Sorin and Vladimir Tismaneanu (2000). **Between Past and Future: The Revolutions of 1989 and Their Aftermath**, Central European University Press, Hungary.
- ARMAOĞLU**, Fatih (2006). **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul.
- ATİYAH**, Ahmad (1968). **Siyasi Sözlük**, Dar Al-Nahda Al-Arabiya, 3. Baskı, Kahire.
- AWABDI**, Ammar (1989). **İdari Demokrasi İlkesi ve Cezayir İdari Sistemindeki Uygulamaları**, Üniversite Yayınları Ofisi, Cezayir.
- BAALİ**, Mohamed Al-Saghir (2013). **Cezayir Yerel Yönetimi**, Bilim Yayın ve Dağıtım Evi, Cezayir.
- BARAKAT** Mohamed (2012). **Bir Parlamento Üyesinin Hukuk Sistemi**, Üniversite Yayınları Divanı, Cezayir.
- BENİNİ**, Ahmed (2006). “Cezayir'de Seçim Sürecinin Önünü Açan Prosedürler”, **Doktora Tezi**, Haj Lakhdar Üniversitesi, Batna, Cezayir.
- BENNOUNE**, Mahfoud (1988). **The Making of Contemporary Algeria: Colonial Upheavals and Post-Independence Development 1830–1987**, Cambridge University, Cambridge.
- BOURAYO**, Mohamed (2012). “Birlik ve Dualizm Arasında Cezayir Anayasa Sisteminde Yürütme Otoritesi”, **Doktora Tezi**, Hukuk Fakültesi, El Cezire Üniversitesi.
- BOUHOUCHE**, Ammar (2014). **Bağımsızlıktan Günümüze Cezayir'in Siyasi Tarihi**, Yeni Başaer Yayınevi, Cezayir.
- BOUQAFI**, Abdullah (2013). **Seçim Sistemleri, Teori ve Pratik Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, Al-Huda Yayın Evi, Cezayir.
- BOUCHAIR**, Said (1990). **Cezayir Siyasi Sistemi**, Dar Al-Huda Yayınevi, Cezayir.
- BOUCHAIR**, Said (2011). **Cezayir Siyasi Sistemi**, Dar Al-Huda Yayınevi, Cezayir.
- BOUCHAIR**, Said (2013). **Cezayir Siyasi Sistemi**, 1996 Anayasası Işığında Hükümet Sisteminin Doğasının Analitik Çalışması- Yasama Otoritesi ve Gözetim, Dördüncü Bölüm, Üniversite Yayınları, Cezayir.
- BOUSOUMAH**, Mohamed (2005). **La Parenthèse Des Pouvoirs Publique Constitutionnels De 1992 À 1998**, O. P. U, Algérie.

- BOUZİDİ**, Hamza (2014). “Atar Nodom Alintikhabiya Ala Alhayat Siyasiya Fi Aljazayir 1989-2012”, **Yüksek Lisans Tezi**, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Cezayir Üniversitesi.
- BRAHIMI**, Mohamed (1995). **Le Pouvoir En Algerie et Ses Forması D'expression Institutionnelle**, O.P.U, Alger.
- BRAHIMI**, Al-Wardi (2008). **Seçim Suçları İçin Hukuk Sistemi, Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, Üniversite Düşünce Evi, Mısır.
- BROUGH**, Philip (1998). **Politik Sosyoloji, Çeviren: Muhammad Arab Sasila**, Üniversite Çalışma ve Yayın Vakfı, Beyrout.
- BULQWAS**, Ibtisam (2013). “Cezayir Hukuk Sisteminde Seçim Sürecine İlişkin Çağdaş ve Müteakip Prosedürler”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Haj Lakhdar Batna Üniversitesi, Cezayir.
- BURAN**, Hasan (2005). **Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi**, 1. Baskı, Siyasal Kitebevi.
- CANDAN**, Kadir; Mehmet Solak ve Murat Bilgin (2020). **Dünyada Seçim Sistemleri**, TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Yayın No: 12, Ankara.
- CHIHOUB**, Massoud (2013). “Anayasa Konseyi: Bir Seçim Hâkimi”, **Anayasa Konseyi Dergisi**, Sayı 1.
- CHOUETAM**, Erzki (2022). “Cezayir'deki Osmanlı İdaresinin Doğası (1519-1830)”, **Akdeniz Tarihi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Bejaia, Haziran,
- CHRAIT**, Al-Amin (1991). “Karakteristikleri Cezayir'de Anayasal Gelişim”, **Doktora Tezi**, Hukuk Fakültesi, Konstantin Üniversitesi.
- CHRAIT**, Al-Amin (1995). **Anayasa Hukuku ve Siyasi Sistemler**, Cezayir.
- CHRAIT**, Al-Amin (1999). **Anayasa Hukuku ve Karşılaştırmalı Siyasi Kurumlar Üzerine Kısa Bilgi**, Üniversite Yayınları Ofisi, Cezayir.
- DANDAN**, Jamal Al-Din (2014). **Cezayir Mevzuatında Seçim Sürecini Sağlama Mekanizmaları ve Araçları**, Khaldoniyah Yayın Evi, Cezayir.
- DJABI**, Abdel Nasser (1998). **Devlet ve Toplum**, Dar Al Kasbah, Cezayir.

- DJABI**, Abdel Nasser (2001). **Cezayir'den İşçi Hareketinden Sosyal Hareketlere**, Ulusal Çalışma Enstitüsü, Cezayir.
- DJABI**, Abdel Nasser (2009). **Cezayir Yasama Seçimleri**, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 1, Beyrut.
- DJEBAR**, Abdel Majid (2003). “Cezayir'de Partizan Çoğulculuk”, **Parlamento Düşünce Dergisi**, Sayı. 4, Ekim.
- EL-GHALİ**, Kamal (1981). **Mabadie Alnodom Alsiyasiya wa Alkanoun Dostouri**. Riyadh Press, Şam.
- GİLL**, Jay S., Goodwin (2000). **Alintikhabat Alhora wa Naziha – Alkanoun Aldawlı wa Almomarasa Alamaliya**. Çeviren: Ahmed Mounir, Fayza Hâkim, Uluslararası Kültürel Yatırımlar Evi, Birinci Baskı, Mısır.
- GÖKBERK**, Macit (2008). **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- HACHIMI**, Moulay (2015). “Cezayir Anayasal Sistemi Altında Halk Meclisi: İlke ve Uygulama”, **Doktora Tezi**, Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Abu Bakr Belkaid Üniversitesi, Tlemcen.
- HEYWOOD**, Andrew (2012). **Siyaset**, Adres Yayınları, 7. Baskı, Ankara.
- IBN MANDOUR** ve Djamel Edin (1984). **Lisan Al Arab**, Alsadir Yayınevi, 1984, 2. Baskı, Beyrut.
- ISMAİL**, Essam Nehme (2011). **Seçim Sistemleri- Siyasi Sistem ile Seçim Sistemi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Karşılaştırmalı Çalışma)**, Zain İnsan Hakları Yayınları, Mısır.
- JAQUE**, Jean Paul (1963). **Droit Constitutionnel et Institutions Politiques**. 3eme Edition, Paris: Dalloz.
- KAMEL LAYLA**, Muhammed (1969). **Alnodom Alsiyasiya Aldawla wa Alhokouma**. Arap Rönesans Yayınevi, Beyrut.
- MAKER**, Robert (1984). **Takwin Aldawla**, Hussein Saab'ın Çevirisi, Milyonlarca Bilim Evi, Beyrut.
- MALAH**, Souria (2022). “2020 Anayasa Değişikliği Işığında Yürütme Otoritesinin Statüsü”, **Cezayir Kamu ve Karşılaştırmalı Hukuk Dergisi**, Cilt. 8.

- MARCEL**, Prelot (1959). **Histoire Des Idées Politiques**, Revue Française De Science Politique, Paris: Dalloz.
- MARHOUM**, Farid; (2018) “Ekim 1988 Olayları ve Cezayir'de Sivil Toplum: Gençlik Sosyolojisi ve Öfke Antropolojisi Araştırması”, **Afaq Bilimsel Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 2.
- MARTİN**, Pierre (1997). **Les Systèmes Electoraux et Les Modes de Scrutin**. Editions Montchrestien, E. J. A, 2édition, Paris.
- MAZOUZİ**, Yassin (2015). **Cezayir'deki Seçimlerin Adli Denetimi**, Yayın ve Dağıtım için Dar Al-Umayya, Cezayir.
- NAJİ**, Abdel Nour (2006). **Tek Taraflılıktan Siyasi Çoğulculuğa Cezayir Siyasi Sistemi**, Üniversite Yayınları Ofisi, Konstantin, Cezayir.
- OULMI**, Basma (2006). “Cezayir'de Yerel Yönetim ve Yerel Finans Organizasyonunun Teşhisi”, **Kuzey Afrika Ekonomisi Dergisi**, Sayı. 4.
- ÖRSELLİ**, Erhan ve Coşkun Doğan (2021). “A New Model Proposal Fort He Parlimentary Elections In Turkey”, **Journal Of Management Information and Decision Sciences**, Cilt. 24, Özel Sayı.
- ÖZDEMİR**, Abdülkadir ve Nişancı Şükrü (2019). “Türkiye’de ve Dünyada Seçim Kavramı ve Olgusunun Gelişimi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 46.
- RABAT**, Edmond (1971). **Alwasit Fi Alkanoun Aldostouri – Alnadariya Alkanouniya Wa Alhokm Wa Aldawla-2**. Bölüm, Dar Al-Ilm Al-Malayn, 2. Baskı, Beyrut.
- SAAD ALLAH** Abu al-Qasim (1982). **Cezayir'in Modern Tarihi Üzerine Dersler**, Ulusal Yayıncılık ve Dağıtım Şirketi, Cezayir.
- SEBSİ** Mohamed ve Zerkaoui Taher (2021). “2020 Anayasa Değişikliğine Göre Cezayir'de Cumhurbaşkanlığı Konumu”, **Hukuk ve Siyaset Bilimi Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 2, Khenchela.

SOUIQAT, Ahmed (2002). “Cezayir Rejiminde İdarenin Çalışmalarına Yönelik Halk Gözetiminin Geliştirilmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hukuk Fakültesi, Cezayir.

ŞEYH MUSTAFA, Mustafa (2010). **Önsöz İbn Haldun**, Al Resala Vakfı Yayıncıları, Beyrut, 2010.

TALEB, Jamal ve Karun Muhammad Arzqi; (2012). “The Yasama ve Gözetim Görevleri of the National Assembly”, **Yüksek Lisans Tezi**, Tizi Ouzou Üniversitesi, Hukuk ve Siyaset Bilimi Bölümü.

TAUSCHER, Soner (2020). “Batı ve İslam Düşünce Dünyasında Ahlak-Hukuk-Siyaset İlişkisi: Biyoetik bir Tartışma”, **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

TDK, www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.05.2023)

TEZİÇ, Erduğan (2013). Anayasa Hukuku, Beta Yayıncılık, 16. Baskı.

USTABULUT, Batuhan (2022). “Arap Baharı ve Güncel Gelişmeler Çerçevesinde Cezayir Anayasal Sistemine Genel Bir Bakış”, **İMHPD**, Cilt. 7, Sayı. 13, ss. 349-348.

UYGUN, Oktay (2011). **Demokrasi**, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

YAVAŞGEL, Emine (2014). **Seçim Sistemleri ve Türkiyedeki Durum**, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.

Cezayir Dışişleri Bakanlığı ve Yurtdışındaki Ulusal Topluluk, Cezayir'e Genel Bakış, <https://www.mfa.gov.dz/ar/discover-algeria/about-algeria>, (Erişim Tarihi: 17.05.2023)

Cezayir Turizm ve El Sanatları Bakanlığı, Cezayir Hakkında Bilgi, <https://www.mta.gov.dz/connaitre-lalgerie/?lang=fr>, (Erişim Tarihi: 17.05.2023)

Roma Cezayir Büyükelçiliği, “Cezayir Tarihi”,
<https://www.algerianembassy.it/it/storia/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2023)

Cezayir İçişleri Bakanlığı, “Yerel Makamların Dizini”,
<https://interieur.gov.dz/index.php/fr/collectivit%C3%A9s-territoriales/rechercher-une-collectivite-locale.html>, (Erişim Tarihi: 18.05.2023)

KOTO, “Cezayir Ülke Raporu”,
<https://koto.org.tr/images/upload/3c6cb441d9bcc003c8379ad634a99528.pdf> ,
 (Erişim Tarihi: 18.05.2023)

Cezayir Anayasası, 8 Aralık 1996 tarih ve 76 sayılı Resmi Gazete.

Cezayir Seçimlerini İzleme Ulusal Otoritesinin Üyelerinin Atanma Yöntemine İlişkin
 11 Ağustos 2016 tarih ve 03/16 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 17 Aralık 2015 tarihinde kabul edilen
 70/168 sayılı Karar.

01/04 numaralı, 7 Şubat 2004 tarihli, 07/97 numaralı, 7 Mart 1997 Tarihli Emirin
 Değiştirilmiş Ve Tamamlayıcı Hali Olan Üyelik Yasası.

07 Ağustos 1989 tarih ve 13/89 sayılı Kanunu değiştiren ve tamamlayan 27 Mart 1990
 tarih ve 06/90 sayılı Kanun

07 Şubat 2004 tarih ve 01/04 sayılı Üyelik Kanunu

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayınlanan İnsan
 Hakları Evrensel Beyannamesi.

10/11 Sayılı Belediye Kanunu'nu içeren 07/22/2011 tarihli, 07/03/2011 tarihli Resmi
 Gazete

10/16 sayılı Seçim Yasası

12 Haziran 2021 tarihinde yapılan Ulusal Halk Meclisi üye seçimlerinin kesin sonuçlarını içeren 23 Haziran 2021 tarihli /01 AM D21/ tarihli Duyuru, Resmi Gazete Sayı 51-2021

12-03 Sayılı Üyelik Yasası

12-07 Sayılı İl Yasası

12-10 Sayılı Kuruluş Yasası

16 Aralık 1966'da imzalanan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

18 Aralık 1979'da imzalanan ve 3 Aralık 1980'de yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

19-08 sayılı Kanunla değiştirilen 1996 Anayasası, Resmi Gazete, Sayı 63, 2008

1963 yılı için Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Anayasası,

1976 Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Anayasası

21/01 sayılı Seçim Yasası

24/67 sayılı Yönetmelik, belediye kanunu içeren, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Sayı 06, 18 Ocak 1967.

25 Ağustos 2016 tarih ve 10/16 sayılı üyelik Kanununun.

27 Mart 1990 tarih ve 06/90 sayılı Kanunun mükerrer

38/69 sayılı Yönetmelik, devletle ilgili, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Sayı 44, 24 Mayıs 1969.

5 Temmuz 1989 tarih ve 89/13 sayılı Kanun, seçim kanununa ilişkin, 07 Ağustos 1989 tarih ve 32 sayılı Resmi Gazete.

6 Mart 2016 tarihli Anayasa Değişikliğini İçeren 16/01 Sayılı Kanun, 7 Mart 2016 tarihli Resmi Gazete, Sayı 14.